సీతాదేవి
వనవాసం

ఆధ్యాత్మిక గ్రంథ నిలయం
మోహన్ పబ్లికేషన్స్
కోటగుమ్మం, అజంతా హోటల్ ఎదుట,
రాజమహేంద్రవరం - 533101.

సీతాదేవి వనవాసము

పండిత ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరులవారి
బంగాళీగ్రంథము ననుసరించి వ్రాయబడినది.

REGISTERED PUBLIHSERS

ARYAN BOOK DEPOT. *(Regd)*

RAJAHMUNDRY.

(East Godavary Dt.)

Price As. **1-8-0**

ఓం.

సీతాదేవి వనవాసము

మొదటి ప్రకరణము

శ్రీ రామచంద్రుడు రాజ్యాభిషిక్తుడై, ప్రజలను కన్నబిడ్డలవలెఁ గాపాడుచు మహాప్రతాపమున రాజ్యపాలనం బొనర్చుచుండెను. అందువలన నచిరకాలములో, కోసలరాజ్య మంతయు సర్వవిధసౌఖ్యములచేతను, సకలైశ్వర్యములతోడను తులఁదూఁగ సాగెను. ఈయన ప్రతిదినమును, నియమిత కాలమునకు మంత్రివరులతోఁ జేరి, రాజకార్యపర్యాలోచనాపరుడై మిగిలినకాలమును, సోదర త్రయముతోడను, జనకతనయా సహవాస సుఖమునను, గడపుచుండెను.

కాలక్రమమున జానకీదేవికి గర్భ లక్షణములు పొడగట్టుట వలన శ్రీరామచంద్రుడును, కౌసల్యాదేవియు, మితిలేని సంతసంబున మునింగిరి. ఆహ్లాద

జానిమగు కాన్తి కలాపములుండెడి. రాజ భవనము ప్రకాశింపఁజొచ్చెను. కొలందికాలములో యువరాజ సందర్శనం బగు నను మానసోల్లాసమువలన, పుర జనులు తమతమ గృహములయం దనేకవిధోత్సవములు చేయసాగిరి.

ఋష్యశృంగమహర్షి యజ్ఞమును జేయఁ బూని సపరివారముగ రావలయు నని శ్రీరామచంద్రుని నాహ్వానించెను. కాని జానకీదేవి పూర్ణగర్భిణియై యుండుట వలన, రామచంద్రుండును, లక్ష్మణుండును, యజ్ఞమున కేగఁ జాలకుండిరి. కౌసల్య మొదలగు వృద్ధ మహిషీగణము మాత్రము, అరుంధతీదేవి వశిష్ఠమహా ఋషులతోఁ గూడి యజ్ఞమును దర్శింప నేగిరి. వారును పూర్ణగర్భావస్థయం దున్న జానకీదేవిని విడనాడి వెళ్లుట కిచ్ఛగింపకున్నను, అల్లుని యాహ్వానమును నిరాకరించుట క్రమము గాదను తలంపున యజ్ఞమున కేగిరి.

కొన్ని దినముల క్రిందటనే జనకమహారాజు, శ్రీరామచంద్రుని సీతాదేవిని జూచుటకు, అయోధ్యాపురమునకు వచ్చి యుండెను. కౌసల్యాదేవి మొదలగువారు యజ్ఞమున కేగిన వెంటనే, యాయన తన రాజధాని యగు మిథిలాపురమునకు నిర్గమించెను. శ్వశురాజన

విరహముచేతను, పితృ విరహమువలనను, సీతాదేవి మిక్కిలి శోకాకులచిత్త యాయెను. పూర్ణగర్భావస్థ యందు శోకమోహము లాక్రమించిన యెడల, నపాయము గలుగ వచ్చునను తలంపున శ్రీరామచంద్రుఁడు సమస్తకార్యములఁ బరిత్యజించి యెల్లప్పుడు సీతాదేవి సమీపమందే నివసింపుచు నామె నోదార్చుచుండెను.

ఒక దినమున రామచంద్రుఁడు జానకీదేవి సాన్నిధ్యమునందుఁ గూర్చుండి యుండ, ద్వారపాలకుఁడు వచ్చి సవినయవచనములతోడ "మహారాజా! ఋష్యశృంగ మహర్షి యాశ్రమమునుండి వార్తను గైకొని, యష్టావక్రమహాముని వచ్చి యున్నాఁడు" అని విన్నవించుకొన "త్వరగా నాయన నిటకుఁదోడ్కొనిరమ్ము." అని యాతురతతోడ శ్రీరాముఁడును సీతాదేవియు నాజ్ఞాపించిరి. వెంటనే ద్వారపాలకుఁడాయనను, వెంట నిడుకొని వీరి సన్నిధానమునకు వచ్చెను. అష్టావక్రుఁడు సీతారాములను సమీపించి చేతులెత్తి "దీర్ఘాయురస్తు" అని దీవింప వారాయనకుఁ బ్రణామం బొనర్చి యుచితాసనము నందుఁ గూర్చుండఁ బెట్టి "ఋష్యశృంగ మహర్షి కుశలముగ నున్నాఁడా? ఆయన యాగము నిర్విఘ్నముగ నెఱవేరుచున్నదా?" అని శ్రీరాముఁ

మును, "మాగురుజనులును పూజ్యురాలగు శాంతాదేవియు, మిగిలిన వారును కుశలముగ నున్నారా? వారు మమ్ముఁ దలఁచుకొనుచున్నారా? లేక మఱచి పోయినారా?" అని జానకీదేవియుఁ బ్రశ్నించిరి.

అష్టావక్రుఁడందఱక్షేమమును నివేదించి, సీతాదేవిని సంబోధించి "అమ్మా! నిన్ను కన్నది విశ్వంభరాదేవి. నీ తండ్రి బ్రహ్మజ్ఞానిగాఁ బరఁగు జనక మహారాజు. నీవు సర్వవిధములఁ బ్రసిద్ధి కెక్కిన రాజవంశమునకు వధువవైయున్నావు. కావున నీ విషయమున మేము ప్రార్థింపఁ దగినది యేమున్నది? కాని యింక నీవు వీరప్రసూతవు కావలయునని యే మహర్షి శము ప్రార్థింపుచుంటిమి." అని వసిష్ఠమహర్షి నుడివినాఁడని చెప్పెను. ఈవాక్యములు విని సీతాదేవి కొంచెము లజ్జితయై తలవంచుకొన, శ్రీరాముఁడు మిక్కుటమగు సంతసముతోడ "భగవానుఁడగు వశిష్ఠమహర్షి యాశీర్వాదము వలన మా మనోరథసిద్ధియగు ననుట నిశ్చయము." అని నుడివెను. తదనంతరము అష్టావక్రమహాముని శ్రీరామచంద్రుని జూచి, "మహారాజా! పూజ్యురాలగు అరుంధతీదేవియు, కౌసల్యా మొదలగు వృద్ధమహిషీగణమును, శాంతాదేవియు,

సీతాదేవి యెప్పు డేకోరికను గోరునో దాని నప్పుడే నెఱ వేర్పవలయు నని పలుమాఱు చెప్పియున్నారు." అని నుడువ శ్రీరాముఁడిట్లనియె. "తాము వారికి నా సాష్టాంగ దండ ప్రణామంబులను దెలియఁజేయుఁడు. సీత యెప్పు డేకోరికను గోరిన దాని నప్పుడే నెఱవేర్పు చున్నాననియు, నిమేష కాలమైనను, ఆలస్యము గాని యశ్రద్ధగాని చేయుట లేదనియును విన్నవింపవలయును."

పిమ్మట నష్టావక్ర మహాముని జానకీ దేవిని సంబోధించి "వత్సా! నీవు పూర్ణగర్భవతివై యుండుట చేత, యజ్ఞమునకుఁ దోడ్కొని పోఁజాలనైతిని. కాని యుండుటవలన నేను నీ యసంతుష్టికిఁ బాత్రుఁడను గాకుండుటను గాత. నీకు మానసోల్లాసమును గలిగించుటకు శ్రీరామలక్ష్మణులను నీ యొద్ద నేయుంచి యున్నాను. మేమందఱము యజ్ఞము పూర్తియైనంతనే యయోధ్యకు వచ్చి, అంకమునందు నవ కుమారునిచేత శోభిల్లు నిన్ను సందర్శింతుము." అని ఋష్యశృంగమహర్షి సాదరస్నేహవాక్యముల నుడివి యున్నాఁడని చెప్పెను. ఈ వాక్యముల వినుచున్న శ్రీరామచంద్రుఁడు సంతోషాంతరంగ హృదయుఁడై వశిష్ఠమహర్షి నాకేట్టి సందేశము నొసంగియున్నాఁడని యడుగ "వత్సా! యజ్ఞము

పూర్తియగుదాఁక నేనిచ్చటనే యుండవలయును. నీవు బాలుఁడవు. రాజ్యపదమునకు వచ్చి కొలఁది కాలమే యైనది. కావున ప్రజారంజనకార్యములయందెప్పుడును జాగరూకుఁడవై యుండవలయును. ప్రజారంజనసంభూతమగు చిర నిర్మల కీర్తియే రఘువంశీయులకు పరమోత్కృష్ట ధనము." అని సెలవొసంగెనని యష్టావక్రుఁడు పలుకగ శ్రీరాముఁడిట్లనియె. "నేనెప్పుడును ఆయన యాదేశములను, ఉపదేశములను, శిరస్సున ధరించుచుందును. కావున మీ రాయన చరణారవిందములకు నాసాష్టాంగ దండప్రణామంబులు నివేదింపుఁడు. ప్రజల సౌఖ్యముకొఱకు దయాస్నేహములను, సుఖసౌఖ్యములను, విసర్జింప వలసి వచ్చినను, విడనాడుటకు సంసిద్ధుఁడను. చివరకు ప్రాణప్రియయగు సీతను బరిత్యజింప వలసివచ్చినను బరిత్యజింతును గాని వెనుదీయను. కాబట్టి యాయన, యజ్ఞపరిసమాప్తిదాఁక నచ్చటనే యుండవచ్చును. క్షణకాలమైనను బ్రజారంజన కార్యములయం దలక్ష్యముగాని, యశ్రద్ధగాని, జరుగుటలేదు. ఈ విషయమును విన్నవింపవలయును." ఇట్లనుడువుచుండ, జానకీదేవి పరమానందభరితయై, యిట్లనియె. "ఇట్లొనర్పని మొదలవార్యప్రకృతుఁడు రఘుకులధురంధరుఁ డెట్లగును?"

తదనంతరము, అష్టావక్రుఁడు సముచిత సంభాషణలతోడ సీతారాముల నాశీర్వదింపుచు విశ్రమించుట కేగెను. శ్రీరాముఁడును, సీతాదేవియు, సంభాషణముఁ గడంగి మాటలాడుకొనుచుండ లక్ష్మణుఁడు వచ్చి, "ఆర్యా! మీచరిత్రను చిత్రపటమునందుఁ జిత్రింప వలయు నని నేనొక చిత్రకారున కాజ్ఞాపించి యుంటిని. అదే విధముగ నాతఁడు చిత్రపటమును సిద్ధముచేసి తీసికొని వచ్చియున్నాఁడు. కావున దానిని మీరు సందర్శింప వలయును." అని విన్నవించుకొన రాముఁడు "వత్సా! ఆకులచిత్త యైన దేవిని సంతోషపఱుచు విధమును నీవు బాగుగ నెఱుంగుదువు. కాని దానియం దెంతదనుకఁ జిత్రింపఁబడియున్నది?" అని ప్రశ్నింపఁగా, "జానకీదేవి యగ్నివలనఁ బరిశుద్ధ యగుపర్యంతము" అని లక్ష్మణుఁడు ప్రత్యుత్తరం బొసంగెను.

శ్రీరాముఁ డీ వాక్యమును వినినంతనే, మిక్కిలి మనోవేదనతోఁ గూడుకొని "వత్సా! నీవిఁక నా సమీపమం దాకథను నోట రానీయఁజనదు. ఆకథ విన్నను, లేక యది తలంపునకు వచ్చినను నేను మిక్కిలి మనః పరితాపమును, లజ్జను, బొందుచుందును. అయ్యో! అది యెట్టి సంతాపకరమగు విషయము. ఏసాధ్వీమణి

వేషభూషల ధరించి, యెట్టి సౌందర్యశోభచేఁ జెన్నారు చున్నారు! ఆసమయమునం దచ్చట యున్నటులున్నది. కాని చిత్రపటమును జూచుచున్నటులు లేదు." అని నుడువు సీతాదేవి మాటలను వినుచుండు శ్రీరాముఁడు పూర్వవృత్తాంతము స్మృతి గోచరముకాఁగా నిట్లనియె. "ప్రేయసీ! మహర్షి యగు శతానందుఁడు, సకమనీయ కోమల కరపల్లవమును, నాకరమునం దర్పించు నప్పటి స్థితి ప్రత్యక్షముగ జరుగు చున్నటు లున్నది. కాని, చిత్రితమువలె దోఁచుట లేదు."

లక్ష్మణుఁడు చిత్రపటమునం దింకొక స్థలమున వ్రేలు పెట్టి చూపుచు "ఈమె పరమ పావనియగు జానకీదేవి. ఈమె పూజ్యురాలగు మాండవీదేవి. ఈమె శ్రుతకీర్తి" అని నుడివి లజ్జితుఁడై యూర్మిళను జూపకుండెను. అదివిని జానకీదేవి గ్రహించి, చిఱునవ్వొలయ వినోదార్థము వ్రేలితో యూర్మిళను జూపించి "వత్సా! ఈమె యెవరు?" అని ప్రశ్నింప లక్ష్మణుఁడు ప్రత్యుత్తరం బీయక ముసిముసి నగవులతోడ "దేవి! ఇటు చూడుము. హరధనుర్భంగ వార్తవిని క్రోధావేశ పరవశుఁడై క్షత్రియ కులాంతకారియగు పరశురాముఁడు, అయోధ్యాగమనపథమం దెట్లు మనకడ్డ

ముగ నిలిచియున్నాఁడో కనుము. ఈ దివ్యమైన మహాప్రతాపశాలి యగు శ్రీరామచంద్రుఁ డాయన దర్ప సంహారము కొఱకు శరాసనమునం దెట్లు శర సంధానమును జేయుచున్నాఁడో చూడుము." అని నుడువు చుండ శ్రీరామచంద్రుఁ డాత్మప్రశంసా శ్రవణమువలన లజ్జితుఁడై "వత్సా! చిత్రపటమునం దనేక దర్శనీయ విషయము లుండఁగా, కేవల మీవిషయమునే కైకొని మిక్కిలి యాందోళనము చేసెదవేల?" అని నుడువ జానకీదేవి పరమాహ్లాద భరితయై యిట్లనియె. "నాథా! ఇట్లు కానియెడల మిమ్మంద ఱేకగ్రీవముగ నేల ప్రశంసింతురు?"

పిమ్మట అయోధ్యాపుర ప్రవేశ కాలమందలి, చిత్తరువులఁ జూచి, శ్రీరాముఁ డశ్రుపూర్ణ నయనముల తోడను, గద్గద వచనముల తోడను, ఇట్లు చెప్పం దొడంగెను. "మనము వివాహముచేసి కొని వచ్చినప్పు డెట్టి సంతోషజనకమగు కార్యములతోడ దినములు గడచు చుండెను? మనలనుజూచి తండ్రిగా రెట్టియామోదమును, ఆహ్లాదమును బొందుచుండిరి? నూతనవధువులనుగాంచి తల్లులు పరమానందభరితలై వారిక్షేమ మెప్పుడును గనుఁగొనుచు నెట్టిమమతను

ప్రదర్శింపఁబడెనే? రాజప్రాసాదము నిరంతర మానం దోత్సవముల తోడ నిండి యుండెనుగదా? అయ్యో! ఆదినము లన్నియుఁ గడచెను." ఇట్లాయన పలుకుచుండ లక్ష్మణుఁడు 'ఈమెయే మంథర' యని నుడివెను. మంథర పేరు విని నంతనే రాముఁడు విరక్తచిత్తుఁడై, యేవిధమగు ప్రత్యుత్తరం బొసంగక వేఱొక దిక్కునకు దృష్టిని మరలించి, యిట్లనియె. "ప్రేయసీ! ఇటు చూడుము. ఇదియే శృంగిబేర నగరము. ఈనగరమందలి యిం గుదు చెట్టుక్రింద పరమస్నేహితుఁడగు నిషాదపతి తోడ సమాగమ మెంత మనోహరముగ వ్రాయబడి యున్నది?"

దానినిచూచి సీతాదేవి సంతసించుచు "నాథా! ఈ దిక్కున జటావల్కలధారణ వృత్తాంతమును దెలుపు చిత్తరువును దిలకింపుఁడు." అని పలుక లక్ష్మ ణుఁడు "ఇక్ష్వాకు వంశజులు వృద్ధవయసున పుత్రుని హస్తములయందు, రాజ్యలక్ష్మిని సమర్పించి యరణ్యా వాసమున కేగుచుండిరి. కాని యార్యుఁడు బాల్య కాలముననే కఠోరారణ్యావాస వ్రత మవలంబింప వలసి వచ్చెను." అని చెప్పుచు శ్రీరాముని సంబోధించి, "భారద్వాజ మహర్షి చిత్రకూటమున కేగు మార్గమును

జూపుచు, చెప్పిన కాళిందీ తీరస్థితంబగు వటవృక్షమిదియే" అని నుడువ, సీతాదేవి వెంటనే "ఈప్రదేశమందలి వృత్తాంతము జ్ఞాపకమున్నదా?" యనియడుగ, శ్రీరాముఁ డిట్లనియెను. "ప్రేయసీ! ఆవృత్తాంతమును మఱచుటెట్లు? ఇచ్చటనే నీవు నావక్షఃస్థలమందు తలఁబెట్టుకొని నిద్రించితివిగదా!"

జానకీదేవి యింకొక వైపునకు వ్రేలుపెట్టి చూపుచు "నాథా! చూడుఁడు. ఈవైపున మనము దక్షిణారణ్యమును బ్రవేశించుట యెంత మనోహరముగ లిఖింపఁబడినది? దీనినిచూడఁగనే, యచ్చటి వృత్తాంతమంతయు జ్ఞాపకమునకు వచ్చుచున్నది. ఇచ్చట నేను సూర్యుని యుత్తాపమువలన బడలియున్నప్పుడాతప నివారణార్థము, తామ తాటి యాకును నాతలపైఁ బట్టుకొని యుంటిరి." అని నుడువ రాముఁ డిట్లనియె. "ప్రేయసీ! ఇవియే సెలయేళ్ళ మొదలన నుండు తపోవనములు. గృహస్థులు వానప్రస్థాశ్రమ మవలంబించి, ఆయా తపోవన తరుతలముల యందు, విశ్రామజనిత సుఖభోగముల ననుభవించుచుందురు." అని చెప్పుచుండ లక్ష్మణుఁడు "దేవి! ఇది దండకారణ్య మధ్య భాగమందున్న ప్రస్రవణగిరి. ఈపర్వత శిఖరప్రదేశ

మెల్లమెల్లన సంచారముచేయు జలధరపటల సంయోగమువలన నిరంతర నిబిడ నీలవర్ణాలంకృతమై యుండును. పర్వతోపరిభాగమందలి విశాల ప్రదేశమంతయు, నానావిధ వృక్షములచే నిండి నిబిడీకృతమై, సంతత స్నిగ్ధ శీతలతలములతోడ రమణీయమై యుండును. పాద దేశమునందు నిర్మల జలపూరితయగు గోదావరీనది, గొప్పగొప్ప తరంగముల పైని తరంగములతోడ ప్రబలవేగమునఁ బ్రవహించుచుండును." అని నుడువ రాముఁ డిట్లనియె. "ప్రేయసీ! ఇచ్చట మనమెట్టి మానసోల్లాసముతోడ కాలమును గడపితిమో నీకు జ్ఞాపకమున్నదా? మనము పర్ణశాలయందు నివసించుచుంటిమి. లక్ష్మణుఁ డక్కడక్కడఁ దిరిగి, ఆహారోపయోగములగు కందమూల ఫలములను దెచ్చుట కేగుచుండెను. ఉదయమునను, సాయంసమయమునను మృదు మందగమనమునఁ బవిత్ర గోదావరీ తీరమునందుఁ దిరుగుచు, నిర్మల సలిల కణపూరితమగు శీతల సమీరణమును సేవింపుచుంటిమి. అయ్యో! అట్టి యవస్థయందుండియు నెట్టి సౌఖ్యమునఁ గాలమును గడపుచుంటిమి!"

లక్ష్మణుఁడు చిత్రపటము పైని వేఱొక వైపుఁ వ్రేలు పెట్టిచూపి "ఆర్యా! ఇదియే పంచవటీ తీరము. ఇది శూర్పణఖ" అని చూప, ముగ్ధ స్వభావయగు జానకీదేవి, యథార్థముగ పూర్వావస్థ తటస్థించెనని యెంచి, మ్లానవదన యై "అయ్యో! నాథా! ఇక్కడ నుండియే మీమాటలు వినుటయు, మిమ్ము చూచు టయుఁ బూర్తియయ్యెను." అని నుడివి భీతిల్ల, సీతా దేవి నోదార్చుచు, శ్రీరాముఁడు "ప్రేయసీ! ఇది చిత్ర పటము గాని వాస్తవముగఁ బంచవటీ తీరముకాదు. పాపాత్మురాలగు శూర్పణఖకాదు." అని చెప్పెను. అంత లక్ష్మణుఁడు చిత్రపటమునం దటునిటుఁ జూచి యిట్లు నుడువఁదొడంగెను. "ఏమి ఈ యాశ్చర్యము! దండకారణ్యమందు జరిగిన విషయ మంతయు, వర్త మానమున జరుగుచున్నటులు దోఁచుచున్నది! దురా చారుఁడగు నిశాచరుఁడు పసిఁడి లేడి నెపమునఁ గలి గించిన ఘోరవిపత్తు, సముచిత వైర నిర్యాతనమువలన సంపూర్ణముగఁ బ్రతికృత మైనను, అది జ్ఞాపకమునకు వచ్చినంతనే, హృదయము బ్రద్దలగుచున్నది. పిమ్మట శ్రీరాముఁడు, మానవ సంచార విహీనమగు దండకార ణ్యమునందు వికలచిత్తుఁడై తిరుగుచుండుటం జూచిన

యెడల వజ్రసమ హృదయములుగూడ ద్రవక్కలగు నను టకు సందియము లేదుగదా ? ”

లక్ష్మణుఁడు పలుకు వాక్యముల విని, సీతాదేవి యశ్రుపూర్ణనయనములతోడ “నీ యభాగ్యురాలి కొఱ కార్యపుత్రుఁ డెట్టి క్లేశముల ననుభవింపవలసి వచ్చెను” అనినంతన శ్రీరాముని కన్నులనుండి నీటిబిందువులు జొట జొట రాలఁజొచ్చెను. అంత లక్ష్మణుఁడు శ్రీరాముని సంబోధించి “చిత్రపట సందర్శనమువలన తామేల యాకులత నొందెదరు ? ” అని ప్రశ్నింప, రాముఁ డిట్లనియె. “వత్సా ! తత్కాలమందు మనకు సంభవించిన విషమావస్థకు, ప్రతిహింసా సంకల్ప మనుక్షణము నా హృదయమును మేల్కొల్పు చుండనియెడల, నేను జీవించి యుండఁజాలననుట నిక్కువము. ఈ చిత్రపట సందర్శనమువలన నాయప్పటి యవస్థ స్మృతికి వచ్చి నా హృదయము తల్లడిల్లు చున్నది. కాని వత్సా ! నీ వీ సమస్త వృత్తాంతమును స్వయముగఁ జూచి యుండియుఁ దెలియని వానివలెఁ బ్రశ్నించెద వేల ? ”

లక్ష్మణుఁ డీమాటలను విని, కొంచెము లజ్జితుఁడై, శ్రీరాముని చిత్తవృత్తిని మరలించుట యావశ్యకమని తలంచి “ఆర్యా ! ఈవైపున దండకారణ్య

భూభాగమును దిలకింపుఁడు ? ఇచ్చటనే కబంధరాక్షసుఁడు నివసించుచుండెను. ఈ దిక్కున ఋష్యమూక పర్వతమందుఁ బతంగమహాముని యాశ్రమము గలదు. ఈమెయే సిద్ధశబరి, సన్యాసిని. ఇదియే పరమ రమణీయమగు పంపాసరోవరము" అని చెప్పుచుండ, సీతాదేవిని సంబోధించి శ్రీరాముఁ డిట్లు చెప్పందొడంగెను. "ప్రేయసీ! ఇది యతిరమణీయమగు సరోవరము. నేను నిన్ను వెదకుచు వెదకుచు. ఈసరోవరతీరమును జేరితిని. దీనియందు వికసిత కమలములు మందమారుత భరము వలనఁ గొంచెము కొంచెముగఁ గదలి సరోవరమున కనిర్వచనీయశోభను గలిగింపుచు, సౌరభమును నలుదిక్కుల వెదఁజల్లుచుండెను. మధుపాన మత్తతవలన మధుకరములు రొదలుసేయుచు క్రిందికిమీఁదికిఁ దిరుగుచుండెను. హంసలు, సారసములు మొదలగు పక్షితండములు, మానసోల్లాసముతోడ నిర్మల సలిలములయందు కేళిసల్పుచుండెను. కాని, నా నయనాశ్రుధారలనవరతము ప్రవహించుచుండుటవలన, సరోవరము యొక్క సౌందర్యమును బూర్తిగఁ జూడఁజాలనైతిని."

జానకీదేవి చిత్రపటమునం దింకొక స్థలమున దృష్టిని నిలిపి లక్ష్మణునితోడ, "వత్సా! ఆ పర్వత

మందలి, కుసుమితకదంబతరుశాఖలమీఁద, మయూరీ మయూరగణము లెట్లు నృత్యముఁ జేయుచున్నవి! మలిన కళేబరముతోడ నార్యపుత్రుఁడు, తరుతలమున మూర్ఛితుఁడై పడియున్నాఁడు. ఆర్యపుత్రుని బట్టుకొని నీవు రోదనము చేయుచుఁ గూర్చుండి యున్నావు. ఈపర్వతము పేరేమి?" అని యడుగ లక్ష్మణుఁడు "దేవి! ఆపర్వతముపేరు 'మాల్యవంతము. వర్షాకాల మందది మిగుల రమణీయముగ నుండును. నవ జలధర పటల సంయోగమువలన, శిఖర ప్రదేశ మెట్టి యనిర్వాచ్య శోభఁ జెందు చున్నదో చూడుము. ఆర్యపుత్రుఁ డచ్చటనే మిక్కిలి వికలచిత్తుఁడై యుండెను." అను మాటలు వినుచున్న రామునకుఁ బూర్వావస్థ జ్ఞాపకమునకు వచ్చి వ్యాకుల హృదయుఁడై "వత్సా! ఈ విషయము నింక విరమింపుము. ఇఁక మాల్యవంతముపేరు దలపెట్టకుము. దీనిపేరు వినినంతనే నేను శోకసాగరమం దనివార్య వేగమునఁ బడిపోవుచున్నాను. తిరిగి జానకీదేవి విరహము నూతన రూపము దాల్చుచున్నది." అని చెప్పుచుండు సమయమున జానకీదేవి నిద్రవలన నాకర్షింపఁ బడఁ జొచ్చెను. తద్దర్శనము వలన రామునితో లక్ష్మణుఁ డిట్లనియె.

"ఆర్యా! ఇంక చిత్రపట సందర్శనమువలనఁ బ్రయో జనము లేదు. జానకీదేవి మిక్కిలి బడలి యున్నది. కావున కొంతవడి విశ్రమించుట యవసరము. నే నేఁగె దను. మీరు విశ్రామభవనమున కేఁగుఁడు."

ఇట్లు చెప్పుచు లక్ష్మణుఁడేఁగఁ బ్రయత్నించు సమయమునందు జానకీదేవి శ్రీరామునితోడ "నాథా! చిత్రపట సందర్శనమువలన నాకొక కోరిక గలుగు చున్నది. దానిని మీరు పూర్తిచేయవలయును." అని నుడివినంతనే, రాముఁడు "ప్రేయసీ! ఆ కోరికను దెల్పుము. దానిని వెంటనే నెఱవేర్తును." అని నుడువ, సీతాదేవి "నాథా! మునిపత్నులతోఁ గలసి తిరిగి తపోవనముల విహరించుచు, నిర్మల భాగీరథీ సలిలముల జలకమాడ వలయు నను నభిలాష నన్ను తొందర పఱుచుచున్నది." అని తన మనోభావమును వెల్లడిం చెను. వెంటనే శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునితోడ "వత్సా! జానకి యెప్పు డేకోరికను గోరునో దాని నప్పుడే నిర్వ హింపవలయునని గురుజను లాజ్ఞాపించియున్నారుగదా! కావున గమనోపయోగమగు ప్రయత్నములఁ జేయుము. రేపుదయముననే జానకి యభిలషించు స్థలమున కామె నను పుదును." అని పలుక సీతాదేవి పరమానంద భరిత

యై "నాథా! మీరుకూడ నావెంట రారా?" అని ప్రశ్నింప రాముఁడు, "ప్రియా! నీవా విషయమును గూర్చి నన్ను ప్రశ్నింప వలయునా? నిన్ను వదలి నేనొక ముహూర్తకాలమైనను స్థిరముగ నుండఁ గలనా?" అని నుడువ సీతాదేవి సంతసించుచు లక్ష్మ ణునివంకఁజూచి "వత్సా! నీవుకూడ నావెంటరావలయు ను" అని నుడువ లక్ష్మణుఁడు తన యంగీకారమును దె లిపి ప్రయాణ ప్రయత్నములు చేయుటకు నిర్గమించెను.

సీతాదేవి వనవాసము.

రెండవ ప్రకరణము

శ్రీరామచంద్రుండును, సీతాదేవియు, విశ్రాంతిభవనమున కేఁగి ప్రసంగమునకుఁ గడంగిరి. కానికొన్ని నిముసములలో జానకీదేవి నిద్రవలన నాకర్షింపఁబడఁజొచ్చెను. తద్దర్శనమువలన శ్రీరాముఁడు "ప్రేయసీ! నీవు బడలికఁ జెందినట్లున్నావు. కావున నీబాహులతలను నాకంఠ ప్రదేశమునందుంచి క్షణకాలము విశ్రమింపుము" అనినుడువ, సీతాదేవి తనకోమలబాహులతలచేత నాయనను కౌఁగిలించుకొన, శ్రీరాముఁడనిర్వాచనీయస్పర్శ సుఖానుభవమును బొంది, "ప్రేయసీ! నీబాహులతల స్పర్శవలన నాశరీర మమృతమయమగుచున్నది. ఇంద్రియము లపూర్వ రసావేశముచేత వివశము లగుచున్నవి. చేతనము విలుప్తప్రాయమగుచున్నది. ఇప్పుడాకస్మికముగ నన్నావరించినది నిద్రావేశమో లేక మోహపారవశ్యమో నిర్ణయింపఁజాలకున్నాను." అని పలుక, శ్రీరాముని నృదుమంజుల

వాక్యములు విని సీతాదేవి చిఱునవ్వొలయ "నాథా ! మీరు నాకు చిరసహాయులు. చిరప్రసన్నులు. ఇప్పుడు విన్న వాక్యములకంటె, స్త్రీలపక్షమునఁ గోరఁ దగిన సౌభాగ్యవిభవ మేమున్నది? తాము నామీఁదఁ జిరకాల మీవిధమగు స్నేహానుగ్రహములు గలిగియుండ వలయుననియే నాప్రార్థన." అని నుడివెను. జానకీదేవి నుడువు న్మృదుమధుర కోమల వాక్యములు కర్ణగోచరములైనంతనే శ్రీరాముఁడు "ప్రియా! నీవాక్యశ్రవణము చేత నాశరీరము శీతల మగుచున్నది. శ్రోత్రములమృతరసముచే నింపఁబడుచున్నవి. సకలేంద్రియములు మోహ పరవశము లగుచున్నవి. సంజీవినీశక్తివలన, హృదయము ప్రఫుల్ల మగుచున్నది." అని నుడువు మాటలకు జానకీదేవి లజ్జితయై "నాథా ! ఇందువలననే, తమ్మునందఱు ప్రియంవదులందురు. చివరకీ యభాగ్యురాలు తనకిట్టి సౌభాగ్యము లభించు నని స్వప్నమందైనను దలంచి యెఱుఁగదు గదా?" అని నుడువుచు జానకీదేవి శయనించుట కాతురయై యుండుటను గాంచి, శ్రీరాముఁడిట్లనియె. "ప్రేయసీ! ఇచ్చట శయనించుట కేవిధమగు శయ్యయు లేదు. కావున ననన్యసామాన్యమగు రామ బాహువులు విహార కాలము

నుండియు, నీకు గృహమందేమి, వనమందేమి, బాల్య మందేమి జవ్వన మందేమి యాధారములై యుండు విధముననే, నేఁడివి నీకు తలగడ దిండ్లుగ నుపయోగించుఁ గాత." అని పలుకుచు చేతులు చాచఁగనే, వాని పైఁ దలనిడుకొని జానకీదేవి నిద్రించెను.

శ్రీరాముఁడు నిమేష కాలము జానకీదేవి ముఖారవిందమును, ప్రేమాపూరిత వికసిత నయనముల వంక నిరీక్షించి చూచుచు, "ప్రేయసి యొక్క వదన పూర్ణేందు బింబమును సందర్శించినంతనే, నా చిత్త చకోరము చరితార్థత నొందుచున్నది. అంతరాత్మ యనిర్వచనీయానంద రసముచేత నభిషేకింపఁ బడుచున్నది. ఈమె గృహమునకు లక్ష్మీస్వరూప. నేత్రములకు రసాంజన స్వరూప. ఈమె స్పర్శనము చందన రసాభిషేక స్వరూపము. ఈమె బాహులతలు కంఠ ప్రదేశమునం దుంచినప్పుడు కోమలమై శీతమును గలిగించు ముత్యాల హారమువలె నుండును. ఆహా! ప్రేయసీ సంబంధ మగు నవి యన్నియు నలౌకిక ప్రీతి ప్రదములుగదా?" అని తలంచుచుండ సీతాదేవి స్వప్నమునందు "హా! నాథా! ఎచ్చట నున్నారు" అని కలవరించెను.

జానకీదేవి స్వప్నమందు నుడువు మాటలను విని శ్రీరాముఁడు "ఆహా! చిత్రపట సందర్శనమువలన, వియోగవిషయము ప్రేయసి హృదయమునందుఁ జొచ్చి స్వప్నమునం దాకారమును దాల్చి, తిరిగి యీమెను తీవ్ర దుఃఖమును గలిగించుచున్నది గదా?" అని తల సోయుచు, జానకీదేవి శరీరముపైని చేయివైచి నెమ్మదిగ నిమురుచు, ప్రేమాభరమున శరీరము పులకరింప నిట్లు పలుకందొడంగెను. "అకృత్రిమ ప్రేమ యెట్టి పరమోత్కృష్ట పదార్థము? సుఖ దుఃఖముల యందేమి సంపద్విపత్తులయందేమి యౌవన వార్ధక్యముల యందేమి వికార శూన్యమై యొకటే రూపమున నుండును. నేనీవిధమగు ప్రణయసుఖమున కధికారినగుట సామాన్య విషయము కాదు, కాని, యిట్టి నిర్మలప్రేమ జగత్తునం దత్యల్పము, కడుంగడు దుర్లభము. దుర్లభమే కానియెడల సంసారసుఖ మనంతము గదా!"

అని నుడువుచుండ, ద్వారపాలకుఁడు వచ్చి ద్వారముకడ దుర్ముఖుఁడున్నాఁడని విన్నవించుకొనెను. దుర్ముఖుఁ డంతఃపురమునందుఁ దిరుగుచుండు నమ్మకమగు బంటు. నూతన రాజ్య శాసన విషయమున బ్రజల యభిప్రాయములను దెలిసికొని వచ్చి చెప్పుటకుఁగాను,

శ్రీరాముఁడు వానిని గూఢచారునిఁగ నియమించెను. ప్రతిదినమును దుర్ముఖుఁడు మాఱువేసమున నాయా స్థానములయందుఁ దిరిగి, యచ్చటచ్చట విను సంగతులను శ్రీరామచంద్రునకు నివేదింపుచుండెను. కావున దుర్ముఖుఁడు వచ్చినాఁడను వార్త వినినంతనే, రాముఁడు వానిని దనయొద్దకుఁ బంపవలయునని యాజ్ఞ నొసంగెను. వెంటనే దుర్ముఖుఁడు రాముని సన్నిధానమునకు వచ్చిసాష్టాంగ దండప్రణామం బొనర్చి కరములు మోడ్చి నిలుచుండెను. రాముఁడు, "దుర్ముఖా! విశేషములు గలవా? నూతనవార్త లేవయినఁ దీసికొని వచ్చితివా?" అని ప్రశ్నింప "మహారాజా! ప్రజలెల్ల నేకగ్రీవముగా రామరాజ్యమునం దానందముగఁ గాలము గడపుచున్నామని చెప్పుకొనుచున్నారు." అని దుర్ముఖుఁడు బదులు చెప్పెను.

దుర్ముఖుని వాక్యములవిని శ్రీరాముఁడుకొంచెము తీవ్రముగ నిట్లనియెను. "దుర్ముఖా! నీవు ప్రతిదినమును నన్నుగుఱించిన ప్రశంసావార్తలనే తీసికొని వచ్చుచుందువు. కాని, దూషణమును గుఱించి చెప్పుటయే లేదు. ఎవరైనను నన్నుఁ గూర్చి దోషములను వెల్లడించిన యెడల వానిని సవిస్తరముగఁ జెప్పుము. నేను వానికిఁ

బ్రతిక్రియనొనర్చి దోషవిముక్తుఁడ నగుదును. నా గుణకీర్తనను వినుచుండవలయు ననుతలంపున నిన్ను గూఢచారునిఁగ నియమించలేదు.

దుర్ముఖుఁడు గత దినములయందు శ్రీరాముని గుణకీర్తనను మాత్రమే వినుచుండెను. అందువలన వినినవానిని విన్నటులు రామచంద్రునకు విన్నవించుచుండెను. కాని, యీదినమున జానకీదేవిసంబంధమునం దపవాదమును విని, యప్రియవాక్యములు పలుకఁజనదని యెంచి, యావిషయమును జెప్పకుండెను. కాని, శ్రీరాముఁడు దోషకథన విషయమును హెచ్చరించినంతనే దుర్ముఖుఁడు భయపడి హతబుద్ధియై, కొంతవడి మౌనమునుధరించి యుండి తదనంతరము కొంచెముధైర్య మవలంబించి వికాస విహీనమగు మోముతోడను వికృత స్వరముతోడను "లేదు. మహారాజా! లేదు. నేఁడెట్టిదూషణను వినలేదు." అనినుడివెను. కాని, రాముఁడు దుర్ముఖుని ముఖవైఖరిని జూచి మిక్కిలి సందేహముతోఁగూడుకొని యాకులచిత్తుఁడై యిట్లనియె. "దుర్ముఖా! నేఁడు నీవు నిశ్చయముగ దూషణమును వినియున్నావు. విన్నదానిని జెప్పక దాఁచెదవేల? ఆలసింపక, ఉన్నదున్నటులు చెప్పుము. చెప్పనియెడల నేనాగ్రహాగ్రస్తుఁడ నగుదును. ఈజన్మము నీముఖమునుజూడను."

అత్యంతాగ్రహముతోఁ గూడుకొని శ్రీరామచంద్రునిఁ జూచి, దుర్ముఖుఁడు, "నేనెట్టి విషమసంధియందుఁదగుల్కొంటిని? రాజ్ఞీసంబంధమగు లోకాపవాదము నెట్లువిన్నవింతును? నేను హతభాగ్యుఁడను. కానియెడల నిట్టికార్యభారమున కేల యంగీకరించితిని? ముందు వెనుకలారయక యిట్టికార్యమునకుఁబూనుకొనినప్పుడు ప్రభుసన్నిధానమందు యథార్థమునే చెప్పితీరవలయునుగదా?" అని తలంచి గజగజ వడకుచు, రామునివంకఁజూచి "మహారాజా! నేను విన్న సంగతులను వినఁదలఁచినయెడల తమరిచ్చటనుండి యింకొకగృహమునకు దయచేయుఁడు. ప్రాణముపోయినను నేనావిషయమునిచ్చట విన్నవింపను. అని నుడివినంతనే రామచంద్రుఁడు జానకీదేవి మేల్కొనువఱకైనను వేచియుండక మెల్లమెల్లఁగా చేతిమీఁదనున్న సీతాదేవితలను క్రిందఁబెట్టి త్వరితగమనమున దుర్ముఖునివెంట నిడుకొని మఱియొక గృహములోనికేఁగెను.

తదనంతరము శ్రీరాముఁడు మిక్కిలి యాతురతతోడ "దుర్ముఖా! ఇఁక నాలస్యముచేయవలదు. విన్నదానిని విన్నటులు చెప్పుము. నీయాకారమును జూచిన పలుశంకలు పుట్టుచున్నవి." అనినుడువ, దుర్ముఖుఁడు

"మహారాజా! నేను విన్న సర్వానర్థ దాయకమగు వృత్తాంతమును తమకు నివేదింపవలయునని తలంచి నప్పటినుండియు నాకుఁ గంప మెత్తుచున్నది. రక్తము శుష్కించిపోవుచున్నది. ముందు వెనుకలారయక యిట్టి కార్యభారమునకుఁ బూనుకొనినప్పుడు, విన్నదానిని విన్నవించక తీరదుగదా? మహారాజా! నామీఁద నాగ్రహింపకుందురుగాత! మొత్తముమీఁద ప్రజలందఱేకగ్రీవముగ తమయశస్సునే గానముచేయుచున్నారు. రామ రాజ్యమునందుఁ బరమానందముగఁ గాలము గడపుచున్నామనియును, కోసలరాజ్యమును బాలించిన యేరాజుకూడ నిట్టిమంచిపద్ధతుల నెలకొల్పి యుండలే దనియును, జెప్పుకొనుచున్నారు. కాని, కొందఱు మాత్రము రాజ్ఞీవిషయమునందిట్లు నింద్యముగ మాటలాడుచున్నారు. "మారాజు నిర్మలహృదయుఁడు. కావుననే రావణుని గృహమునందంతకాలమొంటరిగ నివసించియున్న సీతాదేవిమీఁద నణుమాత్రమైనను, ననుమానములేక, దూషితయని తలంపక, ఆమెను దీసికొనివచ్చి గృహమునందుంచుకొని యున్నాఁడు. ఇఁక మనస్త్రీల చరిత్రలయందు దోషములు కనఁబడిన యెడలఁ వారిని శాసించుట భారమగును. దండించుటకుఁ

ప్రయత్నించినప్పుడు. వారు సీతాదేవిని చేర్కొని మనల నిరుత్తరులుగఁ జేయుదురు. రాజు ధర్మాధర్మములకుఁ గర్త. కావున నాయన మార్గానుసారముగనే ప్రజలు గూడ వర్తింపవలయును." అని చెప్పి "మహారాజా! విన్నదానినంతయు విన్నవించుకొంటిని. నా యపరాధములను క్షమింపుఁడు. హా! విధాతా! నా కింతకాలమునకు దుర్ముఖుఁడను నామమును సార్థకము జేసితివా?" అని నుడువుచు రోదనముచేయుచు సెలవు గైకొని దుర్ముఖుఁడేగెను.

శేష కథావృత్తాంతమును విని శ్రీరామచంద్రుఁడు "హతోఽస్మి! హతోఽస్మి" అనినుడువుచు మొదలు నఱికిన కదళీవృక్షమువలె భూమిమీఁదఁ బడి చేతనాశూన్యుఁడై కొంతవడికిఁ దెప్పిరిల్లి కన్నీటిని గార్చుచు, పరితపించుచు "అయ్యో! యెట్టి సర్వానర్థదాయకమగు వృత్తాంతమును వింటిని. ఇంతకంటె నావక్షస్థలమందు పిడుగుపడిన శ్రేయోదాయకముగ నుండెడిది గదా? అయ్యో! నేనెందుకొఱ కింతదనుక జీవించియుంటిని? నేనుమిక్కిలి హతభాగ్యుఁడను. కానిచో నన్ను సంక్రమించుచున్న రాజ్యాధిపత్యమును విడనాడి యేల యరణ్యావాసమున కేఁగవలసి వచ్చెను? ఎందువలన దురాత్ముఁ

"మహారాజా! నేను విన్న సర్వానర్థ దాయకమగు వృత్తాంతమును తమకు నివేదింపవలయునని తలంచి నప్పటినుండియు నాకుఁగంప మెత్తుచున్నది. రక్తము శుష్కించిపోవుచున్నది. ముందు వెనుకలారయక యిట్టి కార్యభారమునకుఁ బూనుకొనినప్పుడు, విన్నదానిని విన్నవించక తీరదుగదా? మహారాజా! నామీఁద నాగ్రహింపకుందురుగాక! మొత్తముమీఁద ప్రజలందఱేకగ్రీవముగ తమయశస్సునే గానముచేయుచున్నారు. తాము రాజ్యమునందుఁ బరమానందముగఁ గాలము గడపుచున్నారనియును, కోసలరాజ్యమును బాలించిన యేరాజుకూడ ఇట్టిమంచిపద్ధతుల నెలకొల్పి యుండలేదనియును, జెప్పుకొనుచున్నారు. కాని, కొందఱు మాత్రము రాజ్ఞీవిషయమునందిట్లు నింద్యముగ మాటలాడుచున్నారు. "మారాజు నిర్మలహృదయుఁడు. కావుననే రావణుని గృహమునందంతకాలమొంటరిగ నివసించియున్న సీతాదేవిమీఁద నణుమాత్రమైనను, ననుమానములేక, దూషితయని తలంపక, ఆమెను దీసికొనివచ్చి గృహమునందుంచుకొని యున్నాఁడు. ఇఁక మనస్త్రీల చరిత్రలయందు దోషములు కనఁబడిన యెడలఁ వారిని శాసించుట భారమగును. దండించుటకుఁ

ప్రయత్నించినప్పుడు. వారు సీతాదేవిని చేర్చుకొని మనల నిరుత్తరులుగఁ జేయుదురు. రాజు ధర్మాధర్మములకుఁ గర్త. కావున నాయన మార్గానుసారముగనే ప్రజలు గూడ వర్తింపవలయును." అని చెప్పి "మహారాజా! విన్నదానినంతయు విన్నవించుకొంటిని. నా యపరాధములను క్షమింపుఁడు. హా! విధాతా! నా కింత కాలమునకు దుర్ముఖుఁడను నామమును సార్థకము జేసితివా?" అని నుడువుచు రోదనము చేయుచు సెలవు గైకొని దుర్ముఖుఁడేగెను.

దోష కథావృత్తాంతమును విని శ్రీరామచంద్రుఁడు "హతోస్మి! హతోస్మి" అని నుడువుచు మొదలు నఱికిన కదళీవృక్షమువలె భూమిమీఁదఁ బడి చేతనాశూన్యుఁడై కొంతవడికిఁ దెప్పిరిల్లి కన్నీటిని గార్చుచు, పరితపించుచు "అయ్యో! యెట్టి సర్వానర్థదాయకమగు వృత్తాంతమును వింటిని. ఇంతకంటె నా వక్షస్థలమందు పిడుగుపడిన శ్రేయోదాయకముగ నుండెడిది గదా? అయ్యో! నేనెందుకొఱ కింతదనుక జీవించియుంటిని? నేను మిక్కిలి హతభాగ్యుఁడను. కానిచో నన్ను సంక్రమించుచున్న రాజ్యాధిపత్యమును విడనాడి యేల యరణ్యావాసమున కేఁగవలసి వచ్చెను? ఎందువలన దురాత్ముఁ

డగు దశాననుఁడు పంచవటీతీరమునకువచ్చి, ప్రాణప్రియ యగు జానకీదేవిని బలవంతముగ నెత్తుకొనిపోయి, చిర నిర్మలమగు రఘువంశమున కపవాద కళంకమును గలి గించెను ? అగ్ని పరిశుద్ధివలన నాయపవాద విమోచన మైనప్పటికిని, ఏల యది నూతనాకారమునుదాల్చి సర్వత్ర వ్యాపించుచున్నది ? దీనినిబట్టిచూడ రాముఁడు పరమ నిర్భాగ్యుఁడు. రామునిజీవితము దుఃఖభాజనముకొఱకు. అయ్యో ! ఇప్పుడేమి చేయుదును ? ఏమి చేయుటకుఁ దోఁచుటలేదుగదా? ఈలోకనిందను నివారించుట సాధ్య ముకాదు. ఇప్పుడిది యాధారశూన్యమైనదని యెంచి యుపేక్షింతునా ? లేక, నిరపరాధయగు జానకీదేవిని బరిత్యజించి కులకళంకమునుదీర్తునా ? ఏమిచేయుదును ? ఏవిధముగను నిర్ణయింపఁజాలకున్నాను. నావలె నిట్టి విషమసంకటమునందుఁదగుల్కొనినవాఁడు, భూమండల మందింకొకఁడుండఁడనుట నిక్కువము." అని మనోవేదన నొందుచు 'కొంతవడి తలవంచుకొని క్రిందఁజూచుచు, మౌనావలంబియై యుండి, పిమ్మట దీర్ఘనిశ్వాసమును విడిచి, 'ఈవిషయమునం దుచితానుచిత విచారణలతోఁ బనిలేదు. రాజ్యభారమును వహించుటవలన సర్వ విధములచేతను బ్రజలను రంజింపఁ జేయుటయే సా

ప్రథమకర్తవ్యము. మఱి ముఖ్యధర్మము. కావున జాన
కిని బరిత్యజించియే తీరవలయును. అయ్యో! దైవమా!
ఏమనమునం దిట్టి సంకల్పముం జేసెనా? " అని దుఃఖించుచు
మూర్ఛితుండై క్రిందంబడెను.

తదనంతరము రామచంద్రుండు కొంతవడికిం దెలి
వొంది లేచి మితిలేని దుఃఖమువలన గన్నీరు గార్చుచు,
జాలిగొలుపు వాక్యముల నిట్లు తలపోయం దొడంగెను.
"తిరిగి నాకిప్పుడు తెలివి రానియెడల నాకు మహో
పకారమయ్యెడిదిగదా? అట్లయినచో నిరపరాధయగు
జానకీదేవిని బరిత్యజించి ఘోరతరపాప పంకమునందుం
దగుల్కొనకుం జేసెడివాఁడను. ఇంతకుముందేగదా ప్రజా
రంజనార్థము జానకీదేవిని బరిత్యజింపవలసివచ్చినను, పరి
త్యజింతునని యష్టావక్ర మహామునితోడఁ బ్రతిజ్ఞలుపలికి
యుంటిని. ఈవిధముగ సంభవించునని కాంబోలు నానోటి
నుండి యట్టి విషమప్రతిజ్ఞవచ్చినది. అయ్యో! ప్రేయ
సీ! జానకీ! అయ్యో! ప్రియవాదినీ! అయ్యో! రామ
మయజీవితా! అయ్యో! అరణ్యావాస సహచారిణీ!
చివర కీవిధముగ సంభవించునని కలయందైనను, దలంచి
యెఱుంగవుగదా? దురాచారుఁడ, హతభాగ్యుఁడ,
నరాధముఁడ నగు నాచేఁ బడినప్పటినుండియు క్షణ

కాలమైనను సౌఖ్యమెఱుంగవు గదా? సీతా! చందన తరువనుభ్రమచేత నీవు విషవృక్షము నాశ్రయించితివి. నేను పరమపవిత్రమగు రాజవంశమునందు జన్మించితి ననుట నిక్కువము. కాని యాచరణయందుఁ జండాలుని కంటెను వేయిమడుంగు లధముఁడను. కానియెడల నిర పరాధవగు నిన్నేల పరిత్యజించుటకుఁ దలపెట్టుదును? అయ్యో! ఈముహూర్తమునందు నాకు మరణము సంభవించినయెడల ధన్యుఁడనుగదా? నేనిఁక బ్రతికిఫలమేమి? నాజీవిత ప్రయోజనము సంపూర్ణమైనది. జగత్తు శూన్యమై జీర్ణారణ్యమువలెఁ దోఁచుచున్నది."

ఈవిధముగఁ దలపోయుచు, గజగజ వడఁకుచు, తత్తఱల్లుచు, క్షణకాలము నిశ్శబ్దముగ నుండి పిమ్మట దీర్ఘనిశ్వాసమును విడిచి "అయ్యో! యేమైనది?" అని మఱివి కౌసల్యాదేవి మొదలగువారి నుద్దేశించి గద్గద వాక్యముల నిట్లు పలుకందొడంగెను. "అయ్యో! తల్లీ కౌసల్యాదేవీ! అయ్యో! ప్రేమాస్పదుండవగు జనక మహారాజా! అయ్యో! వసుంధరాదేవీ! అయ్యో! కులగురువగు వసిష్ఠమహర్షీ! అయ్యో! భగవానుఁడా విశ్వామిత్రమహర్షీ! అయ్యో! ప్రియ స్నేహితుఁడవగు విభీషణుఁడా! అయ్యో! పరమోపకారీ సుగ్రీవా!

అయ్యో! వత్సా! ఆంజనేయా! మీరెచ్చటనున్నారు? ఇక్కడఁ బరమదుర్మార్గుఁడగు రాముఁడు, మీకు సర్వ నాశనమును గలిగింపఁ బ్రయత్నించు చున్నాఁడు. అయ్యో! నాకిట్టి మహానుభావుల నామముల నుచ్చ రించుటకుఁగూడ నధికారముగలదా? నావంటి మహా పాతకి యెవరి నామము లుచ్చరించునో వారికిఁబాపస్పర్శ గలుగుననుట నిక్కువము. నిరపరాధ యని యెఱింగియు సరళహృదయయు, పరిశుద్ధచరిత్రయు, పరమపావనియు, పతిభక్తి పరాయణయునగు సాధ్విని ననాయాసముగఁ బరిత్యజించుటకుఁ బ్రయత్నించుచున్న నావంటి మహా పాతకి భూమండలమం దింకొకఁడు గలఁడా? అయ్యో! రామమయ జీవితా! సీతా! పాషాణహృదయుఁడును, పరమ కిరాతుఁడు నగు రామునివలన నీ కిట్టి దుర్గతి సంభవింప నున్నదని కలయందైనను దలంచి యెఱుం గవుగదా? నిశ్చయముగ రాముని హృదయము వజ్ర తుల్యము. కానియెడల నేల యది బ్రద్దలు కాకుండును? విధాత నన్నివిధ మగు కఠిన హృదయునిఁగఁ జేసి యున్నాఁడు. లేనియెడల నిట్టి నృశంసకార్యమున కెట్లు పూనుకొనఁగలను?"

అని మనమునఁగన్నీటినిగార్చుచు, తిరిగి విశ్రామ
భవనమున కేగి నిద్రించుచున్న జానకీదేవి సాన్నిధ్య
మందు నిలిచి చేతులు జోడించుకొని, "ప్రేయసీ! హత
భాగ్యుఁడగు రాముఁడు ఈజన్మకు నీయొద్దనుండి సెలవు
గైకొనుచున్నాఁడు." అని నుడివి భూదేవిని సంబోధించి
"దేవీ! విశ్వంభరా! దురాత్ముఁడగు రాముఁడు సీతన
యను బరిత్యజించెను. కావున నీపుత్త్రికను నీవు సం
రక్షించు కొనుము." అని చెప్పుచు దుస్సహ దుఃఖ
దవానలముచేత దహింపఁబడుచు, విశ్రామ భవనమును
విడిచి కార్యాలోచన మందిరమున కేగెను.

సీతాదేవి వనవాసము.

మూఁడవ ప్రకరణము.

శ్రీరామచంద్రుఁడు కార్యాలోచన భవనమున కేఁగి సింహాసనాసీనుఁడై, భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులఁ దోడ్కొని రావలయునని పరిచారకుల కాజ్ఞాపించెను. పరిచారకు లేఁగి రాముని యాజ్ఞను దెలుపఁగా భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు "సాయంకాలమునందార్యుఁడు, జనకతనయా సహవాస సుఖమున కాలయాపనము చేయుచుండెను. కాని యిట్టి యసమయమునందాకస్మికముగఁ గార్యాలోచన భవనమున కేఁగి మనలను బిలువనంపుటకుఁ గారణమేమైయుండును?" అని తలంచుచు, విషయమును నిర్ణయించుకొనఁ జాలక పరిపరివిధములఁ దలపోయుచు, ఆకులచిత్తులై త్వరితగతిని గార్యాలోచన భవనమున కరుదెంచి, చేరలయందుఁ జెంపల నిడుకొని మాటిమాటికి దీర్ఘ నిశ్వాసమును విడుచుచు, సంతత ధారగాఁ గన్నీటినిగార్చుచున్న యగ్రజునిజూచి, దుఃఖ నిమగ్నులైరి. కాని, సాహసించి కారణ మడుగఁజాలకుండిరి. చివరకు నీ రేదియో యొక విపత్తు సంభవించి

గదని నిశ్చయించుకొని, కన్నీరుగార్చుచు రామునివంకఁ జూచుచుండిరి.

రామచంద్రుఁడు పొంగిపొరలుచున్న శోకప్రవాహవేగమును గొంచె మాఁపుకొని, కన్నీటిని తుడుచుకొనుచు, వాత్సల్య పూరిత స్వరముతోడ సోదరుల మువ్వురను కూర్చుండ నాజ్ఞాపించెను. వారు కూర్చుండి ప్రకాశ విహీనమగు శ్రీరామచంద్రుని ముఖమును నిరీక్షించుచుండిరి. రాముని నయనయుగళమునుండి కన్నీటి ధారలు ప్రబలవేగమునఁ బ్రవహించుచుండెను. తద్దర్శనమువలన భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు మితిలేనిమనోవేదన నొందుచుఁ గన్నీటిఁ గార్చుచుండిరి. ఇట్లు కొన్ని నిముసములు గడచిన పిమ్మట, లక్ష్మణుఁడిఁక వేచి యుండఁజాలక కొంచెము ధైర్య మవలంబించి, వినయ విధేయతలతోడ నిట్లనియె. "ఆర్యా! తమ యవస్థను జూచి మేము మృతప్రాయుల మగుచున్నాము. భవదీయ భావ సందర్శనమువలన, ప్రతివిధాన మొనర్చుటకు వీలుకాని యాపద యేదియో సంభవించినటులు స్పష్టముగఁ దోఁచుచున్నది. స్వల్ప కారణమువలన మహాసముద్రమెప్పుడును గల్లోలమునొందదు. వాయువేగముచేత హిమాలయ పర్వతరాజము చలింపదు.

కాపున తాము పరితపించుటకుఁగల కారణమును జెప్పి మా ప్రాణముల నిలుపుఁడు. తమ ముఖారవిందము సాయంకాలమందలి కమలము కంటెను మ్లానమై, ప్రభాతమందలి చంద్రునికంటె కాంతివిహీనమై కన్పట్టు చున్నది. ఆర్యా! త్వరగా సెలవిండు. ఆలసింప వలదు. మాహృదయములు బద్దలగుచున్నవి." అని ప్రార్థింపఁ జొచ్చెను.

అత్యాతురతతోడఁ గారణమడుగు లక్ష్మణుని వాక్యముల విని, శ్రీరామచంద్రుఁడతి దీర్ఘనిశ్వాస మునువిడిచి, మితిలేని శోకభరమునను, గద్గద స్వరము తోడను, సోదరులవంకఁ జూచి యిట్లనియె. "వత్సా! భరతా! వత్సా! లక్ష్మణా! వత్సా! శత్రుఘ్నా! మీరే నా జీవనము. మీరే నా సమస్తధనము. నే నీ మన్నహారాజ్యభారవహనక్లేశమును మీకొఱకే భరించు చున్నాను. హితసాధనవలనను, అహితనిరాకరణవల నను, మీరే నాకు ముఖ్యసహాయ్యులు. నేనిప్పుడు ఘోరవిపత్తునందుఁ దగుల్కొని దానినుండి యుద్ధరింపఁ బడుటకు మిమ్మీ యసమయమునందుఁ బిలువనంపి యున్నాను. ఈవిపత్తునుండి తప్పించుకొనుట కొక మార్గముమాత్రమే కలదు. అనేక విధముల యోచించి

చూచితిని. కాని చివర కా యుపాయము నవలంబించుటయే, సర్వవిధముల శ్రేయోదాయకమని తోంచుచున్నది. కావున మీరా విషయమును సావధానచిత్తులరై వినుఁడు. తర్వాత సముచిత కార్యాచరణము వలన, నీవిపత్తునుండి విముక్తుఁడ నగుదును." అని చెప్పుచు, ప్రబలవేగమున వచ్చు నశ్రుధారల విసర్జింపుచుండెను.

తద్దర్శనమువలన భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు మితిలేని దుఃఖమును బొందుచు, "ఆర్యుని లక్షణములు చూడ ఘోరవిపత్తేదియో సంభవించిన దనుట నిక్కవము. ఇప్పుడీయన మన కెట్టి ఘోరవార్తను వినిపించునోగదా?" అని తలంచుచు విషయమును వినుట కాతురులై రెప్పవాల్పక తదేకనిష్ఠగా రాముని మోము వంక నిరీక్షించుచుండిరి. శ్రీరామచంద్రుఁ డొక నిమేషకాలము మౌనమును ధరించి యుండి పిమ్మట ఇట్లు చెప్పం దొడంగెను. "సోదరులారా! మనవంశమునందు జన్మించిన నరపతు లెదురులేని ప్రతాపమునఁ బ్రజాపాలనం బొనర్చి యనేకవిధా లౌకిక కార్యములొనర్చి యీ చిరపవిత్రమగు నిక్ష్వాకు వంశమును త్రిలోక విఖ్యాతముగఁ జేసియున్నారు. కాని నేను

హతభాగ్యుఁడను. నేనుజనించి చిరపవిత్రమగు నిక్ష్వాకు వంశమును అసాధారణ కళంకపంకమునందు ముంచి యున్నాను. వత్సా! లక్ష్మణా! ఇందు నీకుఁ దెలియనిది లేశమైనను లేదుగదా! సోదరులారా! మేము ముప్వా రము పంచవటీ తీరమునందు నివసించునప్పుడు, దురాత్ముఁడగు దశాననుఁడు వచ్చి మేము సమీపమున లేన ప్పుడు, బలాత్కారముగ జానకిని ఎత్తుకొని పాఱిపోయె ను. అందువలన సీత యాదురాత్ముని యాలయమునం దొంటరిగఁ జాలకాలము నివసింపవలసి వచ్చెను. మేము సుగ్రీవుని సాహాయ్యమువలన నా దురాత్మునకుఁ దగు శిక్ష నొసంగి సీతాదేవి నుద్ధరించితిమి. పిమ్మట పరగృహమం దేకాకిగా నున్న జానకిని గ్రహించి యయోధ్యకుఁ దీసికొని వచ్చితిని. ఇందువలన ప్రజ లసంతృప్తినొంది యపవాదములఁ జాటుచున్నారు. ఈ యపవాద విముక్తికిగాను సీతను విడనాడుదు నని ప్రతిజ్ఞఁ బూని యున్నాను. సర్వవిధ ప్రయత్నముల చేతఁ బ్రజారంజనం బొనర్చుటయే రాజులకు పరమ ధర్మము. అట్లొనర్పఁజాలని వాని జీవితము నిష్ఫలము గదా.? నిష్కల్మష చిత్తమున నీ యామోదమును దెలిపినయెడల నేనీ విపత్తునుండి యుద్ధరింపఁబడుదును."

శ్రీరామచంద్రుని వాక్యములవిని, భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు విషణ్ణహృదయులై, భయవిస్మయములు ప్రత్యుత్తరము చేయుటకుఁ దోఁపక, మౌనమును ధరించి క్రిందఁ జూచుచుండిరి. కొంతవడికి లక్ష్మణుఁడు తల యెత్తి శ్రీరామునివంకఁ జూచి కడు దీనస్వరముతోడ నిట్లనియె. "ఆర్యా! మీరెప్పుడేయాజ్ఞ నొసంగిన దానికి మేము ప్రత్యుత్తరముగాని యాటంకమునుగాని గలిగించి యెఱుంగము. ఇప్పుడుగూడ మేము తమ యాజ్ఞను నిరాకరింపఁ దలంపలేదు. కాని తమప్రతిజ్ఞను విన్నంతనే మాప్రాణములు పరలోకగమనోన్ముఖము లగుచున్నవి. తమ సన్నిధానమునకు వచ్చిన పిమ్మటను గూడ నిట్టి దుర్వార్తను విందుమను శంకయైనను మా మనములయందుదయింపలేదు. కాని యీ విషయ మున నేను కొంచెము చెప్పఁ దలఁచితిని. తమ రాజ్ఞ యొసంగినయెడల విన్నవించుకొందును."

లక్ష్మణుని వినయపూర్వకమగు దీనాలాపముల విని "వత్సా! చెప్పఁ దలఁచిన దానిని స్వేచ్ఛగాఁ జెప్పుము." అని రామచంద్రుఁడు నుడివినంతనే లక్ష్మణుఁ డిట్లు చెప్పఁ దొడంగెను. "ఆర్యా! జానకీదేవి రావణా సురుని గృహమునం దేకాకిగా నున్నదనుమాట వా స్త

వము. రావణుఁడు మహాదుర్మార్గుఁ డని చెప్పుటకుఁ గూడ సందియము లేదు. కాని తామా దురాత్మునకుఁ దగు శిక్ష నొసంగితిరి. పిమ్మట పూజ్యురాలగు సీతాదేవిని తమ సాన్నిధ్యమునకుఁ దీసికొని వచ్చినప్పుడు లోకాపవాదభయమువలనఁ దాము దేవిని స్వీకరించుట కంగీకరింపరైతిరి. తదనంతర మగ్నిపరీక్షవలన జానకీదేవి పవిత్రచరిత్రయని వెల్లడియైన పిమ్మటనే యామెను మీరు గ్రహించి యయోధ్యకుఁ దీసికొని వచ్చితిరి. ఆపరీక్ష సర్వజన సమక్షమందు జరిగెనే కాని రహస్యముగ జరుగలేదు. మన మిర్వురమును, సైన్యాధిపతులును, సమస్తదేవతలును, దేవర్షులు మహర్షులును, పరీక్షాకాలమం దుండిరి. వారందఱేకగ్రీవముగ 'సీతాదేవి పరమపావని' యని నుడివిన పిమ్మటనే తాము జానకీదేవిని గ్రహించియున్నారు. కావున జానకీదేవి పైని పరగృహమందు నివసించెనను నిందను మోపుటకు వీలులేదు. కాని యిప్పుడు తా మెందువలన నీవిధమగు విషమప్రతిజ్ఞ నొనర్చియున్నారో తెలిసికొనఁ జాలకున్నాను. నిరాధార మగు లోకనిందలకు తమవంటి వారలు చలించుట న్యాయము గాదు. న్యాయాన్యాయ విచక్షణజ్ఞానము సామాన్య జనులకు శూన్యము.

వారికిఁ గల బుద్ధియు వివేకజ్ఞానము నత్యల్పము. వారి హృదయములయం దేదియుదయించునో, దానిని వారు పలుకుచుందురు. సంభవమా లేక యసంభవమా యను విచారణలేకయే విన్నదానిని విశ్వసింతురు. వారి మాటలమీఁద నాధారపడినయెడల సంసార యాత్ర జరుగుటయే దుర్లభమగును. పూజ్యురాలగు జానకీదేవి పరిశుద్ధచరిత్ర యను విషయమునందుఁ దమకు లేశమైనను సందియము లేదని నే నెఱుంగుదును. అగ్ని పరీక్షయం దుత్తీర్ణయైన సీతాదేవిని పరిశుద్ధచరిత యని తలంచుట కెవ్వరి హృదయములయందును శంక గలుగుటకు వీలులేదు. కాఁబట్టి యిట్టి స్థితియందు జానకీ దేవిని బరిత్యజించినచో, లోకులు మనల నయోగ్యులుగఁ దలంతురు. మఱియును మనము ఘోరతర పాప పంకమునందుఁ దగుల్కొందుము. కావున తాము బాగుగ విచారించి కార్యాచరణకుఁ గడంగ వలయునని ప్రార్థించుచున్నాను. మేము మీయాజ్ఞానువర్తులము. కావునఁ దమయాజ్ఞను నిస్సందేహముగ శిరస్సున ధరింతుము."

లక్ష్మణుఁడు చెప్పు మాటలను విని రాముఁడు కొంతకాలము మౌనావలంబియై యుండి తర్వాత నిట్లు

చెప్పఁ దొడంగెను. "వత్సా! సీత పరమపవిత్రురా లను విషయమునందు నాకణుమాత్రమైనను సందేహము లేదు. సామాన్యజను లీవిషయమును గూర్చియు బాగుగ విచారింపరు. వారు దేనిని విందురో, లేక వారి హృదయములయం దేది యుదయించునో, దానిని విశ్వసించి యాందోళన చేయుచుందురు. కాని యీ విషయమునందు ప్రజలదోష మణుమాత్రమైనను లేదు. ముందువెనుక లారయక ప్రవర్తించుటవలననే మనకిట్టి ఘోరవిపత్తు సంభవించినది. అయోధ్యాపురమునకు వచ్చిన పిమ్మట ప్రజల సమక్షమందు సీతను పరీక్షించిన యెడల, వారినాశ్రయించిన సకల సంశయములు దూరమయ్యెడివి. సీత యగ్ని పరీక్షయందు జయమొంది తన పరిశుద్ధచరిత్రను బ్రకటించెననుట సత్యము. కాని యీ విషయమైన యాథార్థ్యమందుఁ బ్రజల కంతఁగా విశ్వాసము లేదు. కొంతమంది కీపరీక్షసంగతి తెలియునే తెలియదు. కావున సీత చరిత్ర విషయమునందు వారికి సందేహ నివృత్తికాలేదు. ముఖ్యముగ రావణుని దుర్మార్గ చరిత్రను, బహుకాల మొంటరిగ వాని గృహమందు సీత నివసించుటను గూర్చి యోచించిన యెడల, సీత చరిత్ర విషయమునందు సందేహము గలు

గుటయుఁ దాక్షిణ్య మేమియు లేదు. ఇందువలనఁ బ్రజల మీఁద నేనణుమాత్ర మైనను నింద మోపఁజాల కున్నాను. నాదురదృష్టమువలన మన కిట్టి విపరీ తోపద్రవము సంభవించినది. నేను రాజ్యభారమును వహింపనియెడల ప్రజారంజనంబొనర్తు నను ప్రతిజ్ఞకు బద్ధుఁడను గాకుందును. అందువలన నిరాధారమగు లోకాపవాదమును గణన సేయక నిస్సందేహముగ సంసారయాత్ర గడపుచుండెడివాఁడను. కాని రాజ్య పద మధిష్ఠించి ప్రజారంజనం బొనర్పఁ జాలని బ్రతుకు నిష్ఫలముగదా? ప్రజలు సీతను "అసతి" యని సిద్ధాం తీకరించి యున్నారు. వారి మనములనుండి యా సిద్ధాం తమును దొలఁగించుట యసంభవము. కావున సీతను గృహమునం దుంచుకొనినయెడల "అసతీసంసర్గి" యని ప్రజలు నన్ను సహ్యించుకొందురు. యావజ్జీవ మిట్టి నిందా స్పదమగు బ్రతుకు బ్రతుకుటకంటె మరణించుటయే మేలు. ప్రజలను రక్షింపఁజేయుటకుఁగాను బ్రాణత్యాగ మొనర్చుకొనుటకుఁగూడ సంసిద్ధుఁడను. నా ప్రాణముల కంటెను గూడ మీరు నాకధికులు. అట్టి మిమ్ము ప్రజా రంజనార్థము విడువ వలసి వచ్చినను విడుచుటకు వెను [illegible] నూకి దుఃఖింపను. కావున సీతను విడనాడుట

యంత కఠినకార్యము గాదు. మీ రెంత చెప్పినను లేక యది యెంత యన్యాయమైనను, సీతను బరిత్యజించి కులకళంకమును దీర్ప నిశ్చయించుకొని యున్నాను. కావున మీకు నామీఁద దయాస్నేహము లున్న యెడల నే విషయమునం దాటంకమును గలిగింపవలదు. సీతను బరిత్యజించుటయో, లేక నేను బ్రాణత్యాగ మొనర్చికొనుటయో, జరిగి తీరవలయు నని నమ్ముఁడు."

శ్రీరామచంద్రుఁ డిట్లు చెప్పుచు క్షణకాల మశ్రుపూర్ణ నయనములతోఁ దల వంచుకొని యుండి, పిమ్మట లక్ష్మణునివంకఁ జూచి యిట్లనియె. "వత్సా! నీవు పరితాపమును వీడుము. నాయాజ్ఞను బరిపాలింపుము. ఇంతకు ముందే సీత తపోవన సందర్శనార్థ మేఁగెద ననుకోరికను వెల్లడించి యుండెను గదా! కాఁబట్టి యామిష మీఁదనే యామెను దీసికొని వెళ్లి వాల్మీకిమహర్షి యాశ్రమమందు దిగవిడిచిరమ్ము. అట్లొనర్చిన యెడల నాకుఁబరమ సంతోష మొనర్చిన వాఁడ వగుదువు. కాని యీవిషయమునం దాటంకమును గలిగించినచో నే నమిత కష్టమును జెందుదును. వత్సా! నీ వెప్పుడును నాయాజ్ఞ నుల్లంఘించి యెఱుంగవు. కావున రేపు ఉదయముననే నాయాదేశానుసారముగాఁ

ప్రవర్తింపుము. ఏ విధముచేతను అన్యథా వర్తింప వలదు. గంగానదిని దాఁటుదనుక నేను బరిత్యజించిన వార్తను సీతకుఁ దెలియసేయఁ జనదు. వత్సా! నీ హృదయము కరుణారస పరిపూర్ణము. అందువలన నీకింతగాఁ జెప్పవలసి వచ్చినది."

ఇట్లు చెప్పి రాముఁడు తలవంచుకొని కన్నీళ్ళు కార్చుచుండెను. భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు శ్రీరాముని దృఢప్రతిజ్ఞకు మాఱు పలుకక మౌనావలంబులై సంతతధారగా నయనాశ్రువుల విసర్జింపుచుండిరి. కొంతవడికి తిరిగి శ్రీరాముఁడు, లక్ష్మణునితోడ తనయాజ్ఞను పాలింపుమని చెప్పి, సోదరులకు సెలవొసంగి తాను విశ్రామభవనమున కేఁగెను. అత్యంత దుఃఖముతోడ వీరు నల్వురు సోదరు లారాత్రి నెట్టులో గడపిరి.

సీతాదేవి వనవాసము.

నాలుగవ ప్రకరణము.

మరునాఁ డుదయముననే లక్ష్మణుఁడు సుమంత్రుని పిలువనంపి "పూజ్యురాలగు జానకీదేవి తపోవన సందర్శనార్థ మేగును. కావున త్వరగా రథమును సిద్ధము చేసి తీసికొని రమ్ము" అని యాజ్ఞాపించెను. లక్ష్మణుని యాదేశానుసారము, సుమంత్రుఁడు రథము నాయత్తపఱచుట కేగెను. తర్వాత లక్ష్మణుఁడు జానకీదేవి నివాస భవనమున కేఁగి, తపోవనమున కేఁగుటకు సంసిద్ధురాలై రథముకొఱకు నిరీక్షించుచున్న సీతాదేవిని సమీపించి సాష్టాంగ దండప్రణామం బాచర్చె. జానకీదేవి యతని ప్రేమ వాత్సల్యముతోడ. "చిరంజీవి వగుము నాయనా. చిరసుఖి వగుదువు గాక." అని యాశీర్వదించెను. లక్ష్మణుఁడు "దేవి! రథము సిద్ధముగ నున్నది. కావున మనము బయలుదేఱుటకుఁ గాలవిలంబన మధికముగ లేదు." అని నుడువ సీతాదేవి పరమానందభరితయై వికసితవదనముతోడ నిట్లు పలుకం బోడంగెను. "వత్సా! లక్ష్మణా! నేను తపోవనమున కేఁగుట నను సంతోషమువలన

గతరాత్రియంతయు నిద్రయే యెఱుఁగను. ప్రయాణ సన్నాహ మొనర్చుకొని రథముకొఱకెదురు చూచు చున్నాను. ఇట్టి సమయమం దార్యపుత్రుఁడు నేను తపోవనముల కేఁగుటను నిషేధించునని తలంచితిని. కాని, ప్రసన్నహృదయమున సమ్మతించుటవలన, నే నపరిమితానందమును బొందుచున్నాను. పూర్వజన్మ మం దొనర్చిన తపఃఫలమువలన నాకిట్టి సదయ హృద యుఁడు భర్తగా లభించెను. ఆర్యపుత్రునివంటి దయా మయుఁడగు భర్త యేకాలమం దేస్త్రీకి లభించెను ? ఆయన వాత్సల్య మమతలు దలంపునకు వచ్చినప్పుడు నా సౌభాగ్యమునకు నేను గర్వించుచుందును. తిరిగి నాకు నాకేజన్మమే లభించినయెడల, ఆర్యపుత్రుఁడే భర్తయగుఁగాక యని మనోవాక్కాయకర్మముల నను దినమును దేవతలను బ్రార్థించుచుందును." అని నుడు వుచు ప్రేమావికసిత నయనములతోడ, "వత్సా ! వన వాసకాలమందు మునిపత్నులతోడ నాకు మిక్కిలి స్నేహము లభించెను. అందువలన వారికిఁ గానుకగ నర్పించుటకు, ఈచిత్రవిచిత్ర వసనములను, అమూల్యా భరణములను, దీసికొని వచ్చుచున్నాను." అని నుడు వుచు, వానిని వరుసఁగా లక్ష్మణునకుఁ జూపించు చుండెను.

అట్టి సమయమందు ద్వారపాలకుఁడు వచ్చి, రథముతోడ సుమంత్రుఁడు ద్వారముకడ వేచి యున్నాఁడని విన్నవించుకొన, తపోవనదర్శనవాంఛ మిక్కుటముగుటవలన, రథము వచ్చినదనువార్త వినినంతనే సీతాదేవి, నిమేషకాలమైన నాలసింపక, యుత్త్వరితముగ నన్ని వస్తువులఁ గైకొని లక్ష్మణునితోడ రథారోహణం బొనర్చెను. అతి స్వల్పకాలములోనే రథము, అయోధ్యానగరమునువిడిచి, జనపదములఁ బ్రవేశించెను. చిత్తాహ్లాదకరములును, నయనోల్లాసప్రదములగు ప్రదేశములఁ బిలకించుచు, జానకీదేవి యత్యంత సంతోషాంతరంగచిత్తయై "వత్సా! ఆర్యపుత్రుని యనుగ్రహము వలననేగదా, నీ మనోహర ప్రదేశములను జూచుచున్నాను. ఆయన సంతోషముతోడ నాప్రయాణమున కంగీకరింపనియెడల, నేనీయానందమును బొందజాలను గదా? నే నెట్టి సంతోషముతోడ నాయనను బ్రార్థించితినో, యాయన యదేవిధముగఁ దన యామోదమును దెలిపియున్నాఁడు" అని నుడువుచుండ లక్ష్మణుఁడు సరళహృదయయగు జానకీదేవి యానందమునుగాంచి, చివరకు రామచంద్రుఁ డెట్టి ప్రేమను జూపించినాఁడని తలంచుచు, అతికష్టముమీఁదఁ బొంగిపొరలు దుఃఖము నాఁపుకొని, సంతోషమును బ్రకటించుచుండెను.

రథము కొంతదూరము పోవునప్పటికి, ఆకస్మికముగ జానకీదేవి మ్లానవదనయై, లక్ష్మణునితో నిట్లు నుడువందొడంగె. "వత్సా! ఇంతదనుక నేను మానసోల్లాసముతోఁ గూడుకొని యుంటిని. కాని, యిప్పుడాకస్మికముగ నాచిత్తము తత్తఱం బొందుచున్నది. నాదక్షిణనయన మదరుచున్నది. శరీరము వడంకుచున్నది. అత్యంత వ్యాకులతచేత నాహృదయము తల్లడిల్లుచున్నది. పృథ్వి శూన్యముగఁ గన్పట్టుచున్నది. ఆకస్మికముగ నాకిట్టి చిత్తచాంచల్యము, మనఃపరితాపము గలుగుటకుఁ గారణ మేమైయుండును? లేశమైనను గ్రహింపఁజాలకున్నాను. ఆర్యపుత్రుఁ డెట్లున్నాఁడో గదా! ఆయన కేదియో యశుభము సంభవించి యుండవలయును. లేనియెడల, నాప్రాణాధికులగు భరతశత్రుఘ్నుల కేదియో కీడు గలిగి యుండవలయును. కానియెడల ఋష్యశృంగమహర్షి యాశ్రమమునుండి యేదియో యొక యశుభవార్త వచ్చియుండవలయును. అచ్చట గురుజను లెట్లున్నారోగదా! ఏదైనకాని, యేదియో యొక విపత్తు సంభవించినదనుట నిక్కువము. కానిచో నిట్టి యానందదాయక సమయమందీవిధమగు చిత్తచాంచల్యమును, మనోవేదనముఁ గలుగుటకుఁ గా

రణమేమయి యుండును? వత్సా! ఎందువలన నాకీవిధ మగు పరితాపము గలుగుచున్నదో చెప్పుము. నా ప్రాణ మెట్లో యున్నది. నాకిప్పుడు తపోవనమును సందర్శింప వలయునను కోరికయే లేదు. ఇచ్చటనుండియే తిరిగి యయోధ్యాపురమున కేఁగవలయునని తోఁచుచున్నది. వత్సా! అనుగుట మఱచితిని. ఆర్యపుత్రుఁడు వచ్చెదనని నుడివి మనతో నేల రాలేదు? రక్కసులనెల్ల నప్పుడు సంతోషమునవలన నిన్నామాట యడుగ మఱచితిని. ఆయన రాకుండుటవలన నాకు పలుశంకలు గలుగుచున్నవి. వత్సా! ఏమిచేయుదును? చిత్తచాంచల్యము క్రమక్రమముగ వృద్ధియగుచున్నది. రావణుఁడు నన్నెత్తికొనిపోవుటకు ముందిదేవిధమగు చిత్తచాంచల్యము సంభవించి యుండెను. వత్సా! తిరిగి యట్టి యుత్పాతమేదియు సంభవింప లేదుగదా! ఎట్టి యిక్కట్టులు సంభవించునో తెలియదు గదా? వత్సా! తపోవన సందర్శనమునకు రానియెడల బాగుగనుండెడిది. ఆర్యపుత్రుని సాన్నిధ్యమందుండినచో నాకిట్టి మనోవేదన సంభవించి యుండదు. ఒక్కొకమా ఱార్యపుత్రుని నింకఁ జూడనని గూడఁ దోఁచుచున్నది."

జానకీదేవి చిత్తచాంచల్యమును జూచి, లక్ష్మణుఁడు విషణ్ణచిత్తుఁడై శోకాకులుఁడయ్యెను. ఎంతో

కష్టమునీఁదఁ దనభావమును దెలియనీయక తీవ్రవేగమునఁ బొంగిపొరలు దుఃఖము నాఁపుకొని శుష్కించిన మోముతోడను వికృత స్వరముతోడను నిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. "దేవీ! తాము భయముఁ జెందకుఁడు. రఘుకుల దేవతలు సర్వదా మీకు మంగళ మొనఁగూర్చుచుందురు. అందఱను విడనాడి వచ్చుటవలనను, సమీపమం దెవరు లేకుండుటవలనను, మీకు చిత్త చాంచల్యము సంభవించినదని తోఁచుచున్నది. కావున మీరు భయపడకుఁడు. నిమేషకాలములో మీకు భయనివృత్తి యగును. అప్పుడప్పు డందఱకును చిత్తవైకల్యము సంభవించుచుండుట సహజము. మనస్సు స్వభావసిద్ధముగఁ జంచలము. అందువలన నన్నివేళలయం దేకవిధముగ నుండదు. కావునఁ దాము దిగులొందకుఁడు."

సీతాదేవి లక్ష్మణుని వాడిపోయిన మోమును, స్వర వైపరీత్యమును గమనించి, "వత్సా! నిన్నుఁజూడ నాకు మిక్కిలి సందేహము గలుగుచున్నది. నేనింతవఱకెప్పుడును నీ ముఖ మీవిధముగ వాడి యుండుటను జూచి యెఱుంగను. కాఁబట్టి యేదయిన నాపద సంభవించినయెడల వెంటనే దానిని జెప్పుము. వత్సా! ఆర్య

పుత్రుఁడు క్షేమముగ నున్నాఁడుగదా? నిన్న సాయం కాలమునుండియు నేనాయనను సందర్శింపలేను. ఇప్పు డాయన దర్శనంబైనయెడల నావిచారమంతయు నొక్క నిమేషములో మాయమగు ననుకొనుచున్నాను" అని నుడువుచుండ లక్ష్మణుఁడిట్లనియె. "దేవి! తాము వ్యాకు లతనొందకుఁడు. మీచిత్తచాంచల్యమును జూచి నేను గూడ చిత్తవికారమును బొందుచున్నాను. అందుచేతనే నేను మీకిట్లగుపడుచున్నాను. కావునఁ దాము విరుద్ధ ముగ భావింపఁ జనదు. భావించిన కొలఁదిని హృద యాందోళనము మిక్కుటమగును. దానివలనఁ బరితా పము వృద్ధియగును."

కొలఁదికాలములో రథము గోమతీతీరమును జే రెను. ఆసమయమందు సకల భువనప్రకాశుఁ డగు సూర్యుఁ డస్తాచలారోహణం బొనర్చుచుండెను. సాయం సమయమందు గోమతీతీరము పరమ రమణీయమై విరా జిల్లుచుండును. అట్టిసమయమునందచ్చట నెట్టి యస్వస్థ చిత్తులైనను శాంతి హృదయు లగుదు రనుట నిస్సం శయము. వారచ్చటి కేఁగినంతనే యదృష్టవశమున జాన కీదేవికిఁ జిత్తచాంచల్యముదూరమాయెను. లక్ష్మణుఁడు పరమప్రీతినొందెను. ఆరాత్రి వారచ్చటనే విశ్రమించిరి.

జానకీదేవి పథశ్రమచేతను, చిత్తవికారమువలనను, బడ లియున్నందున వెంటనే నిద్రించెను. ఆమె మేల్కొని యున్నంతదనుక లక్ష్మణుఁడు మనోహరమగు కథలను వినిపించుచు, ఆమెచిత్త మన్యదిక్కున కేఁగకుండునటు గావించెను. పగలు కనఁబడిన లక్షణము లేవియు లేక జానకీదేవి యారాత్రి హాయిగా నిద్రించెను.

ప్రభాతమైనంతనే గోమతీతీరమునుండి బయలు దేరిరి. పథమున కిరుప్రక్కలఁ గనఁబడు పరమరమ ణీయప్రదేశములఁ జూచుచు జానకీదేవి యపరిమితా నందమును బొందుచుండెను. గత దినమందలి మనో వ్యాకులత్వము లేశమైనను లేకుండెను.

ఇట్లు పోను పోను పెరి రథము భాగీరథీతీరమును జేరెను. గంగానదిని దర్శించినంతనే లక్ష్మణుఁడీనదిని దాఁటి జానకీదేవిని బరిత్యజించి రావలయునుగదా యని తలఁచి, పొంగి పొరలు శోక సాగరమందు మునింగి పోవుచుండెను. ఇట్లు దుఃఖించుచున్న లక్ష్మణునిఁ జూచి సీతాదేవి మిక్కిలి శోకాకులయై "వత్సా! ఎందువలన నీ వీ విధముగ దుఃఖించుచున్నావు." అని ప్రశ్నింపఁగా లక్ష్మణుఁ డెంతో ప్రయత్నముమీఁదఁ బొరలి పొరలి వచ్చు తీవ్రదుఃఖము నాఁపుకొని కన్నీటిని దుడుచు

కొనుచు నిట్లు చెప్పందొడంగెను. "దేవి ! వ్యాకులత నొందకుఁడు. నే ననేకదినములకు భాగీరథీనదిని సందర్శించితిని. నాహృదయమం దనిర్వాచ్యమగు భావోదయం బగుటవలన, నాకాకస్మికముగఁ గన్నీటిధారలు ప్రవహింప సాగినవి. మన పూర్వపురుషులు కపిల మహాముని శాపమువలన భస్మమైపోయిరి. అందుచేత భగీరథుఁడు మిక్కిలి శ్రమపడి, గంగను భూతలమునకుఁ దీసికొనివచ్చి, వారికి సద్గతులను గల్పించి యున్నాఁడు. ఆవిషయము జాహ్నవీదేవిని జూడఁగనే జ్ఞప్తికివచ్చుట వలన, నా కీ విధమగు చిత్తవైకల్యము సంభవించినది." అని నుడువు పలుకులను సరళహృదయయగు సీతాదేవి విశ్వసించి సంతృప్తినొంది గంగనుదాఁటుటకు తొందర పెట్టసాగెను. కాని గంగానదిని దాఁటినంతనే యావజ్జీవితము తన్నుమహా శోకసాగరమందుఁ గడప వలయు నను విషయ మామె కెట్లు దెలియును ?

గంగానదిని దాటుటకు పడవ దొరకెను. సుమంతుని రథముతోడ నచ్చటనే యుంచి, లక్ష్మణుఁడును సీతాదేవియుఁ బడవనెక్కి నదినిదాఁటిరి. దాఁటఁగానే జానకీదేవి పరమోత్సాహముతోడఁ దపోవనసందర్శనార్థము ముందడుగిడ సాగెను. లక్ష్మణుఁడు జానకీదేవిని

జూచి "దేవీ! నేనిచ్చట మీకొక సంగతిని నివేదింప వలసియున్నది." అని నుడువుచు తలవంచుకొని కన్నీరు మున్నీరుగా నేడ్వసాగెను. లక్ష్మణుని స్థితిచూచి, సీతాదేవి యులికిపడి భయకంపితయై యిట్లు ప్రశ్నింపం దొడంగెను. "వత్సా! నాకొక సంగతిని చెప్పెదమనగి యింత సంకోచించుచున్నావేల? చెప్పదలంచిన దానిని త్వరగాం జెప్పుము. నాహృదయము తల్లడిల్లుచున్నది. వెంటనే చెప్పుము. బయలుదేరునప్పు డార్యపుత్రున కేవిధమగు విపత్తు సంభవించెనని నీవు వినలేదు గదా? లేక మఱెట్టికష్టము సంభవించెనో శీఘ్రముగం జెప్పుము." అని ప్రశ్నింప లక్ష్మణుం డిట్లనియె "దేవీ! యేమి చెప్పుదును? నానోట మాటలు రాకున్నవి. ఆర్యపుత్రుని యాజ్ఞావహుండ నగు నేనిట్టి ఘటన ఘటింతునని కలయందైనను దలంచి యెఱుంగను. సంభవించినవిపత్తు తలంపునకు వచ్చినంతనే నాహృదయము విదీర్ణ మగుచున్నది. ఇంతకుం బూర్వమే నాకు మృత్యువు సంభవించిన యెడల, నేను ధన్యుండ నయ్యెడివాండను. ఆర్యపుత్రుని యధర్మాదేశమును బాలింప వలసిన కారణముండెడిది కాదు. హా! విధాతా! నానొసటియం దిట్లు లిఖించితివా?" అనినుడువుచు మొదలు నఱికిన వృక్షమువలె క్రిందంబడి రోదనము చేయసాగెను.

లక్ష్మణునిఁ జూచి జానకీదేవి హతబుద్ధియై నిమేషకాలము రెప్ప వాల్పక చూచుచు నిలుచుండె, తదనంతర మాయన కరములు పట్టుకొని లేవఁదీసి కూర్చుండఁ బెట్టి, చేలాంచలముతోఁ గన్నీళ్లు తుడిచి, కాతర వచనముల నిట్లు పలుకం దొడంగెను. "వత్సా! లక్ష్మణా! ఏల నీ వీవిధముగ విలపించుచున్నావు? మృత్యువును గోరుచున్నా వేల? నీవు మిక్కిలి వికలచిత్తుఁడవుగఁ గన్పట్టుచున్నావు. స్వల్పకారణమువలన నీ వెప్పుడు నిట్టి పరితాపమును బొందువాఁడవు గావు. వత్సా! ఆర్యపుత్రున కేవిధమగు నశుభము చేకూఱ లేదుగదా? నీ వార్యపుత్రునియందే ప్రాణములు గలవాఁడవు. నీమనోవైపరీత్యమును జూడ నాయన కేదియో విపత్తు సంభవించిన దని తోఁచుచున్నది. ఇందుచేతనే కాఁబోలు గతదినము, నా కావిధమగు మనోవైకల్యము సంభవించినది. వత్సా! సంభవించినదానిని వెంటనే చెప్పి నా ప్రాణముల రక్షింపుము. ఇఁక నీ మనోవ్యథను సహింపఁజాలను—త్వరగాఁ జెప్పుము. ఆలసింపకుము. కాని వత్సా! నా కేవిపత్తు సంభవించినదని తోఁచుచున్నది. లేనియెడల యీయసమయమునం దేల నీవు దుఃఖించెదవు."

జానకీదేవి వ్యాకులత్వమును, దుఃఖమునుజూచిన కొలంది, లక్ష్మణుని శోకానలము వేయిమడుంగులు వృద్ధియయ్యెను. సంతతధారగా కన్నీళ్ళు కారుచుండెను. నోట మాట రాకుండెను. 'ఎంతటి క్రూరకృత్యమైనను చెప్పియే తీరవలయును గదా' అని తలంచి, చెప్పుటకు బ్రయత్నించుచుండెను. కాని యెంత ప్రయత్నించినను, అతని నోటినుండి యాఘోరవార్త బయల్పడకుండెను. అట్లు మనోవేదన నొందుచున్న లక్ష్మణుని చేతులుపట్టుకొని సీతాదేవి కన్నీరు మున్నీరుగా నేడ్చుచు నిట్లు బ్రతిమాలఁజొచ్చెను. "వత్సా! లక్ష్మణా! ఇంక నాలస్యము చేయకుము. ఆర్యపుత్రుని యాదేశ మెట్టిఘోరతరమైనను వెంటనే దానిని జెప్పుము. సంకోచింపవలదు. నేను నీకాజ్ఞ నొసంగుచున్నాను. కావున నిస్సంకోచముగఁ జెప్పుము. నీమాటలవలనను, ఆకారమువలనను నాకర్మమే గాలినటుల దోఁచుచున్నది. వత్సా! త్వరగాఁ జెప్పుము. ఇఁక నాలసింపవలదు. ఇట్టి సందిగ్ధావస్థయందొక ముహూర్తకాలమైన నుండఁజాలను. వెంటనే చెప్పి నాకు ప్రాణదానం జొసంగుము. ఆర్యపుత్రున కేవిధమగు నమంగళ మొనఁగూడ లేదుగదా? ఆయన క్షేమముగ నుండినయెడల నాకెట్టి కష్టములు

సంభవించినను గణనసేయను. వత్సా ! ఆర్యపుత్రుని మీఁద నొట్టుపెట్టుచున్నాను. శీఘ్రముగఁ జెప్పుము. ఇంక నీ వాలసించినయెడల, నన్ను జీవితావస్థయందుఁ జూడఁజాలవు. కష్టపెట్టి నాప్రాణములు దీయవలయు ననుకోరిక నీకు లేకుండినయెడల వెంటనే చెప్పుము."

జానకీదేవి దీనావస్థను బ్రత్యక్షముగఁ జూచుచున్న లక్ష్మణుఁడింక నాలసించినచో బ్రమాదము గలుగవచ్చునని తలఁచి విశ్వప్రయత్నముమీఁదఁ గొంచెము ధైర్యము నవలంబించి, అతికష్టముమీఁద నిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. "దేవీ ! ఏమిచెప్పుదును ? చెప్పుటకు నా హృదయము బ్రద్దలై పోవుచున్నది. మీరు రావణాసురుని గృహమునం దేకాకిగా నున్న కారణమును బురస్కరించుకొని, ప్రజలు మీచరిత్ర విషయమునందు సందేహచిత్తులై, యపవాదములఁ జాటుచున్నారు. శ్రీరామచంద్రుఁడు వానిని విని, దయా స్నేహ మమతలను విడనాడి, యపవాద విమోచనార్థము మిమ్ము పరిత్యజించినాఁడు. తపోవన సందర్శన నెపమున మిమ్ము వాల్మీకి మహర్షి యాశ్రమమందు దిగవిడచి రావలసినదని నాకాజ్ఞ నొసంగి యున్నాఁడు. దేవీ ! ఇదియే వాల్మీకి మహర్షి యాశ్రమము" అని నుడువుచు లక్ష్మణుఁడు మూర్ఛిల్లెను.

ఈ వాక్యములు వినినంతనే, జానకీదేవి క్రిందం బడి మూర్ఛిల్లెను. కొంతసేపటికి తెలివివచ్చి లక్ష్మణుండు, పలుప్రయత్నము లొనర్చి సీతాదేవికి మూర్ఛ దెలిసి పిచ్చిదానివలె తదేకనిష్ఠగా లక్ష్మణునివంకం జూచుచుండెను. లక్ష్మణుండు జానకీదేవిని గాంచి, హతబుద్ధియై, చిత్రప్రతిమవలె నిలుచుండి, కన్నీళ్ళు కార్చుచుండెను. పిమ్మట సీతాదేవి నయనయుగళమునుండి ప్రబలవేగమున బాష్పధారలు ప్రవహింపం జొచ్చెను. తీవ్రముగ శ్వాసను విడచుచుండెను. శరీరము కంపింపుచుండెను. తద్దర్శనమువలన లక్ష్మణుండు మిక్కిలి పరితాపమునొందుచు, జానకీదేవిని శాంతచిత్తనుగం జేయుటకు మార్గము గానక తల్లడిల్లుచు సంతతధారగా ప్రవహించు కన్నీటిని నాపుకొనం జాలకుండెను.

తదనంతరము జానకీదేవి కొంచెము ధైర్యమవలంబించి "వత్సా! లక్ష్మణా! ఇందెవరిని నిందింతును ? నా దురదృష్టముచేతనే నాకీ దుర్గతి పట్టినది. కాని మొదల రాజకుమారినై, మహారాజునకు కోడలనై, రాజాధిరాజునకు భార్యనై, యేకాలమందే స్త్రీ యెట్టి చిరదుఃఖము ననుభవించినదో చెప్పుము. యావజ్జీవము ఘోరతర దుఃఖము ననుభవించుటకే నాకు నారీ జన్మ

లభించినదనితోఁచుచున్నది. బహుకాలమునకు పిమ్మట నార్యపుత్రునిఁ గలిసికొని యిఁక నాకష్టములు తొలఁగిన వని దలంచితిని. కాని, విధాత నానొసటియం దింకను సహస్రగుణము లధికముగ దుఃఖమును లిఖించి యున్నాఁడని, కలయందైనను దలంచి యెఱుఁగను గదా? అయ్యో! విధాతా! నీసంకల్ప మిట్లుండెనా?" అని నుడివి జానకీదేవి మాటలాడఁజాలక స్థిరభావముసఁ జూచుచుండెను.

కొంతవడికి నిట్టూర్పు విడిచి, తిరిగి యిట్లు చెప్పం దొడంగెను. వత్సా! నేను గత జన్మయం దేదియో మహాపాతకం బొనర్చియున్నాను. లేనియెడల విధాత నానొసటియం దింతదుఃఖము నేల లిఖించి యుండును. కాని, యిందు విధాతదోషముమాత్ర మేమున్నది? సమస్త మానవులును తమతమ పూర్వ జన్మకర్మకుఁ దగిన ఫలభోగములననుభవించుచుందురు. కావున నేను జన్మాంతరమం దొనర్చిన కర్మకు ననుగుణమగు ఫలమును నేఁడనుభవించుచున్నాను. పూర్వజన్మయం దే దంపతులనో యెడబాపియుంటిని. ఆమహాపాతకమువలన నేఁడు నాకీగతి సంభవించినది. ఆర్యపుత్రుని హృదయము దయాస్నేహప్రేమలతోడ నిండియుండును. నేను

పతియందే ప్రాణములు గల విశుద్ధ చరిత్ర నని, ఆయన
పూర్తిగా నెఱుంగును. ఆర్యపుత్త్రుఁడు నన్నీ యసమ
యమునందుఁ బరిత్యజించుట, నా పూర్వజన్మ దుష్కృత
ఫలము గాక మఱేమున్నది? వత్సా! నేను వనవాస
మునకు దుఃఖించుటలేదు. ఆర్యపుత్త్రుని సహవాస సుఖ
మునఁ బహుకాల మరణ్యావాస మొనర్చి యున్నాను.
కాని యొకదినమునఁగాని, లేక యొకముహూర్తము
నందుఁగాని, దుఃఖమెఱుంగను. ఆర్యపుత్త్రునితోఁ గలిసి
జీవితకాలమంతయు వనవాసమునఁ గడుపవలసి వచ్చి
నను గూడ, నేనణుమాత్రమైనను దుఃఖితనుగాను. ఆర్య
పుత్త్రుఁ డే కారణమువలనఁ బరిత్య జించెనని ముని
పత్నులు ప్రశ్నించినయెడల, నే నెట్టి ప్రత్యు
త్తరం బొసంగుదును? ఆర్యపుత్త్రుఁడు కరుణామయుఁ
డని వారెఱుంగుదురు. కావున నేనీ కారణమును
జెప్పినయెడల విశ్వసింపక యేదియో గురుతరాపరాధ
మొనర్చుటచేత విడనాడెనని తలంతురు. వత్సా! నే
నాపన్నసత్త్వను గానిచో నీముహూర్తముననే, గంగ
యందు దుముకుట కుద్దేశించితిని. కాని యిప్పుడేమి
చేయుదును? ఇంకను నాజీవితమువలనఁ బ్రయోజనం
బేమి? ఆర్యపుత్త్రుఁడు పరిత్యజించెనను వార్తవినియైనను

నా ప్రాణములు పోకుండుట ఆశ్చర్యముగదా? ఇంక వలన నావంటి మొండిజీవి ప్రపంచమునందు మఱియొకటి లేదనుట స్పష్టము. కానియెడల ప్రాణము లేల పోకున్నవి? నా ప్రాణము పోయినయెడల చిరదుఃఖినిగఁ జేయఁదలంచిన విధాత సంకల్పము విఫలమగును గదా? అందువలననే నేను జీవించియున్నాను" అని విలపింపుచు, జానకీదేవి దీర్ఘనిశ్వాసమును విడిచి "అహో! నా బ్రతుకేమైనది?" అని నుడివి మూర్ఛిల్లెను. జానకీదేవి యవస్థకు లక్ష్మణుఁడు పరితపించుచు రోదనము సేయుచు, "ఇదివఱకెప్పుడును, కనివినియెఱుంగని ప్రజానురాగమే, యీ భయానక ఘోరకార్యమునకు మూలకారణము." అని తలంచి విషణ్ణచిత్తుఁడై, యిట్లు పలుకం దొడంగెను. "ఇంతకుఁ బూర్వమే నాకు మరణము సంభవించినయెడల, లోకగర్హితమును ధర్మవిహీనమునైన, యీ ఘోరకార్యమును జూచియుండను గదా? నేనార్యుని యాజ్ఞావహుఁడనై మహాపాపకార్యమొనర్చితిని. నావంటి పాషాణచిత్తుఁడు పృథివియందు వేఱొకఁడుండునా? కానియెడల, నేనిట్టి ఘోరకార్యమునొనర్చుటకేల సమ్మతింతును? సరళహృదయయు, పరిశుద్ధ చరిత్రయు, పతిగత ప్రాణయు, నగు సాధ్వి

మతల్లికిట్టి ఘోరవార్తను వినిపించుట కెట్లు సాహ
సింపఁగలిగితిని? ఆర్యపుత్త్రుని యాదేశమును బరి
పాలించుట కంగీకరింపక యీజన్మ కాయన విరక్తికిఁ
బాత్రుఁడనై, పరజన్మయందు నరకగామినైనను, వేయి
[illegible]

౬౪ సీతాదేవి వనవాసము.

మతల్లికిట్టి ఘోరవార్తను వినిపించుట కెట్లు సాహ
సింపఁగలిగితిని? ఆర్యపుత్త్రుని యాదేశమును బరి
పాలించుట కంగీకరింపక యీజన్మ కాయన విరక్తికిఁ
బాత్రుఁడనై, పరజన్మయందు నరకగామినైనను, వేయి
[illegible]

పరలను సహించితిమి? ఏమయినఁగాని నీవంటి నిర్దయుఁడును, క్రూరుఁడును, భూమండలమం దింకొకఁ డుండఁడనుట నిక్కువము."

అని లక్ష్మణుఁడు శ్రీరాముని నిందించుచు, పొంగి పొరలు దుఃఖమును గొంచెమాఁపుకొని. సీతాదేవికి చైతన్యము గలుగుటకుఁ బ్రయత్నించుచుండెను. కొంత వడికి జానకీదేవికి తెలివివచ్చి, నిమేషకాలము నిస్తబ్ధయై యుండి, పిమ్మట వాత్సల్యముతోడ లక్ష్మణునిఁ జూచి యిట్లనియె. "వత్సా! ధైర్య మవలంబింపుము. విలపింపకుము. పరితాపమును జెందకుము. అదృష్టము వలననే సమస్త సుఖాసుఖములు లభించు చుండును. నా యదృష్టమువలన నాకీ దుర్గతి సంభవించినది. నివిచారలకు దుఃఖించిన ప్రయోజనము లేదు. శోకమును మానుము. నన్ను వదలి నీవార్యపుత్రుని సన్నిధానమున కేగుము. ఆయన నన్నుఁ బరిత్యజించి మితిలేని దుఃఖమును బొందుచుండును. కావున నీవాయనశోక నివారణకుఁగాను సర్వదా ప్రయత్నింపుచుండుము. ఆయన నన్ను పరిత్యజించి మనోవేదనను బొందుచుండుట యనావశ్యకము. ఆయనయొనర్చినకార్యము సదసద్వివేచనానుసారముగనే యున్నది. ప్రాణమునర్పించియైనను

ప్రజారంజనం బొనర్చుట రాజులకు పరమధర్మము. కావుననే యాయన నన్నుఁబరిత్యజించి, రాజధర్మమును బాలించుచున్నాఁడు. నే నాయన చిత్తమును బాగుగ నెఱుంగుదును. లోకాపవాద భయమువలననే నన్నుఁ బరిత్యజించినాఁడనుటయందు నాకు లేశమైనను సందియములేదు. కాఁబట్టి యాయన శోకమును మాని, శాంతచిత్తముగ, ప్రజాపాలనం బొనర్చుచుండవలయునని యే నాకోరిక. ఆర్యపుత్రుని పాదపద్మములకు నా సాష్టాంగదండప్రణామంబులర్పింపుము. నేను లోకాపవాద భయమువలన నయోధ్యనుండి వెడలఁగొట్టఁ బడితిని. కాని యాయన హృదయసీమనుండి వెడలఁగొట్టఁ బడకుందును గాత. పునర్జన్మయందుఁగూడ నార్యపుత్రుఁడే నాకు భర్తకావలయునను దృఢసంకల్పమున నేనీ తపోవనమందు తపస్సు చేయుచుందును. ఆర్యపుత్రుఁడు నన్ను భార్యాభావమునఁ బరిత్యజించి యున్నాఁడు. కాని, సామాన్యప్రజాభావమునఁ గాదుగదా? ఆయన ససాగర భూమండలేశ్వరుఁడు. అందువలన నేనెక్కడ నున్నను, ఆయన యధికారమునకు లోఁబడియే యున్నానని ఆయనతో విన్నవింపుము."

ఇట్లనుచుచు జానకీదేవి మిక్కిలి శోకాకుల చిత్తయై కన్నీరు మున్నీరుగా నేడ్చి, నిమేషకాలము మౌనావలంబినియై యుండి తిరిగి లక్ష్మణునితో డ నిట్లు చెప్పందొడంగెను. "వత్సా! లక్ష్మణా! నాకు సంభవించిన గతికి నే నంతగా దుఃఖించుటలేదు. కాని యార్యపుత్రునకుం గలిగిన మనోవ్యథకు నస్థిరచిత్తనై యున్నాను. "శోక సంవరణం బొనర్చుకొని స్వస్థచిత్తులుగ నుండవలయును" అను నా వినయపూర్వక ప్రార్థనను, ఆయనకు విన్నవింపుము. నా జీవితమంతయు దుఃఖమయమైన దనుమాట వాస్తవము. కాని యీ విషయమునం దార్యపుత్రుని, అణుమాత్రమైనను నిందించను. నామంద దృష్టమువలన నే నాకీగతి సంభవించినది. కాఁబట్టి యాయన దుఃఖింపకుండునుగాత. వత్సా! లక్ష్మణా! నీవెప్పుడాయన సాన్నిధ్యమందే యుండవలయునని కోరుచున్నాను. ఆయనను నిమేషకాలమైననొంటరిగనుండనీయవలదు. ఒంటరిగనుండినయెడల నాయన మనోవేదన మిక్కుటమగును. ఆయన సౌఖ్యముగ నుండుటయే నాసౌఖ్యము. కావున నీవాయనసంతోషముగనుండుటకుఁగాను, సర్వదా ప్రయత్నించుచుండవలయును." అని నుడువుచు లక్ష్మణుని చేయి పట్టుకొని

కన్నీటిని గార్చుచు దీనస్వరముతోడ "ఆర్యపుత్రుని ముహూర్తకాలమైనను విడనాడియుండక సర్వదా యా యనకు సంతోషమును గలుగఁజేయు ప్రయత్నముల యందుండుమని నాయెదుట శపథము చేయుము. నేను తపోవనమందుండి యార్యపుత్రుఁడు క్షేమముగనున్నాఁ డనువార్తను వినుచుండిన యెడల నా సమస్తదుఃఖ ములు దూరమగును."

అని చెప్పుచు సీతాదేవి కన్నీరుకార్చుచుండెను. జానకీదేవి పతిభక్తి పరాయణత్వమునకు సంపూర్ణ ప్రమాణవాక్యముల వినుచున్న కొలఁదిని, లక్ష్మణుఁడు పొరలి పొరలి సముద్రతరంగములవలె వచ్చు దుఃఖము నాఁపుకొనఁజాలకుండెను. సీతాదేవి లక్ష్మణునికొంచెము శాంతచిత్తునిఁగ నొనర్చి, "వత్సా! దుఃఖమును మాని త్వరితముగ నార్యపుత్రుని సాన్నిధ్యమున కేఁగుము. ఇఁక నాలసింపవలదు." అనిచెప్పుచు లక్ష్మణుని యయోధ్య కేఁగవలయునని తొందరపెట్టుచుండ, లక్ష్మణుఁడు సీతా దేవికి సాష్టాంగ దండప్రణామం బొనర్చి, ప్రదక్షిణము చేసి చేతులు జోడించుకొని సమ్ముఖమందు నిలిచి, కన్నీరుగార్చుచు, గద్గదవచనములతోడ నిట్లువిన్నవించు కొనెను. "దేవీ! నేనార్యపుత్రుని యాజ్ఞానువర్తినని

మీరు బాగుగ నెఱుంగుదురు. ఆయన యాజ్ఞయైసంగి నంత నేమారుపలుకక, ఆకార్యము నప్పుడే నిర్వహించుట కుపక్రమింతును. ప్రాణాంతమగుకార్యమైనను, అగ్రజునియాజ్ఞను బాలించుటయే సోదరులకుఁ బ్రధానధర్మము. నేను సోదరధర్మానువర్తినై నేఁడిట్టి ఘోరకార్యమును బాలించుటకుఁ బ్రవృత్తుఁడనైతిని. నేను జేయవలసిన కార్యమును జేసితిని కాని దేవీ! నామీఁదఁ దమకు వాత్సల్యము తఱుగకుండుఁగాక. ఆర్యపుత్రుని యాదేశానుసారముగ నేను మీకొనర్చిన మహాపరాధమును మన్నించి, నామీఁదఁ బరిపూర్ణకృపనుజూపించుచుండ వలయునని మిమ్ముఁ బ్రార్థించుచున్నాను."

శోకాభిభూతుఁడగు లక్ష్మణుని జూచి జానకీదేవి యిట్లనియెను. "వత్సా! ఇందు నీయపరాధ మేమున్నది? ఏల దుఃఖించెదవు? ఏల పరితాప మొందెదవు? నీ మీఁద నాకణుమాత్రమైనను కోపముగాని, అసంతుష్టిగాని లేకుండుటయే కాక మనోవాక్కాయకర్మల పునర్జన్మయందు నీవంటి మఱఁదియే కావలయునని నియతి దప్పక దేవతలను బ్రార్థించుచుందును. వత్సా! నీవు చిరంజీవి వగుదువుగాక. అయోధ్యానగరమున కేఁగి యార్యపుత్రుని చరణ కమలములకు నాసాష్టాంగ దండప్రణా

మంబు లర్పింపుము. ప్రేమాపూరిత వాక్యములభరత శత్రుఘ్నులను, నాచెలియండ్రను, అడిగితినని చెప్పుము. ఋష్యశృంగమహర్షి యాశ్రమమునుండి వచ్చినంతనే, అత్తగార్లకు నా సాష్టాంగ దండ ప్రణామంబు లొసం గుము. వత్సా! నీ కింకొకమాట చెప్పవలసి యున్నది. నేను చిరదుఃఖిని. విధాత నానొసటియం దదృష్టమును లిఖింపలేదు. అందువలన నాకు సంభవించినవిపత్తునకు నేనంతఁగా దుఃఖించను. కాని నీవు నాచెలియండ్రను దుఃఖించకుండునటులు చేయవలయును. వారు నాకొఱ కత్యంత శోకమును బొందు చుందురు. వారి దుఃఖము సమసిపోవుటకు, మీరుమువ్వురు గట్టిగఁ బ్రయత్నింపు చుండవలయునని నాకోరిక. వారు సుఖులైయున్న యెడల నాదుఃఖము చాలవఱకు నశించును. నేను నాదురదృష్టమునకుఁదగు ఫల మనుభవించు చున్నాను. కాఁబట్టి నాకొఱకు శోకించుటవలన లేశమైనను బ్రయోజనము లేదని నాచెలియండ్రతోఁ జెప్పుము."

అని జానకీదేవి నుడివి యాశీర్వదించి లక్ష్మణునకు సెల వొసంగెను. లక్ష్మణుఁడు బాష్పాకుల లోచనముల తోడఁ దిరిగి జానకీదేవికి సాష్టాంగ దండ ప్రణామం బొనర్చి, ప్రదక్షిణము చేసి "దేవీ! నాయపరా

యిట్లు విన్నవించుకొనిరి. "భగవానుఁడా! మేము ఫల కుసుమములు కుశలు సమిధలు తెచ్చుటకుఁగాను, భాగీరథీ సమీపారణ్యమునందు సంచరించుచుంటిమి. ఆకస్మికముగా నార్తనాదమును విని, వెదకుచు నేఁగిచూడ, అసమాన రూప లావణ్య సౌందర్యరాశి యగు స్త్రీ యొకర్తుకచై చ్చస్స్వరమున నేడ్చుచుండెను. ఆమె భూమండలమం దవతరించిన లక్ష్మివలెఁ గన్పట్టుచున్నది. ఆమెను జూచినంతనే మా హృదయములు విదీర్ణము లగుటవలన, నాము నేమియు నడుగఁజాలక, మెట్లో ధైర్యమవలంబించి, తమకీవార్త నెఱిఁగించుట యుత్తమమని తలఁచి, తమ సన్నిధానమునకు వచ్చితిమి. పిమ్మట తమ చిత్తము."

బాలురు చెప్పు వృత్తాంతమును వినినంతనే, వాల్మీకి బయలుదేఱి భాగీరథీ సమీపారణ్యమం దున్న జానకీదేవి సమీపమునకు వచ్చి, ప్రశాంతభావమున నిట్లు చెప్పం దొడంగెను. "బిడ్డా! శోకింపవలదు. నీవు తపోవనమునకు బయలుదేఱక పూర్వమే, యీ విషయమంతయు నాకుఁ బూర్తిగాఁ దెలిసినది. నీవు మిథిలాపురాధీశ్వరుఁడగు జనక మహారాజు పుత్రికవు. కోసల రాజ్యాధిపతి యగు దశరథేశ్వరుని కోడలవు.

రాజాధిరాజగు శ్రీరామచంద్రునిపట్టమహిషివి. శ్రీరామ చంద్రుఁ డాధారశూన్యమగు లోకాపవాద శ్రవణమువలన, వికలచిత్తుఁడై వివేచనాశూన్యుఁడై, నిరపరాధయగు నిన్ను, విడనాడి యున్నాఁడు." అని నుడువు మహర్షి మధురవాక్యముల విని, జానకీదేవి సంతతధారగా కాఱు కన్నీటిని తుడుచుకొనుచు, సమ్ముఖమందున్న సౌమ్యమూర్తియగు వాల్మీకిమహర్షిని దిలకించి గళలగ్న వసనయై యాయనకు సాష్టాంగప్రణామం బొనర్చెను. అంత వాల్మీకి "రఘుకులతిలకులగు తనయులను బ్రసవింతువు గాత" మని యాశీర్వదించి "వత్సా! ఆశ్రమమునకుఁ బోవుదము రమ్ము. నాయాశ్రమమందుండినచో నీ కే విషయమందును గొఱంత యుండదు. జనపదములయం దుండువారు, అడవుల నామమును విన్నంతనే భయాకులు లగుచుందురు. కాని, తపోవనములయం దేవిధమగు భయమున కవకాశము లేదు. మాయొక్క తపోమహిమవలన, దుష్టజంతువులు, తమతమ స్వభావసిద్ధమగు క్రూర ప్రవృత్తిని విడనాడి, సమస్త జంతువులతోఁ గలిసి మెలసి, తిరుగుచుండును. తపోవన ప్రభావమువలనఁ గొలఁదిదినములలోనే, నీకు చిత్తస్థైర్యము గలుగును. నీకు నెలలు

నిండినవి. కావున ప్రసవానంతరము జరుగవలసిన యపత్య సంస్కారములన్నియు యథావిధిగ జరుపుదును. నీ కేవిషయమందును గొఱంతయుండదు. నీసమవయస్కలగు మునికుమార్తెలు నీకు సహచారిణులుగనుందురు. వారి సహవాసమువలన నీకుఁ జిత్తశాంతి గలుగును. ముఖ్యముగ, నీతండ్రి నాకు పరమమిత్రుఁడను. కావున నీవు నాతపోవనమందుండి నీతండ్రిగృహమందుఁ బొందు చుండు సకల సుఖముల ననుభవింపుచుండ వచ్చును. వత్సా! నిన్ను నాకన్న బిడ్డవలె పోషించుచుందును. ఆలసింపక నావెంటరమ్ము."

అని నుడివి జానకీదేవితోడ వాల్మీకిమహర్షి తపోవనమును ప్రవేశించి, మునికుమారికలకు సమస్త విషయములు చెప్పి వారి హస్తములయందు సీతాదేవిని సమర్పించెను. మునికన్యలు జానకీదేవి సమాగమ లాభమువలన, పరమానందమును బొంది యామెకుఁ జిత్తస్థైర్యముగలుగుటకు పలువిధములఁ బ్రయత్నించుచుండిరి.

సీతాదేవి వనవాసము

అయిదవ ప్రకరణము.

శ్రీరామచంద్రుడు, సీతాదేవిని వనవాసమున కనిపి, యత్యంతశోకాకులచిత్తుడై దుఃఖించుచుండెను. ఆహారవిహారములన్న, రాజకార్యాలోచనములు మొదలగువానిని బరిత్యజించి, యితరు లెవ్వరిని దన నివాసగృహమునకు రానీయ వలదని సేవకుల కాజ్ఞనొసంగి, యొంటరిగా గాలముగడపుచుండెను. సీతాదేవి పతిగత ప్రాణయనియు, పరిశుద్ధ చరిత యనియు, శ్రీరాముడు బాగుగ నెఱుంగును. మరియు పృథివియందుండు ప్రియ పదార్థము లన్నిటికంటె జానకీదేవినే మిక్కుటముగా ప్రేమించుచుండెను. వీరిద్వరకును శరీరములుమాత్రము భిన్నములు. మనఃప్రాణము లభేదములై యుండెను. సీతాదేవి యేవిధముగ సాధుశీలయు, సరళహృదయయు, పతిగత ప్రాణయు, పతిమంగళ కాంక్షిణియునై, పతి సౌఖ్యమే తన సౌఖ్యముగ భావించుచుండెనో, అదే విధముగ శ్రీరాముడు సరళచిత్తుడును, సన్మార్గవర్తనుడును, సీతాగత ప్రాణుడునై, సీత హితమునే

కోరుచు, ఆమెసౌఖ్యమే తనసౌఖ్యముగ భావించుకొనుచుండెను. సీతారాములు స్వగృహమందుండి సకలసౌఖ్యముల ననుభవించుచుఁ గాలము గడుపుచుండుటకంటెను, వనవాసమునం దిరువు రొకచోటనుండి పరమానందముగఁ గాలము గడిపియుండిరి. కావున వనవాసమునుండి తిరిగివచ్చునప్పటికి వీరిరువుర ప్రియానురాగములు వేయిమడుంగులు వృద్ధియయ్యెను. అందువలన వీరొక నిమేషకాలమైనను, ఒకరినొకరు విడనాడియుండఁజాలకుండిరి. శ్రీరామచంద్రుఁడు కేవలము లోకాపవాద భయమువలననే, సీతాదేవిని వనవాసమున కనిపెను. కాని, యామెను బరిత్యజించి దుస్సహదుఃఖ దవానలముచేత దగ్ధుఁడగుచుండెను.

శ్రీరాముని మనోవేదన కంతము లేకుండెను. "నేనేల రాజవంశమునందు జన్మించితిని? వనవాసమునుండి యేల తిరిగి రాజ్యభారము వహించితిని? దుర్ముఖుని నేల గూఢచారునిఁగ నియమించితిని? లక్ష్మణుని యుపదేశవాక్యముల నేల పెడచెవిని బెట్టితిని? క్రూరుఁడనై సీత నేల వనవాసమున కనిపితిని? ఈయసార రాజ్యభారమును బరిత్యజించి నేనేల సీతవెంట వనవాసమునకేగనైతిని? ఎట్లు మనశ్శాంతి నొందుదును?

నెట్లు జీవింతును? జానకిని వనవాసమున కనుపుటకంటె, నే నాత్మహత్య నొనర్చుకొనిన యెడల వేయిమడుంగులు శ్రేయోదాయకముగ నుండెడిగదా!" అని తల వోయుచు రామునిపైఁ గల భ్రాతృప్రేమ విలపించుచుండెను. ఈవిధమున. ప్రయాణము చేసినాడప్పటి దుర్భరమై సగము మాత్రమె మిగిలియుండెను.

లక్ష్మణుఁడు సుమంత్రునితోఁ గూడ మధ్యాహ్నమునకు అయోధ్యానగరమునఁ బ్రవేశించి, మున్ముందుగా రాముని సందర్శించి, యాయనకు సాష్టాంగ దండ ప్రణామం బొనర్చి, కృతాంజలిపుటుఁడై, కన్నీరు గార్చుచు, తడఁబాటు వాక్యములతో "ఆర్యా! నీ దాసుఁడగు లక్ష్మణుఁడు, నీయాజ్ఞను పాలించి వచ్చియున్నాఁడు." అని నుడివిన వాక్యములు వినఁగనే, శ్రీరాముఁడు "హా! ప్రేయసీ!" అని నుడువుచు, మూర్ఛితుఁడై క్రిందఁబడెను. ఇదిచూచి లక్ష్మణుఁడు మిక్కిలి భీతుఁడై యనేక ప్రయత్నము లొనర్ప, ఆయనకుఁ జైతన్యముగలిగి కొంతవడి లక్ష్మణుని వంకఁ దెల్లఁబోయిచూచి, తర్వాత, హాహాకారములు చేయుచు "లక్ష్మణా! సీత నెచ్చట దించి వచ్చితివి? సీతను వదలి నేనెటుల జీవింతును? ఈ మనోవేదన నెట్లు సహింతును?" అని నుడువుచు లక్ష్మణుని కౌఁగి

లించుకొని యుచ్చైస్స్వరమున రోదనముచేయసాగెను. ఇట్లీసన్నుపు కొంతసే పధైర్యచిత్తులై శ్రీవమనోవేదనను బొందుచుంగన్నీటిని గార్చుచుండిరి. పిమ్మట లక్ష్మణుఁడు తన దుఃఖమును గొంచె మాఁపుకొని, యణుమాత్రము ధైర్యావలంబియై, శ్రీరాముని శాంతచిత్తునిఁగఁ జేయఁ బ్రయత్నించుచుండెను. రాముఁ డణుమాత్రము శాంతచిత్తుఁడై లక్ష్మణుఁడు చెప్పు సీతాదేవి విలాప వాక్యముల వినుచుఁగన్నీటిని విడుచుచు మాటలాడఁ జాలకుండెను. పూర్వాపర సందర్భములు మనమునకుఁ దట్టిన కొలందిని వృద్ధియగుచున్న శోకము నాఁపుకొన జాలక శ్రీరాముఁడు తిరిగి మూర్ఛితుండాయెను.

లక్ష్మణుఁ డనేక విధముల శ్రీరామచంద్రునకుఁ దెలివివచ్చుటకుఁ బ్రయత్నించుచు, "ఆర్యుఁడెట్టి దుస్తర శోకసముద్రమునందు మునింగినాఁడు? ఈయన, దీనినుండి బయటఁబడి శాంతచిత్తుఁడగు ననుట కలలోని వార్తగానున్నది. ఈయనను, శాంతచిత్తునిఁగఁ జేయుటకు మార్గము కాన్పింప కున్నదిగదా? కాని, యేదోవిధముగ నీయన దుఃఖనివారణకొఱకుఁ బ్రయత్నించుట యావశ్యకము" అని తలంచి యిట్లు పలుకం దొడంగెను. "ఆర్యా!

తమవంటివారలు శోక మోహములవలన నాక్రమింపఁ బడుట ధర్మము గాదు. తమకు సమస్తమును దెలియును. దైవయోగ మెట్లున్నదో యట్లు జరుగు చుండును. తా మకారణముగాఁ గాదు. లేక సామాన్యకారణము చేతఁ గాని, జాతకేతివిని బరిత్యజింతు నని యెవ్వ రెఱుంగుదురు? యోచించి చూచినయెడల సంసారమునం దన్నియు ననిత్యములు. వృద్ధి క్షయములు, సంయోగ వియోగములు, జననమరణములు, మొదలగు సాంసారిక నియమముల కెవ్వరును మార్పు లేదు. కావున తాము సంక్షోభ విదూరు లగుట యుత్తమము. మీరు ప్రజల హితము కొఱకు రాజ్యశాసన భారమును గైకొని యున్నారు. కావున తాము దుఃఖించుట వలనఁ బ్రయోజనము లేదు. అప్రియ మగువాని సంయోగమును, ప్రియమగువాని వియోగమును, దుఃఖమునకు మూల కారణములు. కాని భగవద్భక్త మహానుభావు లిట్టి విషయములఁ బురస్కరించుకొని దుఃఖించుట యుక్తముకాదు. సామాన్య మానవులు శోకమోహములవలన విచలితు లగుచుందురు. కాని తమవంటివారలు ధైర్యమును విడనాడుట మంచిది కాదు. నిరుపయోగమగు దుఃఖమును దూరీకృత మొన

ర్చుకొని రాజ్యకార్యములయందు మన స్థైర్య మొన
ర్పుఁడు. మీరు కేవలము లోకాపవాద భయము వల
ననే గదా, జానకీదేవిని బరిత్యజించి యున్నారు! ఇప్పు
డామెకొఱకుఁ బరితపించు చుండినయెడల, అపవాద
నివృత్తిగాకుండుటయేకాక, అది పూర్వముకంటెను
వృద్ధియగును. కాఁబట్టి దేవిని బరిత్యజించుటవలనఁ గలుగ
వలసిన ప్రయోజనము గలుగకుండును. తాముశోకా
కులచిత్తులై యున్నంత కాలమును రాజకార్యముల
యందు మతినిలకడ నొనర్పఁజాలరు. ప్రజాపాలన కార్య
ములయం దుదాసీన భావమును వహించుట రాజ
ధర్మముకాదు. కావున తా మీవిషయములను బాగుగ
విచారించి ధైర్యము నవలంబింపవలయును. అధిక
శోకమును బొందుట యెటుచూచినను మంచిది కాదు.
కడచినవిషయములఁగూర్చి దుఃఖించుచు కాలయాపన
బొనర్చుట వలన బ్రయోజనం బేమి." అను వాక్యముల
విని. రామచంద్రుఁడు నిమేషకాలము మౌనావలంబియై
యుండి, పిమ్మట లక్ష్మణునితో నిట్లనియెను. "వత్సా!
నీ యుపదేశవాక్యములవలన, నాకు జ్ఞానోదయం బై
నది. నీవు చెప్పినదంతయు యథార్థము. నేను పరమ
కిరాతుఁడనై జానకిని వనవాసమున కనిపితిని. ఇపుడామె

కొనుచు పరితపించుచుండినయెడల, నా యుద్దేశ్యము విఫలమగును. క్రమక్రమముగ నభివృద్ధి నొందుటయే శోకముయొక్క ధర్మము. కావున శోకాభిభూతుండగు వాఁడభీష్టసిద్ధిని బొంద నేరఁడు. కర్తవ్య కార్యముల యందు, మనోనివేశనము లేనందువలన, మహాదోషము లాచరించును. కాఁబట్టి నే నీ ముహూర్తమునుండియు, దుఃఖ నివృత్తికొఱకుఁ బ్రయత్నింతును. నేనిఁక శోకాభి భూతుఁడను కానని ప్రతిజ్ఞ చేయుచున్నాను. ఇఁక నన్ను ప్రజలు శోకాకులుఁడని గ్రహింపఁజాలరు. రేపటి నుండియు యథావిధిగ రాజకార్య పర్యాలోచన జరుగుచుండును. కావున సకాలమునకుఁ గార్యాలోచన మందిరమునకు రావలయునని మంత్రులకుఁ జెప్పుము."

అని నుడివి శ్రీరాముఁడు క్షణకాలము మాట లాడక మౌనమును ధరించి పిమ్మట కన్నీరు గార్చుచు నిట్లు పలుకందొడంగెను. "అయ్యో! రాజ్యపద మెట్టి విషమవిపత్తుల కాకరమైనది? ఎట్టిసుఖభోగముల నను భవించవలయునని రాజ్యాధికారమును గోరుచుందురో తెలిసికొనఁ జాలకున్నాను. రాజ్యపద మధిష్ఠించి నే నీజన్మకు నాసకల సౌఖ్యములకు జలాంజలి యర్పించి, అత్యంత క్రూరుఁడనై నిరపరాధయగు జానకిని వనవాస

మున కనిపితిని. ఇప్పుడందుకొఱకొక్క కన్నీటి బిందు
వును విడుచుటకైనను ప్రాప్తిలేదుగదా ? అయ్యో !
రాజత్వప్రాప్తివలన దయాస్నేహ మమతలను, మను
ష్యత్వమునుగూడ, విడనాడుటయే నాకుఁ జేకూరిన
మహాఫలము. కావున నన్ను భవిష్యత్కాలమందలి
జనులు క్రూరరాక్షసుఁడని నిందించెదరనుట స్పష్టము."

అని నుడువుచు లక్ష్మణునకు సెల వొసంగెను.
పిమ్మట శ్రీరాముఁడు ధైర్యమవలంబించి, శోకవేగము
నాఁపుకొని, మఱుసటిదినము ప్రాతఃకాలమునుండియు,
నియమానుసారముగ రాజ్యకార్య పర్యాలోచనలను
జేయుచుండెను. ప్రజ లీయనను మిక్కిలి ధైర్యశాలి
యనియు, ననాయాసముగ దుఃఖవిముక్తుఁడాయె నని
యుఁ దలంపసాగిరి. కాని యీయన కోమలహృదయ
మసహనీయ శోకానలముచేత దహింపఁబడుచుండెను.
సీతను బరిత్యజించిన మనోవేదన విషపూరిత తీవ్రబాణ
మువలె యీయనను వేధింపుచుండెను. శ్రీరామ
చంద్రుఁడు కేవలము లోకాపవాద భయమువలననే,
సీతాదేవిని ప్రవాసమునకనిపి, తిరిగి నేఁడాభయము
తీవ్రదుఃఖమును బహిర్గతము కానీయకుండెను. ఈయన
వలననే, సింహాసనాసీనుఁడై మూర్తీభవించిన ధర్మము

వలె స్థిరగంభీర చిత్తమున రాజ్యకార్య పర్యాలోచనఁ జేయుచున్నప్పుడు ఈయనకంటెఁ గొప్పవాఁడగు ధైర్యశాలి భూమండలమందు మఱిలేఁడని లోకులు తలంపసాగిరి. కాని రాజకార్యముల ముగించి సింహాసనభవనమున కేఁగి యత్యంత వికలచిత్తుఁడగుచుండెను. లక్ష్మణుఁ డన్న వెన్నంటియే తిరుగుచు శ్రీరాముని హృదయ వేదనను దల్లార్చుటకుఁగాను బహువిధ ప్రయత్నములు చేయుచుండెను. కాని లక్ష్మణుని శాంత వచనముల వలన శ్రీరాముని దుఃఖానలము ప్రజ్వలింపుచుఁ గన్నీరు మున్నీరుగా నేడ్చుచు తన్నుఁదాను నిందించుకొనుచు సీతాదేవి గుణకీర్తనము జేయుచు విశ్రామకాలమును గడపుచుండెను. ఇందువలన రామచంద్రుఁడు కృశించి దుర్బలుఁడై ప్రజాపాలన కార్యములయందుఁ దప్ప మఱేయితరవిషయములయందును ఉత్సాహశూన్యుఁడైయుండెను.

కొన్ని దినములు గడచిన పిమ్మట వాల్మీకి యాశ్రమమందు జానకీదేవి కవల శిశువులను బ్రసవించెను. మహర్షి యాశిశువులకు యథావిధిగా జాతకర్మాది సంస్కారములొనర్చి పెద్దవానికి కుశుఁడనియుఁ జిన్నవానికి లవుఁడనియు, నామకరణంబు లొనర్చెను. ముని

కన్యకలు సంతాన ప్రసూత యగు సీతాదేవిని జూచి యపరిమితసంతసమును బొందనాగిరి. ఆశ్రమమంతయు ఆనంద కోలాహలమున మునింగియుండెను. దుస్సహ ప్రసవవేదన వలన, సీతాదేవి కొంతవడి తెలివి దప్పియుండి, పిమ్మట స్వస్థచిత్తయాయెను. మునికుమార్తెలుల్లసితవదనములతోడను బరిపూర్ణ ప్రీతివాక్యములతోడను "జానకీ! నేడు మిక్కిలి సంతోషప్రదమైన దినము. దివ్యసుందర స్వరూపులగు నిరువుర శిశువులను బ్రసవించితివి." అని నుడువ సీతాదేవి వికసిత వదనయై యానంద సాగరమున నోలలాడ సాగెను. కాని క్షణకాలములో శోకాకులయై సంతతధారగాఁ గన్నీటిని గార్చుచుండ మునికన్యలు "జానకీ! ఇట్టి యానందసమయమందేల దుఃఖించెదవు?" అని ప్రశ్నింప నోటమాటరాకుండుటవలనఁ గొంచెముకాలము ప్రత్యుత్తర మీయఁ జాలక పిమ్మట తీవ్ర దుఃఖమును గొంచె మాఁపుకొని "ప్రియ సఖులారా! నేనిట్టి సమయమందేల దుఃఖించుచున్నానో మీ రెఱుఁగనే యెఱుంగరా! పుత్రప్రసవమువలన స్త్రీలకుఁ గలుగు సంతసమనంతమనుట నిక్కువము. కాని, నాకెట్టి యవస్థయందిట్టి యాహ్లాదము సంభవించినది? నా కీజన్మమున సమస్త

ఈసమయమందు శిశువులు రోదనము చేయ సాగిరి. ప్రేమయొక్క మోహనశక్తిని గలిగియున్న దోకాని, పసిశిశువుల యేడ్పును వినినంతనే జానకీదేవి విస్మృత శోకయై వారికి స్తన్య మీయఁదొడఁగెను.

కుశలవులు శుక్లపక్షచంద్రునిఁబోలి దినదినాభివృద్ధి నొందుచు సీతాదేవికి హృదయానందమును, నయనోత్సవమును జేయుచుండిరి. వచ్చిరాని మాటల తోడ వారు "అమ్మా, అమ్మా." అని పిలుచునప్పుడు, ముత్యములవంటి పలువరుసను జూచియు, అమృతోపమానమగు సగము సగముమాటలను వినియును, వారిని జంకనెత్తుకొని ప్రేమలోలుకు చూపులఁ జూచుచు, పలుమఱు ముద్దిడుకొనుచు, శోకమును మఱచి పోవుచుండెను. ఆమె శరీర మమృతాభిషిక్తమై శీతల మగుచుండెను. నయనము లానందాశ్రువులతోడ నిండుచుండెను.

కుశలవుల కయిదవ వత్సరము వచ్చినంతనే వాల్మీకి మహర్షి చూడాకర్మ నొనర్చి యక్షరాభ్యాస మొనర్చెను. బాలకు లసాధారణ ధీశక్తియుతులును, మేధాప్రభావసంపన్నులు నగుటవలన స్వల్పకాలములో వివిధవిద్యాపారంగతులైరి. ఇంతకుఁ బూర్వమే వాల్మీకి

లోకోత్తరమగు రామచరిత్రను గ్రహించి. రామాయణ మహాకావ్యమును రచించెను. ప్రపంచమున కీయమూల్య ననర్ఘమణియగు రామాయణ మహాకావ్యమును కుశలవులకుం గానముం జెప్పెను. ఆమహాకావ్యము కుశలవులకుఁ గంఠస్థమాయెను. వారు తల్లిసహితముగా నా వృద్ధ మునియొద్ద స్వరముగ రామాయణమును బాడుచునుండెను; జానకీదేవి విన్నతరువాత యాగుచుండెను. మహర్షి పదు నొకండవ వత్సరమున కుశలవుల కుపనయన సంస్కార మొనర్చి వేదమును జెప్పం దొడంగెను. మఱొక వత్సర కాలములో, సకలవేదములను కంఠస్థము చేసికొనిరి. కుశలవులకుం బండ్రెండు వత్సరములు నిండెను. కాని వారింతవరకును తామెవరో, యేవంశమునందు జన్మించిరో యెఱుంగక, తాము ఋషికుమారులమనియు, తమ తల్లి ఋషిపత్నియనియుఁ దలంచుచుండిరి. జానకీదేవి ప్రశాంతతను జూచినవారు లామెను మునిపత్ని యనియు కుశలవుల యాచార వ్యవహారములను జూచినవారలు వారిని ఋషికుమారులనియుఁ దలంచుచుండిరి. కుశలవులు జానకీదేవిని దల్లియని మాత్రమే యెఱుంగుదురు. కాని, కోసలరాజ్యాధిపతి యగు జనకమహారాజు తనయ యని కాని, శ్రీరామచంద్రునిపట్టమహిషి యని కాని

ఈసమయమందు శిశువులు రోదనము చేయ సాగిరి. ప్రేమయెట్టిమోహనశక్తిని గలిగియున్నదో కాని, పసికూనల యేడ్పును వినినంతనే జానకీదేవి విస్మృత శోకయై వారికి స్తన్య మీయఁదొడంగెను.

కుశలవులు శుక్లపక్షచంద్రునిఁబోలి దినదినాభివృద్ధి నొందుచు సీతాదేవికి హృదయానందమును, నయనోత్సవమును జేయుచుండిరి. వచ్చిరాని మాటలతో వారు "అమ్మా, అమ్మా." అని పిలుచునప్పుడు, ముత్యములవంటి పలువరుసను జూచియు, అమృతోపమానమగు సగము సగముమాటలను వినియును, వారిని జంకనెత్తుకొని ప్రేమలొలుకు చూపులఁ జూచుచు, పలుమారు ముద్దిడుకొనుచు, శోకమును మఱచి పోవుచుండెను. ఆమె శరీర మమృతాభిషిక్తమై శీతల మగుచుండెను. నయనము లానందాశ్రువులతో నిండుచుండెను.

కుశలవుల కయిదవ వత్సరము వచ్చినంతనే వాల్మీకి మహర్షి చూడాకర్మ నొనర్చి యక్షరాభ్యాస మొనర్చెను. బాలకు లసాధారణ ధీశక్తియుతులును, మేధాప్రభావసంపన్నులు నగుటవలన స్వల్పకాలములో వివిధవిద్యాపారంగతులైరి. ఇంతకుఁ బూర్వమే వాల్మీకి

లోకోత్తరమగు రామచరిత్రను గైకొని. రామాయణ మహాకావ్యమును రచించెను. ప్రపంచమున నీయమృత రసవర్షిణి యగు రామాయణ మహాకావ్యమును కుశలవులకుఁ బాఠముఁ జెప్పెను. ఆమహాకావ్యము కుశలవులకు కంఠస్థమాయెను. వారు తల్లిసమక్షమునను మృదుమంజుల స్వరమున రామాయణము బఠించునప్పుడు, జానకీదేవి విస్మృతశోక యగుచుండెను. మహర్షి పదునొకండవ వత్సరమున కుశలవుల కుపనయన సంస్కారమొనర్చి వేదమును జెప్పఁ దొడంగెను. పదొక వత్సరకాలములో, చతుర్వేదములను కంఠస్థము చేసికొనిరి. కుశలవులకుఁ బండ్రెండు వత్సరములు నిండెను. కాని వారింత దనుక తామెవరో, యేవంశమునందు జన్మించిరో యెఱుంగక, తాము ఋషికుమారులమనియు, తమ తల్లి ఋషిపత్నియనియుఁ దలంచు చుండిరి. జానకీదేవి ప్రవర్తనను జూచినవారలామెను మునిపత్ని యనియు కుశలవుల యాచార వ్యవహారములను జూచినవారలు వారిని ఋషికుమారు లనియుఁ దలంచుచుండిరి. కుశలవులు జానకీదేవిని దల్లియని మాత్రమే యెఱుంగుదురు. కాని, కోసలరాజ్యాధిపతి యగు జనకమహారాజు తనయ యని కాని, శ్రీరామచంద్రుని పట్టమహిషి యని కాని

రెఱుంగరు. మహర్షి ప్రయత్నపూర్వకముగ నీవిషయమును వారికిఁ దెలియనీయకుండెను. భ్రమప్రమాదములనైనను, కుశలవులకు వారితలిదండ్రుల చరిత్రను, దెలియనీయవలదని యాశ్రమవాసులకు గట్టిగాఁ జెప్పెను. బాలుర కాత్మపరిచయము చేయవలదని సీతాదేవి కూడఁ జెప్పియుండెను. అందువలన సీతాదేవిగాని, యాశ్రమవాసులుగాని, వీరికావిషయమును దెలియనీయకుండిరి. వారు రామాయణమును మిక్కిలిచక్కఁగా గానము చేయుచుండిరి. కాని యందు వర్ణింపఁబడిన సీతయే తమతల్లి యనికాని, రాముఁడే తమతండ్రి యని కాని వారెఱుంగరు.

ఇంతవఱకును జానకీదేవి శోకమును విడనాడి యేవిధములగు చింతలనుగాని, కోరికలనుగాని, మనమునం జొరనీయక కుశలవులను బెంచుచుండెను. ఇప్పటికి కుశలవులకు శైశవ మతిక్రమించుటవలన మాతృప్రయత్న మంతగా వీరి కవసరము లేకుండెను. కాఁబట్టి ఋషిపత్నులవలె నామె తపస్సుఁ జేసికొనుచుండెను. శ్రీరామచంద్రునకుఁ బ్రతివిషయమందును మంగళము గలుగవలయుననియే, యీమెతపస్సుయొక్క ముఖ్యవిషయమై యుండెను. నిరపరాధయగు తన్ను విడ

నాఁడెనాఁడని శ్రీరామచంద్రుని పైని హృదయమందొక్క క్షణకాలమైనను రోషముగాని, విరాగముగాని, యామెప్పుడు నొందలేదు. తన దుర్భాగ్యదోషమువలన గాని దుస్తర శోకజలనిధియందుఁ బడిపోయితినని తలంచు చుండెను. భ్రమప్రమాదములైనను రఘురాముని యందు దోషము గలదని తలంచకుండుటయేకాక, ఆ మనయందుఁ గల యవికలభక్తి, దృఢానురాగము లేశమైనను దఱుఁగకుండెను. సీతాదేవి నియమితవ్రత మనోవాక్కాయకర్మల శ్రీరామచంద్రుఁడు కుశలముగ నుండవలయు ననియు, ఉత్తరజన్మయందుఁ గూడ నాతఁడె తనకు భర్తగావలయు ననియు, సదా దేవతలను బ్రార్థించు చుండెను. సీతాదేవి పగలు తపస్సు మొదలగు కార్యముల యందును, మునికుమార్తెల తోడను గాలము గడపుచుండెను. కాని రాత్రు లేకాకిని గానుండుటవలన నామెను దుస్తర శోక జలనిధి వెల్లివిరియుచుండెను. ఈమె కేవలము శ్రీరామచంద్రునియందు లగ్నహృదయయై యశ్రుజలముల విసర్జించుచు రాత్రులు గడుపుచుండెను. పతిగతప్రాణయగు సీతాదేవి పతివిరహ యాతనను సహించుట దుస్తరముగదా? సర్వసాధారణముగా దుఃఖము కాలక్రమమున తగ్గిపోవుచుండును. కాని, యీ

దినానుక్రమముగ క్రమముగా వృద్ధిఁబొందుచు, నవీనరూపమును దాల్చుచుండెను. ఈవిధముగ పన్నెండు వత్సరములనుండి యవిచ్ఛిన్నశోకానలముచేత దగ్ధమగుచున్న సీతాదేవి యొక్క రూపలావణ్యమంతర్హితమగుట యేకాక, చర్మావశిష్టములగు కంకాళములు మాత్రమే మిగిలియుండెను.

సీతాదేవి వనవాసము.

ఆఱవ ప్రకరణము.

శ్రీరామచంద్రుండశ్వమేధయాగమును జేయం దలంచి, తనయభిప్రాయమును వసిష్ఠుండు, జాబాలి, కాశ్యపుండు, వామదేవుండు మొదలగు మహర్షులకు నివేదించెను. ఈ విషయమును వినినంతనే వసిష్ఠమహర్షి యిట్లనియె. "మహారాజా! తమసంకల్ప మత్యుత్తమమైనది. తాము ససాగరపృథ్వీశ్వరులు. ఇంతకుముందే రాజులు సఖండ భూమండలమం దీవిధముగ నేకాధిపత్యమును విస్తరింపఁజేసి యెఱుంగరు. తమ పరిపాలనయందు ప్రజలు కని విని యెఱుంగని స్వచ్ఛంద సౌఖ్యముల ననుభవించుచున్నారు. తాము రాజ్యాభిషిక్తులై చేయవలసిన సత్కార్యములన్నిటిని జేసితిరి. కాని యశ్వమేధ యాగముమాత్రమే మిగిలియున్నది. ఆయాగ మొనర్చిన యెడల, తమ రాజ్యాధికారమం దేవిధమగు లోపములుండవు. నేనింతకుఁబూర్వమే యీ విషయమును తమకు నివేదింపఁ దలంచి యుంటిని. కాని తమంతట తామే అశ్వమేధ యాగమును జేయఁ

దలంచుటవలన మిక్కిలి సంతసించుచున్నాను. కావున్ బట్టి యిక నాలసింపక వెంటనే తద్విషయిక ప్రయత్నముల కాజ్ఞానొసంగుండు."

శ్రీరామచంద్రుండు తమ్ములవంకంజూచి, "సోదరులారా! వసిష్ఠమహర్షి వాక్యముల వింటిరి గదా! మీయభిప్రాయములందెలిపిన యెడలం గర్తవ్యకార్యముల నుపక్రమించవచ్చును" అని యనుచు రామచంద్రుని యాజ్ఞానువర్తులగు మువ్వురు సోదరు లంగీకరించిరి. పిమ్మట శ్రీరాముండు కుల పురోహితుండగు వసిష్ఠ మహర్షిని సంబోధించి "భగవానుండా! నాయభిలాషను నాసోదరులును, తామును, అంగీకరించుటవలన నా సంకల్పము నెఱవేరిన దని తలంచుచున్నాను. నైమిశారణ్యము పరమపవిత్రమగు యజ్ఞక్షేత్రము. తామంగీకరించిన యెడల యాగము నచ్చట చేయుదును." అని యనుడు వసిష్ఠుం డామోదించెను.

పిమ్మట రామచంద్రుండు తమ్ములతో డనిట్లనియె. "సోదరులారా! వృథా కాలహరణం బొనర్చుట యుక్తము గాదు. కావున్ బట్టి మీరు వెంటనే యజ్ఞ ప్రయత్నములకుం గడంగుండు. మన యాజ్ఞాధీనులను శరణాగతులను, స్నేహ సంబంధము గల రాజులను,

యజ్ఞమున కాహ్వానింపుడు. యజ్ఞకాలమును నిర్ణయించి దానిని రాజ్యమునందంతటఁ బ్రకటింపుడు. లంకా యుద్ధమునందు సాహాయ్యమొనర్చిన పరమస్నేహితులను సన్మానపూర్వకముగ నాహ్వానింపుడు. మనకొఱకు వారెన్నియో కష్టముల ననుభవించి యున్నారు. వారు యాగమునకు వచ్చినట్లైన నేను చరితార్థుఁడ నగుదును. ఋషులనందఱ నాహ్వానింపుడు. వారందఱు వచ్చినయెడల మనము ధన్యులము. భరతా! నీవు వెంటనే బయలుదేఱి నైమిశారణ్యమున కేఁగి యజ్ఞభూమిని నిర్ణయింపుము. లక్ష్మణా! కావలసిన సమస్త పదార్థములను సమకూర్చి వెంటనే నైమిశారణ్యమున కనుపుము. యజ్ఞమును జూచుటకుఁగాను ప్రజలు లెక్కకు మిక్కుటముగ వత్తురు. చూడవచ్చినవారి కేవిషయమందును లోపముగలుగకుండునటుల జాగ్రత్త పుచ్చుకొనవలయును. వారి కణుమాత్రమైనను కష్టముగాని, యసౌఖ్యముగాని, కలుగఁగూడదు. సోదరులారా! మీరు సమస్తవిషయములందును పారదర్శకులు. కావున మీకింతకంటె నధికముగ నుపదేశించుట అనావశ్యకము."

వసిష్ఠుని వాక్యముల విని సభయందున్న వారెల్లరు మౌనమును ధరించిరి. రాముఁడు సీతాగత ప్రాణుఁడు. లోకులు నిందింతురను భయమువలననే యామెను వనవాసమున కనిపి, తాను జీవన్మృతుఁడై యుండెను. రాముని కామెయందుఁగల యవిచలిత స్నేహానురాగము లణుమాత్రమైనను దఱుఁగకుండుటయె కాక, క్రమక్రమముగ నవి వృద్ధియగుచుండెను. దివ్యసుందర మోహనమూర్తియగు సీతాదేవి నిత్యనూత్న విలాసములతోడ నహర్నిశ మాయన హృదయ సింహాసనమునందు విరాజిల్లుచుండెను. అందువలన యజ్ఞము చేయుటకు రాముఁడు తిరిగి వివాహమాడు ననుట యసంభవము. కాని వసిష్ఠుఁడు వివాహమాడవలయు నని ప్రోత్సాహపఱచ, రామచంద్రుఁడు తన యనంగీకారమును దెలిపి మాటలాడక క్రిందుఁజూచుచుండెను. అంత సభాసదు లీవిషయమును గూర్చి పలువిధముల చర్చించి, యందఱేకగ్రీవముగ బంగారుతోఁ జేసిన సీతాదేవి ప్రతిమను పార్శ్వమం దుంచుకొని యజ్ఞము చేయవచ్చునని సిద్ధాంతీకరించిరి.

వెంటనే భరతుఁడు నైమిశారణ్యమున కేఁగి స్థలమును నిర్ణయించి యజ్ఞశాలను నిర్మించి, దానికి

సమీపమునం దచ్చటచ్చట నాహ్వానింపఁబడిన వారి కనుగుణ్యములగు పాకలను, గుడారములను, నిర్మించెను. కాలదికాలములో లక్ష్మణుఁ డాహార పదార్థములను సమకూర్చి యజ్ఞక్షేత్రమునకనిపెను. శ్రీరామచంద్రుఁడు యథావిధిగా యాగాశ్వమును వదలి దాని రక్షణభారమును లక్ష్మణున కర్పించి చతురంగ బలసమేతుఁడై తల్లులు మొదలగు వారితోడ నైమిశారణ్యమున కేఁగెను. ఉపాయనము లర్పించుట కమూల్యవస్తువులను గైకొని రాజులును, శిష్యజనపరివేష్టితులై ఋషులును, గుంపులు గుంపులుగఁ బ్రజలును, ప్రతిదినము వచ్చుచుండిరి. నృపతులను సమ్మానించు భారమును భరత శత్రుఘ్నులు గైకొనిరి. ఋషులపరిచర్యకు విభీషణుఁడు నియమింపఁ బడెను. ఆహ్వానింపఁబడిన మిగతవారి సమ్మానభారమును సుగ్రీవునిపై నిడిరి.

ఇక్కడ వాల్మీకిమహర్షి యిట్లు తలపోయసాగెను. "జానకీదేవి స్థితిఁ జూడ నింక నధిక దినములు జీవించునను నమ్మకము లేదు. కుశలవులు రాజాధిరాజ తనయులు. కావున వారు యావజ్జీవితము తపోవనమందే యుండుట యుక్తము గాదు. వారు ధనుర్వేదమును, రాజనీతిని, అభ్యసింపవలసిన కాలము గడచు

చున్నది. కాఁబట్టి రాముఁడు పుత్త్రులఁగన్న సీతాదేవిని గైకొనుటకుఁ దగుమార్గమును గనిపట్టుట యత్యావశ్యకము. ఇప్పుడు శ్రీరామచంద్రుని రక్షించి గాని, లేక నేనయోధ్య కేఁగి గాని పుత్త్రసహితముగ సీతాదేవిని గైకొన వలయు నని ప్రార్థించినయెడల రాముఁడు నా ప్రార్థనను నిరాకరింపఁడు." తిరిగి మహర్షి నిమేషకాల మూరకుండి యోచించినపిమ్మట "రామచంద్రుఁడత్యంత ప్రజానురాగ ప్రియుఁడు, ప్రజల విరాగమునకుఁ బాత్రుఁడ నగుదు నేమో యను భయమువలననే, పూర్ణగర్భావస్థ యందున్న జానకీదేవిని బరిత్యజించి యున్నాఁడు. కాఁబట్టి, నేను చెప్పినంతనే జానకీదేవిని గ్రహించు ననుటకు సందియము గలుగుచున్నది. కాని యేదోవిధముగ రామచంద్రునకు వార్తను బంపక నిశ్చింతగా నుండుటకు వీలులేదు. ఈబాలురేకదా ముందు కోసల రాజ్యాధిపతు లగుదురు. వీరు తండ్రి సన్నిధానమందుండి రాజనీతి నభ్యసించనియెడల రాజకార్య నిర్వాహణమం దసమర్థులై రాచమర్యాదలను రక్షించుకొనఁ జాలకుందురు. కోసలరాజ్య క్షేమమునకుఁ బ్రయత్నింపనైతి నని రామచంద్రుఁడు నన్ను నిందించును. కాఁబట్టి యీ విషయమునం దింక నుపేక్షవహించి యుండుట

ర్భావ్యము గాదు. రామచంద్రమన కీవిషయమును దెలియఁ జేయుటయే యుక్తము. కాని మున్ముందు వశిష్ఠు నితోఁగాని, లక్ష్మణునితోఁ గాని, మాటలాడి వారి యభిప్రాయమును దెలిసికొనుట మంచిది.” అని నిశ్చ యించుకొనెను.

ఒకనాఁడు వాల్మీకిమహర్షి, సాయంసంధ్యను హోమవిధులను నిర్వర్తించుకొని, యేదియో యోచిం చుచుఁ గూర్చుండి యుండ, రాజభటుఁ డొకఁడు వచ్చి శ్రీరామ నామాంకితముగల యాహ్వాన పత్రి మొక దానిని, మహర్షి చేతి కిచ్చెను. ఆ పత్త్రిమును జదువు కొని మహర్షి పరమానంద భరితుఁడై, రాజభృత్యునకు సెలవొసంగి వాని కాహారమును బెట్టించుట కొక శిష్యుని నియమించి, యిట్లు చింతింపఁ దొడంగెను. “నేను యోచించుచున్న విషయము నెఱవేరుటకుఁ దగు మార్గమును దైవమే చూపించి యున్నాఁడు. కావున రామచంద్రుని బ్రార్థింపకుండనే, యీ కార్య మును సాధింపవచ్చును. కుశలవులను శిష్యభావమున వెంట నిడుకొని యశ్వమేధ యాగమున కేఁగుదును. వీరిని జూచినంతనే రూప సాదృశ్యమువలన రామ చంద్రునితనయులని యెల్లరును సులభముగ గ్రహింతురు.

వీరిని విలోకించినమాత్రమున రామచంద్రుని హృదయము కఱఁగి నీరై పాఱుననుటకు నిస్సంశయము. అందువలన నా ప్రయత్నము తనంతట తానుగ నెఱవేరును."

అని సిద్ధాంతీకరించుకొని జానకీదేవి కుటీరమున కేఁగి "బిడ్డా! రామచంద్రుఁ డశ్వమేధయాగ మొనర్పఁ బూని నాకాహ్వానపత్త్రిక నంపి యున్నాఁడు. రే పుదయమున నే నేఁగఁదలఁచితిని. ఇతర శిష్యులతోఁ బాటు కుశలవులనుగూడ నా వెంటఁ దీసికొని పోవుదును" అని నుడువ సీతాదేవి తన యామోదమును దెలిపెను. వెంటనే మహర్షి తనకుటీరమున కేఁగి, యజ్ఞమున కేగుటకుఁగాను సంసిద్ధులై యుండవలయు నని శిష్యుల కాజ్ఞాపించి, కుశలవులతోఁడ నిట్లనియె. "మీరింతదనుక జనపదములందలి యే కార్యములను జూచి యెఱుంగరు. శ్రీమద్రామాయణ మహాకావ్యమునకు నాయకుఁడగు, శ్రీరామచంద్రుఁ డశ్వమేధయాగమును జేయఁ బోవుచున్నాఁడు. ఆయాగమునకు మిమ్ముఁదోడ్కొని పోఁగఁ దలఁచితిని. మీకు యజ్ఞ దర్శనముతోఁబాటు రాజదర్శనము గూడ లభించును. అక్కడకు వివిధాచార వ్యవహారములు గల జనులు లెక్కకు మిక్కుటముగవత్తురు. వారి నందఱను మీరు చూడవచ్చును."

కుశలవులు రామాయణమందు శ్రీరాముని యసాధారణ కీర్తివర్ణనలను బఠించి యుండుటవలన, ఆయన యద్వితీయుఁడని తలంచుచుండిరే కాని ప్రత్యక్షముగఁ జూచి యెఱుంగరు. ఇప్పు డాయనను జూడ వచ్చు ననుతలంపున పరమానంద భరితులైరి. నానా దేశములనుండి వచ్చు వివిధాచార వ్యవహారములు గలవారిని జూడవచ్చునను కుతూహలము గూడ, వీరికి మిక్కుటముగ నుండెను.

అశ్వమేధ యాగమును గూర్చి విని, సీతాదేవి కన్నీరు మున్నీరుగా నేడ్వసాగెను. నిమిషకాలములో నింకొకవిషయ మామెచిత్తము నాక్రమించుటవలన నామెదుఃఖము దుర్భర మయ్యెను. సీతాదేవి యింత వరకును, శ్రీరాముఁడు తనమీఁద నపారప్రేమ గలిగి యున్నాఁడను దృఢ విశ్వాసమున నుండెను. ప్రజల విరాగమునకుఁ బాత్రుఁడ నగుదునేమో యనుభయము వలన మాత్రమే తన్ను విడనాడినాఁడని నమ్మియుండెను. కాని, రాముఁ డశ్వమేధయాగమునకుఁ బూనుకొనె నని వినినంతనే యాయన యింకొకభార్యను పరిగ్రహించి యుండునని తలఁచి మృతప్రాయురాలయ్యెను. తన్ను బరిత్యజించిన దుఃఖమును సీతాదేవి సహింపఁ గల్గెను

కాని రాముఁ డింకొక భార్యను స్వీకరించినాఁ డను విషయము చిత్తమునకుఁదట్టినంతనే, యామెకు నొకవేదన యసహానీయ మయ్యెను. నిరపరాధయగు తన్ను వనవాసమున కనిపినను, తనమీఁద నాయనకుఁ గల యవిచలితస్నేహము, గాఢానురాగము లణుమాత్ర మైనను దఱుగకుండు నని తలంచుచుండెను. కాని యిప్పుడు తిరిగి వివాహమాడుటవలన దనమీఁద నాయనకుఁగల ప్రేమానురాగములు పోయెనని తలఁచి వర్ణనాతీత మగు చిత్త సంక్షోభమువలనఁ దత్తరిల్లు చుండెను.

కుశలవులు సీతాదేవి కడకు వచ్చి యిట్లనిరి. "అమ్మా! అశ్వమేధ యాగమునకు రేపుదయమున మమ్ముఁదీసికొని వెళ్లుదు నని మహర్షి చెప్పియున్నాఁడు. మే మాహ్వానపత్త్రిమును దెచ్చినవానికడ కేఁగి రామ చంద్రునిగూర్చి అనేక ప్రశ్నలను బ్రశ్నించితిమి. విచారించినకొలందిని, ఆయనచరిత్ర యసామాన్యముగఁ దోఁచుచున్నది గదా. అమ్మా! మే మొక విషయ మునందు, మిక్కిలి యాశ్చర్యాన్వితులమైతిమి. రామా యణమును జదువుటవలన నాయనమీఁద మాకుఁ గలిగిన దృఢతరభక్తి నేఁడు విన్నమాటలను బట్టి

వేయిరెట్లు వృద్ధిపొందినది. రామచంద్రుఁడు ప్రజారంజనార్థము భార్యను బరిత్యజించె నని విని "ఆయన తిరిగి వివాహమాడినాఁడా! లేనియెడల యజ్ఞమెట్లు చేయును? యజ్ఞమును చేయుటకు సహధర్మిణి యుండవలయును గదా?" అని ప్రశ్నింపనాతఁడు "వివాహమాడవలయు ననివసిష్ఠమహర్షి రామచంద్రుని పలుమఱు తొందరించెను. కాని యాయన యంగీకరింపఁడయ్యె. అందువలన సీతాదేవి ప్రతిమూర్తిని బంగారుతోఁ జేయించినారు. ఆమూర్తిని పార్శ్వమందుంచుకొని శ్రీరాముఁడశ్వమేధయాగమును జేయును." అని నుడివినాఁడు. అమ్మా! ఇట్టి మహాపురుషుఁడు భూమండలమం దెప్పుడును బుట్టియుండలేదనుట నిక్కువము. రామచంద్రుఁడు రాజ్యధర్మమును నిర్వహించుటయం దెట్టి యనురాగము గలిగియున్నాఁడో దాంపత్యధర్మమునం దట్టి యనురాగమే గలిగియున్నాఁడు. మే మితిహాసగ్రంథములయం దనేక రాజులయు మహాపురుషులయు, చరిత్రలను జదివి యున్నాము. కాని యేవిషయమందును రామునితోఁ బోల్పఁదగిన రాజుగాని మహాపురుషుఁడుగాని మఱి కానరాఁడు. ప్రజారంజ నానురోధమువలన భార్యను బరిత్యజించుటయు ఆమెయం దుండు చిర

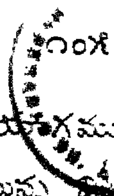
నిర్మల ప్రేమవలన యావజ్జీవమును తిరిగి వివాహమాడ కుండుటయును గలిపిని మెఱుఁగని కార్యములు గదా? అమ్మా! రామాయణమును బఠించినప్పటి నుండియు, రామచంద్రునిఁ జూడవలయు ననుకోరిక మమ్ము త్వరపెట్టుచున్నది. ఇప్పుడు మా యభిలాష సిద్ధికి సుయోగము లభించినది. కావున నాజ్ఞ నొసంగిన యెడల రామచంద్రుని దర్శించుట కేఁగుదుము." అని యడుగ, జానకీదేవి తనయంగీకారమును దెలిపెను. వెంటనే వారు పరమానంద భరితులై మహర్షి సాన్నిధ్యమున కేఁగిరి.

శ్రీరామచంద్రుఁడు తిరిగి వివాహమాడె నను సంశయమువలన సీతాదేవి శరీర మంతట వ్యాపించిన విషాదవిషము సువర్ణమూర్తి మాటను వినినంతనే దగ్గమాయెను. ఈమె హృదయమును దహించుచున్న చిర ప్రదీప్తమగు శోకానలము చల్లారెను. నయనములనుండి యానంద బాష్పములు రాల సాగెను. తనను బరిత్యజించినాఁడను సంతాపము నశించుటయే కాక, ఆమె హృదయమం దపూర్వమగు సౌభాగ్యగర్వ మావిర్భవించెను.

మఱుదిన ముదయముననే కుశలవులను, శిష్యులను, వెంట నిడుకొని వాల్మీకిమహర్షి నైమిశారణ్యము

నను బయలుదేరెను. వీరు రెండవదినము మధ్యాహ్నము నకుయజ్ఞభూమిని బ్రవేశించిరి. వసిష్ఠుఁడు పరమానంద భరితుఁడై తగు నివాసస్థలమునందు వీరిని బ్రవేశ పెట్టెను. పిమ్మట కుశలవులు రామచంద్రునిఁ జూచి పులకాంకి తులై తమలోఁ దామిట్లు చెప్పుకొన సాగిరి. "రామాయ ణమందు వర్ణింపఁబడిన యసమాన గుణము లన్నియు ఈయన యాకారమునందే సుస్పష్టముగఁ బ్రతిఫలించు చున్నవి. ఈయనను జూచినంతనే మహాపురుషుఁడని ద్యోతకమగుచున్నది. ఈయనతన సౌమ్యమూర్తికిఁదగిన గంభీర ప్రకృతిగలవాఁడు. మన గురు వెట్టి యసామాన్య కవిత్వసంపన్నుఁడో, యీయన యట్టి యపూర్వ సుగుణగణసంపన్నుఁడు. ఇట్టి మహాపురుషుఁడు నాయ కుఁడు గాని యెడల, మహర్షి ప్రణీతమగు నీ మహా కావ్యమున కిట్టి గౌరవంబుండదుగదా! రామచంద్రుని యసాధారణ గుణకీర్తనను జేయుటవలననే, మహర్షి యత్యద్భుత కవిత్వశక్తి సార్థకత నొందినది. నేఁటి కీ మహాపురుషుని సందర్శించుటవలన మనకు నేత్రసాఫల్య మైనది."

దినముల వరుసను క్రమక్రమముగా యాగమున కాహ్వానింపఁబడినవా రెల్లరు విచ్చేసిరి. అతికోలాహల

ముతోడ నిరూపితదివసమున నశ్వమేధ యాగము ప్రారంభింపఁబడెను. గణనాతీతముగ వచ్చియున్న లాంగులు, దరిద్రులు, మొదలగు వారు కోరు కోరికలన్నియుఁ బూర్తి యగుచుండెను. అనవరతము నలుదిక్కుల నృత్యగీత వాద్యములు జరుగుచుండెను. ఎల్లరును మనోహర వేషభూషలను ధరించి యుండిరి. ప్రతిమనుజుని మోమును సంతోషముతోఁ ప్రకాశించుచుండెను. ఎవరును దుఃఖమును గాని, కష్టమును గాని పొంది యెఱుంగక మహానందముగ యాగమును సందర్శించుచుండిరి. నృపతులు, ఋషులు, మొదలగువారిలో వృద్ధులందరేక గ్రీవముగ నిట్టి యజ్ఞమును మే మెప్పుఁడును జూచి యెఱుంగమని నుడువసాగిరి. ఈవిధ మగు సంతోష కోలాహలముతోడ నశ్వమేధ యాగము నడుచుచుండెను. ఆహ్వానింపఁబడిన వారెల్లరు యజ్ఞసభ యందుఁ జేరి మహానందముగ యజ్ఞమును సందర్శించుచుండిరి.

సీతాదేవి వనవాసము.

ఏడవ ప్రకరణము

ఒక దినమున వాల్మీకి మహర్షి యొంటరిగఁ గూర్చుండి యిట్లు యోచించుచుండెను. "నే నియోగ దర్శనమునం దాసక్తుఁడనై యింతవఱకు వృథా కాలమును గడిపితిని. కాని తలపెట్టిన కార్యసాధనకుఁ బ్రయత్నింపనైతిని. కుశలవుల నేయుపాయమున రామచంద్రుని సందర్శించునట్లు చేయుదును? ఏమియుందోఁప కున్నదిగదా! వీరిని వెంటనిడుకొని రాజసభ కేఁగుదునా? లేక యేదో యొక నెపమీఁద రామచంద్రుని నిచ్చటకు రప్పించి సకల విషయములు సవిస్తరముగఁ జెప్పి పుత్రసమేతముగ సీతాదేవిని గైకొను మని ప్రార్థింతునా ?" అని పలు విధములఁ దర్కించుకొని చివర కిట్లు నిశ్చయించుకొనెను. "కుశలవులచేత రామాయణమును గానము చేయింతును. వీ రచ్చటచ్చట గానము చేయుచుండిన యెడల రామున కీ విషయము కర్ణగోచరమగును. అప్పు డాయన స్వకీయ చరిత్రను వినవలయు నను తలంపునఁ గుశలవులను దన సమీప

మున కాహ్వానించును. అందువలన సునాయాసముగ నీ కార్యము సఫలమగును."

అని విశ్వసించుకొని వాల్మీకి, కుశలవులను పిలిచి యిట్లనియె. "ప్రతిదినమును మీరు రఘునందనునకు ఋషులు నివసించు కుటీరముల సమీపమునందును, వ్రతుల పటకుటీర పురోభాగంబునను, పురజనులు మొదలగువారు నివసించుపాకల యెదుటను, పదాఘనన సమ్ముఖమందును, రామాయణమును గానము చేయు చుండుడు. రాజు మిమ్ముఁ బిలువనంపి గానము సేయుం డని కోరినయెడలఁ దత్క్షణమే గానము సేయుండు. ఆయన సాన్నిధ్యమునందున్నంత కాలమును మిక్కిలి వినయ విధేయతలతోడ బ్రవర్తింపవలయును. సమస్త జనులకు రాజు తండ్రివంటివాఁడు. కావున, మీరాయ నయెడల పితృభక్తిని జూపవలయును. ఆయన మీ సంగీతమునకు సంతసించి ధనమొసంగఁ దలఁచిన యెడల ధనమును గైకొనకుఁడు. భక్తిపూరిత వినమ్రవచనముల తోడ మీనిరాశను వెల్లడింపవలయును. 'మహారాజా! మేము వనవాసులము. తపోవనమందుండి కందమూల ఫలములతోడఁ బ్రాణధారణం బొనర్చుకొనుచుందుము. కావున, మాకు ధనమునవలనఁ బ్రయోజనము లేదు.'

అని మాయవిద్యలు. మీ రెవరని యడిగిన యెడల వాల్మీకి శిష్యుల మని చెప్పుఁడు."

అని యుపదేశించి యాజ్ఞ నొసంగినంతనే, కుశలవులు వాల్మీకి యాదేశానుసారముగ, వీణను మీటుచు బ్రహ్మానందముగ రామాయణమును గానము చేయసాగిరి. వీరి గానమును వినువారలు పరవశులై స్థిరచిత్తములఁ గానమును వినుచు, కన్నీరు కార్చుచుండిరి. ఏలయన! శ్రీరామచంద్రుని చరిత్ర, యత్యద్భుతమును, పవిత్రమును, మనోహరమునై యుండెను. ఈ మహా కావ్యమును రచించిన వాల్మీకి మహర్షి కవిత్వ మత్యుత్కృష్టమై హృదయాహ్లాదకరమై యుండెను. కుశలవుల రూప రేఖా విలాసము లద్వితీయములై ప్రజల మోహ పరవశులుగ నొనర్చుచుండెను. వీరి మృదు మంజుల స్వరములు వినినకొలఁదిని కోకిలల కూజితములు కర్కశ ప్రాయములుగఁ దోచుచుండెను. ఇదివర కెవరును కని విని యెఱుంగ నంతటి నైపుణ్యము వీణా వాద్యము నందు వీరి కలవడియుండుటవలన వీరి గానమును విను వార లనిర్వచనీయ ప్రేమా రసమునందు మునింగి యానంద బాష్పములు గార్చుచుండి రని నుడువుటయం దాశ్చర్య మేమున్నది?

ఒకటి రెండు దినములు గడచిన పిమ్మట వీరి గానమును వినినవారిలో నాగరికులు శ్రీరాముని సమీపించి "మహారాజా! ఇద్దరు సుకుమార ముని కుమారులు వీణను వాయించుచు, మీచరిత్రను గానము చేయుచున్నారు. ఆ గానము శ్రోతలకు పరవశులనుగ నొనర్చుచున్నది. పుట్టి బుద్ధియెఱింగిన నాటిగా మే మెప్పుడు నిట్టి మృదుమధుర గానమును విని యుండలేదు. వారు కేవలపిల్లలు. ఇంతవఱ కెవ్వరును మానవదేహమున నిట్టి రూపమాధురిని జూచి యుండ రనుట నిక్కువము. వారిగానమును, కిన్నరులు వినిన యెడల, పరాభవింపఁబడితి మని తమంతట తాముగనే యొంగికింతురు. వారు గానముచేయు కావ్య మెవరు రచించినో కాని, ఆ యమృతోపమానమగు కవిత్వ మపూర్వమైయున్నది. మహారాజా! ఆ ముని కుమారులఁ బిలువనంపి తమ సన్నిధానమందు గానము చేయింప వలయునని ప్రార్థించుచున్నాము. తాము వారిని జూచినను, వారి సంగీతమును వినినను, పరమానంద భరితులగుదు రనుట నిస్సందియము." అని విన్నవించుకొనిరి.

వీరి మాటలు వినినంతనే, శ్రీరామచంద్రునకు బాలురను జూడవలయు నను కుతూహలము మిక్కుటమై, వారిని బిలుచుకొని వచ్చుటకు సభాసదులలో నొక బ్రాహ్మణుని బంపించెను. రాజు పిలుచుచున్నాఁడని విని, కుశలవు లాలసింపక యత్యంత వినయ విధేయతలతోడ సభామండపమును బ్రవేశించిరి. కుశలవులను జూడఁగానె, రామచంద్రుని హృదయమం దనిర్వచనీయమగు భావోదయంబయ్యెను. కాని, యీయన తన శరీరమునం దంతటను వ్యాపించుచున్నది ప్రీతిరసమో, లేక విషాదమో, నిర్ణయించుకొనఁ జాలకుండెను. కొంతవడి సుకుమారద్వయమును దిలకించి యాకులచిత్తుఁడై దృష్టిని మరలించుకొనఁజాలక చిత్రప్రతిమవలెఁ గూర్చుండి యుండెను.

బాలురు నెమ్మదినెమ్మదిగా శ్రీరామచంద్రుని సమీపించి "మహారాజునకు జయ మగుఁ గాక" అని నుడివి, ఆయన యాదేశానుసారము సముచిత ప్రదేశమందుఁ గూర్చుండి భక్తిశ్రద్ధలతోడ "మహారాజా! మమ్మేల పిలువ నంపితిరి?" అని ప్రశ్నించిరి. రామచంద్రుడు కుశలవుల శరీరములయందు, తనయొక్కయు జానకీదేవి యొక్కయు, సంపూర్ణావయవ లక్షణముల

లక్షించి వికలచిత్తుఁడాయెను. కాని, యప్పుడు రాజ సభయంతయు భూవరులతోడ నిండి నిబిడీకృతమై యుండుటవలన, మిక్కిలి కష్టమునఁ జిత్తవికార మాఁపు కొని, యతిగంభీరతను దాల్చి, "మీ యపూర్వ గానమును విన్నవారెల్లరు పరమానంద భరితులై, 'మిమ్ము వేయినోళ్ళఁ బ్రశంసించుచున్నారు. కావున మీ గానమును వినవలయునను తలంపున మిమ్మాహ్వానించితిని. మీకిష్టమైనయెడల కొలఁదికాలము గానమొనర్చి మా కానందమును గలిగింపుఁడు." అని రాముఁడు నుడువ, కుశలవు లిట్లనిరి, "మహారాజా! మేము గానము చేయుచున్న కావ్యము బహువిస్తృతము. దానియందు మీ పావనచరిత్ర పరిపూర్ణముగ వర్ణింపఁబడి యున్నది. కావున మే మేభాగమును గానము చేయవలయునో సెలవిండు."

కుశలివులను జూచినప్పటి నుండియు రామచంద్రుఁడు చంచలచిత్తుఁడై యుండెను. సీతాదేవిని వనవాసమున కనిపిన దుఃఖము, ఈయన హృదయము నుండి వెల్లివిరియుచుండెను. అందువలన శ్రీరాముఁ డిఁక ధైర్యావలంబియై యుండుట యసాధ్యమని తలఁచి, తక్షణమే సభముగించి విజనప్రదేశమున కేఁగవలయు

తను నాతురతఁ గోడ, బాలురనుజూడ, "నేఁడు మీకిష్టము వచ్చినపట్టును గానముచేయుడు. రేపుమొదలు ప్రతిదిన ముదయమునను గొంచెముకొంచెముగఁ గావ్యమంతయు వినుచుండెదను." అని చెప్పఁగ కుశలవులు గాన మారంభించిరి. వారి గానమాధురికి సభాసదులెల్లరు పరవశులై యేకగ్రీవముగ "సాధు సాధు!" అని పలుకఁ దొడంగిరి. రామచంద్రుండు, కవిత్వపటుత్వసంపదకును, రచనా లాలిత్యమునకును, పులకాంకితుఁడై "ఈ కావ్యమును రచించిన వారెవరు? మీరెవరికడ సంగీతవిద్య నభ్యసించితిరి?" అని ప్రశ్నింప, కుశలవులు "మహారాజా! ఈ కావ్యమును వాల్మీకిమహర్షి రచించినాఁడు. మేమాయన యాశ్రమమందే యుందుము. ఆయనయే మాకు సంరక్షణకర్త. ఆయనయొద్దనే విద్య నభ్యసించితిమి." అని చెప్పఁగ శ్రీరాముఁ డిట్లనియె. "వాల్మీకి మహర్షి యీకావ్యమునందు దన యద్భుతకవితాశక్తిని వెల్లడించియున్నాఁడు. కావున దీనిని గొంచెముగ విని సంతృప్తినొందుటకు వీలులేదు. అయినను నేడు మీకు మిక్కిలి పరిశ్రమ గలిగినది. కావున నింతకంటె మీకెక్కువ కష్టమును గలిగించుట నాకిష్టము లేదు. మీరిఁక మీ నివాసముల కేఁగుఁడు."

అని నుడువుచు శ్రీరాముఁడు, కుశలవులకు సెల వొసంగి, వెంటనే సభను ముగించి నివాస భవనమున కేఁగి, ఒంటరిగఁగూర్చుండి యీవిధముగఁ దలపోయ సాగెను. "ఈ బాలురు నాకంటి కగపడినంతనే నా హృదయ మాకులత నొందుటకుఁ గారణం బేమి? స్వ సంతానమును జూచినప్పుడు హృదయమందు వాత్సల్యరసము వ్యాపించుననని వినినటులు, వీరిని జూచి నంతనే నాచిత్తము కరుణారసముతోడ నిండి పోవు చున్నది. కాని, కారణము మాత్రము గన్పట్టుట లేదు. వీరు ఋషికుమారులు గదా! కాకున్నను, నే నట్టి యాశను గలిగియుండుటకు వీలెక్కడ? పూర్ణగర్భా వస్థయందు ప్రేయసిని వనవాసమున కనిపితిని. అట్టి స్థితియందు సీత దుస్సహాశోకభరముసను, అసహానీయ మగు నవమానతాపమువలనను, ప్రాణత్యాగ మొనర్చు కొని యుండుననుట నిక్కువము. లేనియెడల నేదో యొక క్రూరజంతువున కాహారమైయుండును. ప్రేయసి యట్టి యవస్థయందు ప్రాణధారణం బొనర్చుకొని, నిర్విఘ్నముగ సంతానమునుగని వారిని బెంచి పెద్దవారిని జేసినదనుట కేవలముదురాశ గదా! కాకున్నను నావంటి హతభాగ్యున కట్టి సౌభాగ్యము లభించుననుట కెటుఁ జూచినను సంభవము గాదు."

అని తలంచుచు మిక్కిలి వికలచిత్తుఁడై కన్నీరు గార్చుచుండెను. పిమ్మట దుఃఖమును గొంచెము మాఁపుకొని యిట్లు తలపోయ సాగెను. "వీరి రూప రేఖా విలాసములు చూచిన క్షత్త్రియ కుమారు లని స్పష్టముగఁ దోఁచుచున్నది. ఇంతియకాక వీరి శరీరములయందు నాయవయవ లక్షణములు సంపూర్ణముగ లక్షితము లగుచున్నవి. వీరు నాకుఁ బ్రతిబింబము లని నిస్సంశయముగఁ జెప్పవచ్చును. పరిశీలించి చూచిన యెడలఁ బ్రేయసీయవయవ సాదృశ్యములు వీరియందు సలక్షణముగఁ బొడగట్టుచున్నవి. వీరి భ్రూయుగ్మము, నయనములు, నాసిక, కర్ణములు, చెక్కులు పలువరుస మొదలగు వానియందు లేశమైనను భేదము గన్పట్టుటలేదు. ఇట్టి పోలికల కేవిధమగు సంబంధము లేకయుండునా? వీరు వాల్మీకిచేత సంరక్షింపఁ బడుచున్నామని నుడివి యున్నారు. ప్రేయసిని వాల్మీకి తపోవనమందు దిగవిడిచి రావలయునని లక్ష్మణున కాజ్ఞ యొసంగియుంటిని. అందువలన వాల్మీకి కరుణారసపూరితుఁడై సీతను తనయాశ్రమమునకుఁ దోడ్కొనిపోయి యుండవచ్చును. అక్కడ సీత యీకవలపిల్లలను బ్రసవించి యుండవచ్చును. ప్రవాసమునకుఁ బూర్వము

జానకిని జూచిన వారెల్ల రామునిగర్భమందుఁ గవలపిల్లలు గలరని దలంచుచుండిరి. కాఁబట్టి నాయాశ యంతగా దురాశ యని చెప్పుటకు వీలులేదు. కాని యెండమావుల యందు జలము గలదని భ్రమఁ జెందినట్లు, నేను భ్రమఁ బడుచున్నానేమో? క్రూర రాక్షసునికంటెను గూడ కఠినుఁడనై నిరపరాధ యగు ప్రేయసిని వనవాసమున కనిపి యిప్పు డిట్టికోరిక గలిగియుండుట మూఢత్వము గదా! అయ్యో! ప్రేయసీ! నీవు సుశీలవు. పరమ పావ నివి. సరళ హృదయవు. కాని దుశ్శీలుఁడఁగు నిక్రూర చిత్తుని హస్తములయందుఁ బడితివిగదా? పతిగతప్రాణ వనియును, పరమపావన చరిత్ర వనియును దెలిసి యుండియు నిన్ననాయాసముగ వనవాసమున కనిపి యింతవఱకును జీవించి యుంటిని. కావున నావంటి క్రూరుఁడు, పాషాణచిత్తుఁడు, పుడమియందు మఱియొకఁ డుండఁడు. మఱి యుండఁబోఁడు."

అని తలంచుచు రాముఁడు దుస్సహ శోక భరము వలన, విచేతనప్రాయుఁడై సంతతధారగా కన్నీటిని గార్చుచు,తిరిగి తిరిగి దీర్ఘనిశ్వాసమునువిడుచుచుండెను. పిమ్మట కొంచెము శాంతచిత్తుఁడై "వాల్మీకి సీతను దన యాశ్రమమునకుఁ దీసికొని వెళ్లియుండును.

అచ్చట బ్రేయసి యీకవలపిల్లలఁ బ్రసవించిన దనుట నిక్కువము. వీరు ఋషికుమారులు గారని యింకొక ప్రబలకారణము కూడఁ గన్పట్టుచున్నది. ఎద్ది యన, వీరికి కొలఁది దినముల క్రిందటనే యుపనయన మయిన దని స్పష్టముగఁ దోఁచుచున్నది. కావున వీరికి పదనేకండవవత్సరమునందే యుపనయనమైనది. క్షత్రియ కుమారులు గానియెడల వీరి కీవయసునందేల యజ్ఞోపవీతధారణం బొనర్తురు? ఋషికుమారులే యయిన యెడల నేడవయేటనే యుపనయనమై యుండును. ఇది యునుగాక, యుపనయనమైన ఋషికుమారుల వేషమునకును, వీరి వేషమునకును, జాలవ్యత్యాసము గాన్పించుచున్నది. అందువలన వీరు క్షత్రియకుమారు లని తలంచుటకు వీలుగలదు. క్షత్రియకుమారులే యయిన యెడల సీతకుమారులనితలంచుట కెక్కువయవకాశము గలదు. ఎందువలన ననఁగా క్షత్రియకుమారు లేల తపోవనమందుందురు? అచ్చటనే యేల యుపనయనము జరిగియుండును? కాఁబట్టి వీరు నావంటి హతభాగ్యుని సంతానమే యయి యుండవలయును."

అని మనస్సునందు తర్కవితర్కము లొనర్చుకొనుచు, "జానకి యింతదనుక జీవించియుండె, వీరు నా

పుత్త్రిలే మైనచో నాయానంద మనిర్వచనీయము గదా? తిరిగి ప్రేయసి నాకు నేత్ర పర్వంబగునా? నా హృదయానందదాయిని యగునా? నాకిట్టి భాగ్యము లభించునా? ఈవిషయము చిత్తమునకుఁ గట్టినంతనే నాహృదయ మమృతసిక్తమగుచున్నది." అని తలంచుచు సీతాసమాగమంబు నిశ్చయమని తలంచి తిరిగి యిట్లను కొనసాగెను. "దీర్ఘకాల వియోగానంతరము ప్రేయసిని జూచినంతనే యాహ్లాదమునలన వివశుండ నగుదును. ప్రేయసి యత్యంత సంతోషమున మునుంగును. అప్పుడు మాయిరువుర నేత్రములనుండి యానందాశ్రువులు ప్రబల వేగముగఁ బ్రవహించును." అని తలంచి కొంతవడి చింతానిమగ్నుఁడై యుండి పిమ్మట యిట్లు తలపోయ సాగెను. "మహాక్రూరకృత్య మొనర్చిన నేను ప్రేయసి మో మెట్లుచూతును? సాధుశీలయు, సరళహృదయయు, నగు సీత ననాయాసముగ నాయపరాధములను క్షమించు ననుట నిక్కువము. కావున నేను, ప్రేయసి పాదములమీఁదఁబడి క్షమాపణ గోరెదను." అనుకొని తిరిగి "ప్రజల విరాగమునకుఁ బాత్రుఁడ నగుదు నేమో యనుభయము వలననే గదా ప్రేయసిని వనవాసమున కనిపితిని. ఇప్పుడు స్వీకరించిన

యెడల నా యపవాదము తిరిగి ప్రజ్వలింపదా? ఇంత కాలము మే మిరువురమును దుస్సహ విరహ యాతన చేత దగ్ధుల మగుట నిష్ఫల మగును గదా."

అని యోచించుచు రామచంద్రుఁ డుపాయ హీనుఁడై, కొంతవడి మౌనావలంబియైయుండి, పిమ్మట నాకస్మికముగ రోషావేశపరవశుఁడై "ఇఁక నేను కారణములేని లోకనిందను గణనచేయను. సీతను గ్రహించి యే తీరుదును. నేను స్వతంత్రుఁడను. నావలె నెవఁడు రాజ్యపీఠము నధిష్ఠించి, ఆత్మసుఖములకు జలాంజలి యర్పించుకొనెను? ప్రేయసిని వనవాసమున కనుపుటయె జ్ఞానహీన మగు కార్యము. కావున సీతను స్వీకరింతును. ఇట్లొనర్చుట యుచితము. కానియెడల రాజ్యమును భరతున కప్పగించి వానప్రస్థాశ్రమమును గైకొందును. ప్రేయసిని విడిచి రాజ్యభోగముల ననుభవించుటకంటె ప్రేయసితోఁడ వనవాస మొనర్చుటయే మిక్కిలి సౌఖ్యదాయకము." అని తలంచుచు రాముఁ డా రాత్రి గడపెను.

సీతాదేవి వనవాసము.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

"వాల్మీకి మహర్షి శ్రీరామచంద్రుని చారిత్రమును గైకొని యత్యద్భుత మహాకావ్యమును రచించినాఁడు. ఆయనకుఁ దరుణ వయస్కులగు శిష్యు లిరువురు గలరు. వారి కంఠము కోవెల కంఠమును మించి యుండును. వారతి మృదు మధుర స్వరమున రామాయణమును గానముచేయుదురు. రాజ సభయందు రేపుదయముననే గానము ప్రారంభ మగును." అను విషయమును యాగదర్శనమునకు వచ్చిన వా రెల్లరు జెప్పుకొన సాగిరి. అందువలన ప్రభాతమైనంతనే సంగీత శ్రవణ కుతూహలాయత్త చిత్తులై ఋషులు, రాజులు, మొదలగు వారెల్లరు, త్వరితగమనమున రాజసభకు వచ్చి తమతమ స్థానముల నాక్రమించుచుండిరి. సభ యంతయుఁ గలకల లాడుచుండెను. శ్రీరామచంద్రుఁడు సింహాసనా సీనుఁడయ్యెను. భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులును, సుగ్రీవుఁడు విభీషణుఁడు మొదలగు స్నేహితులును, సింహాసనమునకుఁ గుడి యెడమ వైపులఁ దమ

తమ స్థానములయం దాసీనులైరి. కౌసల్య, కైక, సుమిత్ర, ఊర్మిళ, మాండవి, శ్రుతకీర్తి, మొదలగు వారును, అరుంధతి మొదలు గాగల ఋషిపత్నులును, వారికిఁగాను ప్రత్యేకముగ నేర్పాటుచేసిన స్థానమందుఁ గూర్చుండిరి. సభాసదు లెల్లరు నూతన కావ్యమును, సుకుమార గాయకద్వయమును గూర్చి యొకరితో నొకరు ముచ్చటించుకొనుచు, మిక్కిలి యాతురతతో కుశలవుల యాగమనమును నిరీక్షించుచుండిరి. కుశలవుల వెంట నిడుకొని వాల్మీకి మహర్షి సభాభవనమును బ్రవేశించెను. వారిని జూడఁగనే సభయందంతట సంతోష కోలాహలము పుట్టెను. పూర్వదినమునఁ గుశలవులను జూచినవారు తమ ప్రక్కనుండువారికి వ్రేలితో వారిని జూపుచుండిరి. మహర్షి మండపమును బ్రవేశింపఁగానే సభాసదులు లేచి నిలిచి యాయనను గౌరవించిరి పిమ్మట వారికిఁ గాను వేఱుగ నేర్పాటుచేసిన స్థలమున మహర్షియు, కుశలవులును, గూర్చుండిరి. సభయం దున్న వారెల్ల రత్యుత్సాహచిత్తమున సంగీతమున

సభ నెల్లరు గానమును వినవలయునని కుతూహల
ముతోఁ గూడుకొని యున్నారు. తమరాజ్ఞ నొసంగి
నంతనే సంగీత ముపక్రమింపఁబడును." అని యడిగి
సెలవుగైకొని గానము నుపక్రమింపుఁడని కుశలవులకు
సెలవొసంగెను. రామచంద్రుని యాజ్ఞను గైకొని,
వెంటనే వారు వీణెను వాయించుచు రామాయణ మహా
కావ్యమును గానము చేయసాగిరి. సీతా రాముల
పరస్పర స్నేహానురాగ వర్ణనలు గల పట్టుల నెక్కువగ
గానముచేయవలయునని ఇదివఱకే వాల్మీకి కుశలవు
లకుఁ జెప్పియుండెను. అందువలన కుశలవులు సీతా
రాముల పరస్పరప్రేమలొలుకు పట్టులలో నొక్కి దానిని
గానముచేయఁ బ్రారంభించిన, కొన్ని నిముసముల
లోపల, రామచంద్రుని హృదయము కఱఁగి యశ్రు
పూర్ణ నయనుఁడయ్యెను. ఆ సుకుమార బాలగాయ
కులఁజూచిన కొలఁదిని వారు సీతాతనయు లను దృఢ
విశ్వాస మాయనకుఁ గలుగఁజొచ్చెను. భరతలక్ష్మణ
శత్రుఘ్నులు, కుశలవులయందుఁ గల సీతారాముల
యవయవలక్షణములఁ దిలకించిన కొలఁదిని, మనముల
యం దనేక విధములఁ దలపోయసాగిరి. సభాసదు లెల్ల
రేకగ్రీవముగ "ఏమి? ఈ యాశ్చర్యము? ఈఋషి

కుమారు లిరువురు రామచంద్రునకుఁ బ్రతిబింబములుగ నున్నారు. వేషమందును, వయసునందును వ్యత్యాసము లేని యెడల, వీరికిని రామచంద్రునకును, లేశమైనను భేద ముండదు గదా! రామచంద్రుఁడు బాల్యరూపమును ధరించి, యీఋషికుమారుల వేషమును దాల్చి నాఁడాయన్న ట్లున్నారు. బాల్యమునందు శ్రీరామచంద్రుఁ డెట్టి రూపమాధురి గలిగియుండెనో, యట్టి రూపమాధురినే వీరు గలిగియున్నారు." అనితలంచుచు పరవశులై కదలక మెదలక, యేకాగ్రచిత్తమున సంగీతమును వినుచు, రెప్ప వాల్పక వారి రూపలావణ్యములఁ గ్రోలుచుండిరి.

కొంతసేపు గానమును విని శ్రీరాముఁడు లక్ష్మణునిఁ జూచి "వత్సా! వీరికి వేయి బంగారు ముద్రలను బహుమాన మొసఁగుము." అని నుడువ, కుశలవు లిట్లు విన్నవించుకొనిరి. "మహారాజా! మేము వనవాసులము. మాకు భోగాభిలాష కాని, భోగాసక్తి కాని లేదు. అనాయాసముగ లభించు కందమూల ఫలములను భుజింతుము. వల్కలముల ధరింతుము. కావున మాకు సువర్ణ ముద్రలతోడఁ బ్రయోజనం బేమి? మేము మిక్కిలి పరిశ్రమ చేసి మీచరిత్ర నభ్యసించి

తిమి. నేఁడుమీరు వినుటవలన మా ప్రయత్నము సఫల మైనది. మీరు ప్రీతులై సుప్రసన్నులగుటవలన మేము చరితార్థులమైతిమి." అని నుడువు బాలుర విచక్షణ జ్ఞానమును, ధనమునందు నిరాకాంక్షను జూచి, సభా సదు లెల్లరు సంతసించిరి.

కౌసల్యాదేవి కుశలవులను రెప్పవాల్పక చూచి వీరు సీత తనయులను దృఢవిశ్వాసమున మిక్కిలి చంచలచిత్తయై దీర్ఘనిశ్వాసము విడిచి "అయ్యో! జానకీ!" అని నుడువుచు భూమిమీఁదఁ బడి మూర్ఛిల్లెను. తద్దర్శనమువలన మిగత వారెల్లరు వికలాంతః కరణులై వివిధ ప్రయత్నములు చేయ, కౌసల్యా దేవికిఁ దెలివివచ్చెను. తదనంతరము కుశలవుల గానమును వినిన కొలఁది సీతాదేవి శోకము ప్రబల మగుట వలన, మిగిలిన వారు కూడ కన్నీరు కార్చుచుండిరి. కౌసల్యాదేవి యత్యంత మనోవేదనతోఁ గూడుకొని పిచ్చిదానివలె నిట్లు పలుకం దొడంగెను. "నాయొద్ద కెవ్వరైనను ఆ సుకుమార కుమారులను దీసికొనిరండు. వారిని కౌఁగిలించుకొని యెత్తి ముద్దిడుకొందును. వీరు నాసీత తనయులు. వీరిని జూడఁగానే నాప్రాణమెట్లో యున్నది. వారిని నాయొద్దకుఁ దీసికొని రానిచో నేనే

వారియొద్ద కేఁగుదును. ఒకమాఱు వారిని ముద్దిడుకొనిన యెడల జానకీశోకము కొంతవఱకుఁ దగ్గును. వీరియందు మీకు సీతారాముల యవయవ లక్షణములు గన్పట్టుట లేదా? వీరు సభను బ్రవేశించుచున్నపుడు రాముని పుత్త్రు లిరువురు వచ్చుచున్నారని యెవరో రహస్యముగ నాచెవిలోఁ జెప్పిరి. అప్పటి నుండియు నా ప్రాణము వారికొఱకుఁ దల్లడిల్లుచున్నది. ఇప్పటికి నేదోవిధముగ సీతశోకమును మఱచి పండ్రెండు వత్సరము లైనది. కాని వీరిని జూచి నంతనె జానకీశోకము నూతనాకారమును దాల్చుచున్నది. అయ్యో! జానకీ! నీ వెక్కడ నున్నావు? నీ కెట్టి దురవస్థ సంభవించినది? అప్పటినుండియు నీవు జీవించి యుంటివా? లేక యీ పాపిష్ఠ నరలోకమును విడచితివా? అయ్యో! ఏమి చేయుదును! ఏమియుఁ దెలియదుగదా?" అని పరితపించుచు, తిరిగి మూర్ఛిల్లెను. మిగతవారి ప్రయత్నములవలన కొంతవడికి కౌసల్యా దేవికిఁ దెలివి వచ్చి "మీ రిప్పుడు వారిని నాయొద్దకుఁ దీసికొని రండు. మీచేతఁగానియెడల, లక్ష్మణునితోఁ జెప్పుఁడు. లక్ష్మణుఁడు దీసికొనివచ్చి వారిని నా యొడియందు బడవేయును." అని నుడువుచు రోదనము చేయసాగెను.

కౌసల్యాదేవి సుఖమును, చంచలత్వమును జూచి యరుంధతీదేవి సమీపమం దున్న భటునితో డ లక్ష్మణునియొద్ద కేఁగి యీవిషయమంతయు నివేదింపు మని యాజ్ఞనొసంగెను. భటుఁ డేఁగి లక్ష్మణున కీవిషయము విన్నవింపఁగా, ఆయన సభ నాదినమునకుఁ జాలించుచు త్వరితముగ కుశలవులను వెంట నిడుకొని కౌసల్యాదేవి సమీపమునకు వచ్చెను. కుశలవులు సమీపింపఁగనే కౌసల్యాదేవి వారిని కౌఁగిలించుకొని ముద్దిడుకొనుచు "అయ్యో! జానకీ! నీ వెచ్చటి కుంటివి!" అని యనుచు బిగ్గరగ నేడ్వసాగెను. తద్దర్శనమువలన, సుమిత్ర, ఊర్మిళ, మొదలగు వార లస్థిర చిత్తలై, కన్నీరు మున్నీరుగ నేడ్వసాగిరి. కుశలవులు నివ్వెఱపడి వీరివంకఁ జూచుచుండిరి.

కొంతవడికి కౌసల్యాదేవి కొంచెము దుఃఖ మాఁపుకొని సందేహనివృత్తికిఁగాను బాలురను జూచి "నాయనలారా! మీనామధేయము లెవ్వి? మీ తల్లిదండ్రుల నామధేయము లెవ్వి?" అని ప్రశ్నింప, వారు వినయవిధేయతలతో డ తమ నామధేయములను జెప్పి "మాతండ్రి యెవరో మాకుఁ దెలియదు. మే మెప్పుడును ఆయనను జూచి యెఱుఁగము. మా తల్లి యున్నది.

ఆనొక తపస్విని. కాని యామె నామధేయము గూడ మాకుఁ దెలియదు. మాకెవ్వరును జెప్పలేదు. మే మామెనుగాని యితరులనుగాని యడిగి తెలిసికొనలేదు. మేము వాల్మీకి మహర్షి శిష్యులము. తపోవనమునం దాయనచేతఁ బాలింపఁబడుచు, ఆయనయొద్దనే విద్య నభ్యసించితిమి." అని నుడువు మాటల నాకులచిత్తముగ వినుచున్న కౌసల్యాదేవి సంశయము దీఱెను. కాని పూర్తిగ సంశయ నివృత్తికొఱకు "మీ తల్లి యాకార మెట్లుండును?" అని ప్రశ్నింప, కుశలవులు తమ తల్లి యాకారమును వర్ణించి చెప్పిరి. అందువలన వారు సీత తనయులను విశ్వాసము నితరవారికిఁ గూడఁ గలిగెను. కౌసల్య మొదలగువారెల్లరు పొంగిపొరలు దుఃఖమున మునింగి యేడ్వసాగిరి. పిమ్మట దుఃఖమును గొంచె మాఁపుకొని కౌసల్యాదేవి "ఇప్పుడు మీతల్లి యెట్లున్నది?" అని ప్రశ్నింప, "మాతల్లి జీవన్మృతయై యున్నది. దినముల వరుసను శుష్కించి పోవుచున్నది. ఇఁక నధిక దినములు జీవించుట దుస్తరము." అని చెప్పి క్రిందఁజూచుచు కన్నీరు విడువసాగిరి.

కుశలవులు చెప్పుమాటల వినుచున్న వారెల్లరు రోదనము చేయుచుండ, కొంతసేపటికి కౌసల్యాదేవి తిరిగి

కొంచెము ధైర్యమువలంబించి, లక్ష్మణునితో వాల్మీకి మహర్షి నిటకుఁ దోడ్కొని రమ్మని చెప్పెను. వెంటనే లక్ష్మణుఁడేగి వాల్మీకిమహర్షిని వెంటబెట్టుకొని వచ్చెను. మహర్షి కెల్లరు భక్తిశ్రద్ధలతోడఁ బ్రణామము లొనర్చి, ఉచితాసనాసీనునిఁ జేసిరి. పిమ్మట కౌసల్యా దేవి చేతులు జోడించుకొని "భగవానుఁడా! ఈ కుమారు లెవ్వరో దయయుంచి తెలుపవలయును." అని ప్రార్థింప వాల్మీకి, లక్ష్మణుఁడు సీతను తన తపోవనమునం దిగ విడిచి నప్పటినుండియు నేటివఱకు జరిగిన [illegible]నంతయుఁజెప్పి, రామచంద్రుని విరహామునకు సీతాదేవి ప్రస్తుతావస్థను బూర్తిగ వర్ణించిచెప్పెను. వాల్మీకి వాక్యముల వినుచున్న వారెల్లరు సంతతధారాళముగ కన్నీరు కార్చుచు, పెద్దపెట్టున రోదనము చేయసాగిరి. కౌసల్యా దేవి "అయ్యో! జానకీ! విధాత నీ నొసటియం దింత దుఃఖమును లిఖించినాఁడా?" అని బిగ్గరగ నేడ్వసాగెను.

పండ్రెండు వత్సరములకు కుశలవు లాత్మ పరిచయము నొందిరి. అందుచేత వారి హృదయములయం దనిర్వచనీయ భావము లుదయింపసాగెను. వాల్మీకి బాలకుల వంకఁజూచి "వత్సా! కుశ! వత్సా! లవ! పితామహులకును, పితృవ్యపత్నులకును, వందనము లాచ

రింపుఁడు." అనిచెప్పఁగా, వారు కౌసల్యా, కైకేయీ, సుమిత్రలకును, ఊర్మిళా, మాండవీ, శ్రుతకీర్తులకును సాష్టాంగదండప్రణామంబు లొనర్చిరి. తదనంతరము మహర్షి కుశలవులతోడ "మీరు రామాయణమునందుఁ బఠించిన లక్ష్మణ నామధారి యగు నీయన మీకు మూడవ పినతండ్రి," అని నుడువ కుశలవులు, విస్ఫారిత నేత్రములతోడ లక్ష్మణుని, ఆపాద మస్తకము నొక్క మాఱు విలోకించి, దృఢతర భక్తిశ్రద్ధలతో సాష్టాంగ దండప్రణామం బాచరించిరి. కౌసల్యాదేవి యాదేశాను సారము లక్ష్మణుఁడు శ్రీరామచంద్రుని, వశిష్ఠమహర్షిని దోడ్కొని వచ్చెను. కౌసల్యాదేవి బాష్పాకులలోచన ములతోడ కుశలవులను గూర్చి వారికి సవిస్తరముగఁ జెప్పి, సీతాదేవి జీవించి యున్నదనినుడివెను. ఈమాటలు వినినంతనే రామచంద్రున కనుమాన నివృత్తియై కన్నీటి చేత నభిషేకింపఁబడుచు అత్యంత వాత్సల్యభరణమున కుమారుల రెప్పవాల్చక చూచుచుండెను. కౌసల్యా దేవి పుత్త్రసమేతముగ సీతను గ్రహింప వలయు నని రామచంద్రునకుఁ జెప్పెను. ఆయన ప్రత్యుత్తరం బొసంగ కుండెను. ప్రత్యుత్తరం బొసంగకుండుటయే సమ్మతి యని గ్రహించి, కౌసల్యాదేవి సీతను దీసికొని రావలయు

-ని వాల్మీకిని ప్రార్థింప, ఆయన తన నివాసమున కేఁగి కౌసల్యాదేవి పంపించిన శిబికమునందు జానకీదేవిని నయోధ్యకుని రావలసిన దని శిష్యునొక్కనిని బంపించెను.

సభాసదులెల్లరు క్రమక్రమముగా కుశలవులు రామచంద్రుని తనయు లనియు, జానకీదేవి వాల్మీకి యాశ్రమమునందే కవల పిల్లలను బ్రసవించె ననియు, ఆమె యిప్పటికిని జీవించి యున్న దనియు, రామచంద్రుం డామెను తిరిగి స్వీకరించు ననియు, ఆమెను దీసికొని వచ్చుటకు, వాల్మీకి తన శిష్యులను బంపించి యున్నాఁ డనియుఁ దెలిసికొనిరి. సభాసదులయనేకుల కీవార్త సంతోషప్రదాయని యయ్యెను. కాని కొందఱు మాత్ర మిట్లు పలుకం దొడంగిరి. "మనరాజు చంచల చిత్తుఁడు. ఆనాఁ డేల యామెను పరిత్యజింప వలయును? తిరిగి యిప్పు డేల స్వీకరింప వలయును? విడనాడినప్పటి జానకీదేవియే కదా యిప్పుడు గైకొను జానకీదేవి? ఆ కారణ మిప్పటికిని నిలిచియే యున్నది. కాని గొప్ప వారి చర్యలు విచిత్రముగ నుండును."

జానకీదేవిని గ్రహించుటకు రాముఁడొక విధముగ నిశ్చయించుకొనెను. కాని ప్రజలయభిప్రాయముల కర్ణాకర్ణికగవినుటవలన దిరిగి వికలచిత్తుఁ డాయెను.

ప్రథమమున జానకీదేవిని గైకొనిన యెడలఁ బ్రజ లెట్టి మాటంకమును జెప్పుదురని తలంచి యుండెను. కాని యింతదనుక ప్రజలకు సీతాదేవి చరిత్రసంబంధమగు సంశయము తీఱకుండుటను జూచి శ్రీరామచంద్రుండు మహాచింతా నిమగ్నుఁడై, లక్ష్మణునిఁ బిలువనంపి వాల్మీకి కీ విషయమును గూర్చి ప్రసంగింపఁ దొడంగెను. అనేక వాదోపవాదములు జరిగిన పిమ్మట జానకీదేవి తాను పవిత్రచరిత్ర యని సప్రమాణముగఁ జూపించిన యెడల నామెను స్వీకరించుచున్నట్లు శ్రీరాముఁడు నిశ్చయించి, ఆ విషయమును వాల్మీకి మహర్షికి నివేదింపు మని లక్ష్మణున కాజ్ఞాపించెను.

వాల్మీకిమహర్షి యీవిషయమును వినినంతనే, రామచంద్రుని సమీపమున కేఁగి సీతాదేవి పరిశుద్ధ చరిత్రనుగూర్చి బోధింపసాగెను. ఆయనవాక్యములు విని రామచంద్రుఁ డిట్లనియె. "భగవానుఁడా! సీత చరిత్రవిషయమునందు నా కణుమాత్రమును సందియము లేదు. నేను రాజ్యభారమును వహించుటచేత మిక్కిలి పరాధీనుఁడ నైతిని: ప్రాణముల నర్పించి యైనను బ్రజారంజనం బొనర్చుట రాజులకు పరమధర్మ మనియు, ఆవిషయమునం దుపేక్షించిన యెడల నిహా

లోకమున నపకీర్తియు, పరలోకమున నరకబాధయు బొందవలసి వచ్చుననియు, తామే యుపదేశించి యున్నారు. సీతచరిత్రవిషయమునందు ప్రజలకు మిక్కిలి సందేహము గలదు. దానిని దీర్పక నేనెట్లు గ్రహింతును? సీతను బరిత్యజించి నప్పటినుండియు నా సమస్త సుఖములకు జలాంజలి యర్పించియున్నాను. నేను జీవించియుండుటయే, నాకాశ్చర్యముగఁదోఁచుచున్నది. అస్వాధీనుఁడ నగుటవలననే సీతను బరిత్యజించితిని. ఒక్కొకమాఱు ప్రజలయసంతృప్తిని గణనచేయక సీతను గైకొనవలయు నని తలంతును. కాని యట్లొనర్చిన యెడల రాజధర్మము చెడునుగదా! అందువలన లేశమైనను ధైర్యము నవలంబింపఁ జాలకున్నాను. భరతుని హస్తములయందు రాజ్యభారము నర్పించి, సీతను స్వీకరింపవలయు నని తలంచితిని. కాని యాయోచన యంత యుక్తముగ దోఁచుటలేదు. సీతవిషయమునందు నేనొనర్చిన క్రూరకృత్యమువలన ఘోరతర పాపదవానలమునందుఁ దగుల్కొంటి ననుట నిక్కువము. నేను కేవలము దుఃఖభోగముకొఱకు జన్మించితిని. నే నిప్పుడు పొందు మనఃపరితాపమును నాయంతరాత్మయే యెఱుంగును. మహర్షీ నాకిప్పుడు మరణము సంభవించిన యెడల ధన్యుఁడ నగుదును గదా?"

అని చెప్పుచు రామచంద్రుఁడు కన్నీటిని గార్చుచు పిమ్మట మహర్షి నిట్లు ప్రార్థింపఁ జొచ్చెను. "భగవానుఁడా! సీత వచ్చినంతనే, యామెను వెంట నిడుకొని మీరు సభకు విచ్చేయుఁడు. నేనామెను స్వీకరించువిషయమును గూర్చి తమతమ యభిప్రాయములను దెలుపుఁ డని మీరు సభాసదులను గోరుఁడు. సభాసదులెల్ల రంగీకరించిన యెడల నేనామెను గైకొందును. వారు సమ్మతింపనిచో సీత ప్రజల సందేహనివారణకుఁ దగు ప్రమాణమును జూపింపవలయును." అని నుడువు మాటలను వాల్మీకి సమ్మతించి విషణ్ణవదనమున నివాసమున కేఁగెను.

అక్కడ జానకీదేవి, కౌసల్యాదేవి పంపించిన శిబికమును జూచి, మహర్షి పంపించిన శిష్యునివలన నాయన యాజ్ఞనువిని, యీవిధముగఁ దలపోయసాగెను. "నేటికిఁగదా విధి కరుణారస పరిపూర్ణుఁడై నాదుఃఖమున కంతముగల్పించి యున్నాఁడు! కౌసల్యాదేవి శిబికమును బంపించుటవలననే కాఁబోలు నేఁడు నా వామనయనము విరామము లేక యదరుచున్నది. నా యార్యపుత్త్రుని దయా స్నేహ ప్రేమల నెఱుంగుదును. కేవల మస్వాధీనుఁడగుటవలననే, ఆయన

నన్నుఁ బరిత్యజించి యున్నాఁడు. నేనాయన వియోగమువలన బరితపించుచుండు విధముననే, ఆయన నా వియోగమునకు విలపించు చుండును. ఆయనకు నా మీఁద ననురాగ మణుమాత్రము తగ్గినచో తిరిగి వివాహమాడుటకు వెనుదీసియుండఁడు. ఆయన సహధర్మిణీ స్థానమున నా ప్రతిమూర్తి నుంచుకొని నాపైఁగల యనురాగము యొక్క పరమోత్కృష్టతను బ్రకటించి నాకు సుఖనివృత్తిని గలిగించి యున్నాఁడు. తిరిగి యార్యపుత్రుని సహవాస సుఖము లభించు నని స్వప్నమందైనను దలంచి యెఱుంగనుగదా?"

అని తలంచుచుండ నత్యంతానందమువలన జానకీదేవి నయనములనుండి యానందాశ్రువులు రాలసాగెను. ఆమె శరీరబలము పూర్వముకంటె నూఱురెట్లు వృద్ధి యయ్యెను. తిరిగి పరిగ్రహింపఁబడుదునను భావోదయమువలన నామె హృదయ కంధరమునుండి యానంద ప్రవాహము వెల్లివిరియఁ జొచ్చెను. భవిష్యదాశ నుద్ఘోషించు సంకల్పమునకుఁ గలశక్తి యనంతరము గదా! ఆమె భవిష్యదాశపై నిర్భరపడి మనమునందెన్నియో కల్పనలను జేసికొనుచుండెను. శ్రీరాముఁడు చేపట్టినంతనే జరుగు విషయము లన్నిటిని దలంచు

కొని, వానిని హృదయ పటమునందు చిత్రించుకొనుచు, అవి యన్నియు, యథార్థముగ జరుగుచున్నవను జ్ఞానమునఁ జెప్పశక్యము గాని సంతసము ననుభవించుచుండెను. తాను రాముని సన్నిధానమున కేఁగి నంతనే రాముఁడు లజ్జవలన ముఖ మెత్తి మాటలాడకుండు ననియు, పిమ్మట రామచంద్రుఁడు అశ్రుపూర్ణనయనుఁడై ప్రియవాక్యములు పలుకుచుండు నప్పుడు, తా నభిమానము వలన మాటలాడక రసవిహీన మగు మోముతోడ నిలిచియుండునట్లును, ప్రథమ సమాగమ సమయము నందు నిరువురు జడప్రాయులై స్థిర నయనముల పరస్పరము చూచుకొనుచుండు నటులును, పిమ్మట తామిరువురొక యాసనముమీఁద గూర్చుండి యొకరితో నొకరు దీర్ఘ కాల వియోగదుఃఖమును వర్ణించి చెప్పుకొనుచుండ, తమకు తెలియకుండఁగనే రాత్రి గడచు ననియు, తర్వాత అత్తగార్ల యొద్ద కేఁగి సాష్టాంగ దండప్రణామం బాచరించుటయు, వారు ముద్దుపెట్టుకొని, శల్యావశిష్టయై యున్న తన్నుజూచి, పరితపించుటయు, వారడుగు ప్రశ్నలకుఁ బ్రత్యుత్తరం బిచ్చు సమయమందు బాష్పాకులనయనములతోడ మఱఁదులు వచ్చి నమస్కరించుటయు, తదనంతరము ముగ్గురు

చెలియున్నాఁడు వచ్చి తన పాదముల మీఁదఁ బడి నమస్కరింప, పరస్పర సందర్శనమువలన సుఖము పొంగిపొరల నేడ్చుచుండుటయు, పిమ్మట రాముని పార్శ్వమందున్న హిరణ్మయమూర్తిని జూచెను. యా స్థలమునందు దాను గూర్చుండి యజ్ఞకార్యములయందుఁ దనపనులను దాను నిర్వహించుటయుఁ దలంచుకొని యానందము ననుభవించుచు, సంతోషమువలన పులకాంకురిత యగుచుండెను.

పిమ్మట జానకీదేవి శిబికమునందుఁ గూర్చుండెను. సాయంకాలమునకు మఱుఁ దినము శిబికము నైమిశారణ్యా నందలి యజ్ఞక్షేత్రమును బ్రవేశించెను. సీతాదేవిని జూచి నంతనే వాల్మీకి "నిన్ను పరిగ్రహించుటకు శ్రీరాముఁ డంగీకరించినాఁడు. రేపుదయమున నే నిన్ను రాజసభకుఁ దోడ్కొనిపోయి సభాసదుల సముఖమున రామచంద్రుని హస్తములయందు సమర్పింతును," అని నుడివెను. రామచంద్రుఁడు సీతాదేవిని స్వీకరించు విషయమునుగూర్చి సభాసదులకు నివేదించినయెడల సభయందెవరు ననంగీకారమును సూచింపరను దృఢవిశ్వాసము గలిగి యుండుటవలన, వాల్మీకి సీతాదేవి తన విశుద్ధ చరిత్రను సప్రమాణముగఁ జూపింపవలసి వచ్చినయెడలఁ

వాల్మీకి వలనయు నీ విషయమును, జానకీదేవికిఁ జెప్పు కొనెను. శిష్యుల జానకీదేవి కుమారులవలన జరిగిన వృత్తాంతమంతయు విని, రామచంద్రుఁడు తన్ను స్వీకరించు నని నమ్మి, పరమానందభరితయై ప్రతిదిన మును, ప్రభాతమును నిరీక్షించుచుండెను. కాని యా రాత్రి యామెకు మాసమైనను నెన్నియో యుగములుగఁ దోఁచెను.

ఆ రాత్రి గడచెను. ప్రభాతమయ్యెను. వాల్మీకి మహర్షి ప్రాతః సంధ్యాద్యనుష్ఠానములఁ దీర్చుకొని సీతాదేవిని, కుశలవులను, వెంటబెట్టుకొని సభామంటప మును ప్రవేశించెను. శల్యావశిష్టయగు జానకీదేవిని చూడఁగనే రాముని హృదయము వ్రయ్యలుకాఁజొచ్చెను. శ్రీరాముఁ డతికష్టముమీఁద దుఃఖము నాఁపుకొని సీత విషయమునందుఁ బ్రజ లేవిధముగఁ బలుకుదురో యని చూచుచు మిక్కిలి యాకులచిత్తుఁడై యుండెను. చిక్కి శల్యమై యున్న సీతాదేవిని జూచి సభాసదులం దనే కులు వాత్సల్యరసమున మునింగి పోవుచుండిరి. వాల్మీకి మహర్షి నిలిచి సభాసదుల సంబోధించి యిట్లనియె. “మీరెల్ల రెఱింగిన విషయమేకదా! రాజాధిరాజగు రామచంద్రుఁడు నిరాధారముగు లోకాపవాద భయము వలన నితాంతనిరపరాధయగు సీతాదేవిని బరిత్యజించి

యున్నాఁడు. కాఁబట్టి యామె నిప్పుడు శ్రీరామ చంద్రుఁడు స్వీకరించు విషయమునందు మీ మీ యామోదమును ప్రశాంతచిత్తమునఁ దెలుపవలయునని గోరుచున్నాను. జానకీదేవి చరిత్ర విషయమునందు మానవ మాత్రునకు సంశయముండఁజనదు."

అని చెప్పి మహర్షి విరమించినంతనే సభయందు మహా కోలాహలము పుట్టెను. నృపతులును, ప్రధాన ప్రజలును లేచినిలిచి చేతులుజోడించుకొని "జానకీదేవిని గ్రహింపవలయు నని శ్రీరాముని మేము నిష్కల్మష చిత్తమునఁ బ్రార్థింపుచున్నాము. ఆయన సీతాదేవిని గ్రహించిన యెడల మే మపరిమితానందమును బొందుదుము." అని నుడివి కూర్చుండిరి. తక్కుంగలవారెల్లరు మౌనమును ధరించి తలవంచుకొని క్రిందుజూచు చుండిరి. రాముఁడింత దనుకను సంతోషముతోఁ గూడుకొని యుండెను. కాని యిప్పుడు సీతను స్వీకరించు విషయమునందు సర్వసామాన్యముగ నందఱి కసమ్మతి మని స్పష్టముగఁ దెలిసికొనెను. ఇందువలన నాయన మోము వాడిపోయెను. మృతప్రాయుఁడయ్యెను. స్థిర నయనముల వాల్మీకి ముఖనిరీక్షణము చేయుచుండెను. అంత వాల్మీకి యుత్సాహశూన్యుఁడై వేఱు మార్గము

నోఁపక సీతాదేవి నంకఁజూచి "వత్సా! జానకీ! నీచరిత్ర విషయమునందు ప్రజలకుఁ గల సంశయము నేఁటికిని దీఱలేదు. కావున నీ వేదయిన తగుప్రమాణమును జూపించి ప్రజల సంశయమును బోఁగొట్టుము" అని నుడివెను. సీతాదేవి వాల్మీకి దక్షిణపార్శ్వమునుండి మిక్కిలి యాతురతతోడ ప్రతినిముసమును రాముఁడు తన్ను స్వీకరించునని నిరీక్షించుచుండెను. అట్టి సమయమందు పిడుగువంటి వాల్మీకిమాటలను వినినంతనే సీతాదేవి వాతాహత కదళీ తరువువలె భూతలగామిని యయ్యెను.

జానకీదేవిని జూచి కుశలవులు పెద్దపెట్టున నేడ్వ సాగిరి. ప్రజానురాగ ప్రియతవలన రాముఁడింత వఱకును ధైర్య మవలంబించియుండెను. కాని సీతాదేవి భూమిమీఁదఁ బడినంతనే "అయ్యో! ప్రేయసీ!" యని యనుచు, మూర్ఛితుఁడై సింహాసనమునుండి క్రిందకు దొర్లిపడెను. "అయ్యో! జానకీ!" యని యనుచు కౌసల్యాదేవి మూర్ఛిల్లెను. ఊర్మిళ మొదలగు వారు రోదనము చేయసాగిరి. సభాసదులెల్లరు చిత్రప్రతిమలవలె చేష్టలు దక్కి నిర్వేదులై చూచుచుండిరి. భరత లక్ష్మణ శత్రుఘ్నులు తమ దుఃఖమును గొంచె

మూర్ఛకొని శ్రీరామునకు చైతన్యము గలుగుటకుఁ దగు ప్రయత్నముల నొనర్చి, కొంతవడికి రామునకుఁ దెలివి వచ్చెను. మరల సీతాదేవికి చైతన్యము గలుగుటకుఁ గూడ పలుప్రయత్నము లొనర్చెను. కాని యాతని ప్రయత్నములు నిష్ఫలమాయెను. పరమపావని యగు సీతాదేవి యిహలోకమును విడనాడెను.

సీతాదేవి మిక్కిలి సుశీలయు సరళహృదయయు నై యుండెను. ఆమెతోఁ బోల్పఁదగిన పతిభక్తిగల స్త్రీని యేకాలమం దెవ్వరును కని విని యెఱుంగరు. మానవ జాతికి పతివ్రతాధర్మము నుపదేశించుటకు విధాత సీతాదేవిని సృజించి యామెయందు పరిశుద్ధవర్తనమును పతిభక్తిపరాయణతను పరమోత్కృష్ట నొందించియున్నాఁడని చెప్పవచ్చును. ఈమెతోఁ తులఁదూఁగఁదగిన సర్వగుణ సంపన్నవగు నారీమణి యేకాలమునను, భూమండలము నవతరించి యుండలేదు. అట్టిస్త్రీ జన్మించినను సర్వగుణసంపన్నుఁడగు భర్తను బడసి చిరసౌఖ్యవతి యైనదని కని విని యెఱుంగము.

సంపూర్ణము

www.mohanpublications.com

మోహన్ పబ్లికేషన్స్‌లో లభించు

పుస్తకముల పట్టిక

(Book List)

ఆధ్యాత్మిక, జ్యోతిష, వాస్తు, ఆయుర్వేద, మంత్రశాస్త్రాది
అనేక విషయాలు తెలుసుకోండి...

ఫేస్‌బుక్ **మోహన్ పబ్లికేషన్స్** పేజ్ లైక్ చేయండి.

Like us to follow :

MOHAN PUBLICATIONS

Rajamahendravaram

28.	తులసి నిత్యపూజ, తులసీఉపయోగాలు	10-00
29.	శ్రీ చక్ర రహస్య విజ్ఞానమ్	36-00
30.	శ్రీచక్ర పూజావిధానం(పెద్దది)	36-00
31.	లక్ష్మీ - గౌరీ నిత్యపూజ	10-00
32.	శ్రీ సరస్వతీ నిత్యపూజ	10-00
33.	శ్రీ దుర్గానిత్యపూజ	10-00
34.	కాలభైరవ నిత్యపూజ	10-00
35.	శివపూజ	10-00
36.	వీరభద్ర పూజ	10-00
37.	ఆంజనేయ నిత్యపూజ	10-00
38.	నాగేంద్ర స్వామి పూజ	10-00
39.	సుబ్రహ్మణ్య నిత్యపూజ	10-00
40.	రామదేవుని కథ	10-00
41.	శివదేవుని కథ	10-00
42.	లక్ష్మీనరసింహపూజ	10-00
43.	వేంకటేశ్వరపూజ	10-00
44.	బ్రహ్మంగారి నిత్యపూజ	10-00
45.	సూర్య నిత్యపూజ	10-00
46.	నవగ్రహ నిత్యపూజ	10-00
47.	రుక్మిణీ కల్యాణం	25-00
48.	ఉమామహేశ్వర వ్రతం	36-00
49.	శ్రీ కామేశ్వరీ వ్రతం	36-00
50.	16 సోమవారముల వ్రతము	25-00
51.	పార్వతీకల్యాణం	25-00
52.	సహస్రకమలవర్తి వ్రతము	25-00
53.	పంచముఖ ఆంజనేయ పూజావిధానము	36-00
54.	అష్టనాగపూజ	36-00
55.	పూజలు ఎందుకుచేయాలి ?	36-00
56.	ఏ దేవునికి ఏపుష్పాలతో పూజించాలి?	36-00
57.	ఏ దేవునికి ఏప్రసాదం నైవేద్యం పెట్టాలి?	36-00
58.	ఏదేవునికి ఏవిధముగాదీపారాధనచెయ్యాలి?	36-00
59.	ఏదేవునికి ఎన్ని ప్రదక్షిణలుచేయాలి ?	36-00
60.	హనుమద్ వ్రతం	36-00
61.	పంచాయతన పూజ	63-00
62.	28 వ్రతములు	120-00

63.	కలశపూజలు (9ఒకేసారి)	150-00
64.	కలశపూజలు (విడివిడిగా) (ప్రింటులో)	....
65.	హ్రీంకార మహాయజ్ఞం (ప్రింటులో)	....
66.	గోమాత	40-00

2. స్తోత్రాలు-సుప్రభాతములు సహస్రనామములు

1.	శ్రీ లలితా విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు పురాణపండ రాధాకృష్ణమూర్తిగారి సంకలనం	45-00
2.	లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (హిందీ) ,,	50-00
3.	లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రములు (ఇంగ్లీషు) ,,	50-00
4.	స్థూలాక్షరిలలితావిష్ణుసహస్రనామస్తోత్రములు(పత్రికసైజ్)	99-00
5.	లలితావిష్ణు (కేస్ బైండ్) 1/8 డెమ్మి	63-00
6.	స్థూలాక్షరీ లలితావిష్ణు (క్రౌన్‌సైజు)కేస్‌బైండ్	108-00
7.	సర్వదేవతా స్తోత్రమంజరి	120-00
8.	సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళిః (63)	24-00
9.	విష్ణుసహస్రనామస్తోత్రమ్ (క్రౌన్)	25-00
10.	లలితా సహస్రనామ స్తోత్రమ్ (క్రౌన్)	36-00
11.	లలితా సహస్రనామములు	24-00
12.	లక్ష్మీ సహస్రనామములు	24-00
13.	దుర్గా సహస్రనామములు	24-00
14.	ఆంజనేయ సహస్రనామములు	24-00
15.	శివ సహస్రనామములు	24-00
16.	విష్ణు సహస్రనామములు	24-00
17.	గణపతి సహస్రనామములు	24-00
18.	సుబ్రహ్మణ్య సహస్రనామములు	24-00
19.	గాయత్రి సహస్రనామములు	24-00
20.	లలితావిష్ణు సహస్రనామస్తోత్రాలు	24-00
21.	శ్రీరామా సహస్రనామములు	24-00
22.	సరస్వతి సహస్రనామములు	24-00
23.	సూర్యసహస్రనామములు & ఆదిత్యహృదయం	24-00
24.	శ్రీవేంకటేశ్వరసహస్రనామములు	24-00
25.	మణిద్వీపవర్ణన (పెద్దది)	24-00
26.	సంధ్యావందనం	24-00
27.	మంత్రపుష్పమ్	....
28.	త్రిభాషా హనుమాన్‌చాలీసా	15-00
29.	హనుమాన్ చాలీసా	10-00

30.	మణిద్వీపవర్ణన (పాకెట్)	10-00
31.	ఆరు చాలీసాలు	10-00
32.	శివారాధన (శివస్తోత్రాలు)	10-00
33.	వేంకటేశ్వర సుప్రభాతం (పాకెట్)	10-00
34.	ఆరుదండకాలు	5-00
35.	వేంకటేశ్వర గోవిందనామములు	5-00
36.	అష్టలక్ష్మీ స్తోత్రమ్ కనకధారాస్తోత్రమ్	10-00
37.	దేవీఖడ్గమాలాస్తోత్రమ్ (మహిషాసురమర్దనీస్తోత్రంతో)	10-00
38.	సుందరకాండ (పాకెట్)	10-00
39.	భగవద్గీత మూలం	27-00
40.	రామరక్షాస్తోత్రమ్	15-00
41.	స్తోత్ర రత్నావళి	36-00
42.	పురాణపండ లలితా-విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
43.	పురాణపండ లలితాసహస్రనామస్తోత్రమ్(మినీ)	10-00
44.	పురాణపండ విష్ణు సహస్రనామస్తోత్రమ్	10-00
45.	పురాణపండ ఆదిత్య హృదయం	10-00
46.	మంత్రపుష్పం (మినీ)	10-00
47.	శివానందలహరి-సౌందర్యలహరి	36-00
48.	కుజదోషం	10-00
49.	కాలసర్ప దోషం	10-00
50.	మీ అప్పులు తీరాలా?	10-00
51.	దృష్టిదోషాలు నివారణ	10-00
52.	పంచసూక్తములు	10-00
53.	సంధ్యావందనం	10-00
54.	రుద్రనమకమ్-చమకమ్	10-00
55.	గాయత్రీమంత్రాలు	10-00
56.	హయగ్రీవ స్తోత్రమాల	10-00
57.	దక్షిణామూర్తి స్తోత్రమాల	10-00
58.	ద్వాదశ జ్యోతిర్లింగాలు - పంచారామాలతో	10-00
59.	శ్రీసూక్తం పురుష సూక్తం	10-00
60.	నవగ్రహస్తోత్రమాల	36-00
61.	మహాన్యాసమ్	36-00
62.	సుందరకాండ గానామృతం	36-00
63.	గోమాతపూజావిధానము	10-00
64.	ఆనందసిద్ధి - 1 శ్రీదేవీ స్తోత్రమాల	108-00

65.	ఆనందసిద్ధి - 2 ఏ సమస్యకు ఏ స్తోత్రమ్ పారాయణచేయాలి	108-00
66.	ఆనందసిద్ధి-3 మానసదేవీ స్తోత్రమాల	108-00
67.	శ్రీ కాలభైరవ రక్షా కవచమ్	63-00
68.	అర్చన	40-00
69.	నిత్యదేవతార్చన	40-00
70.	సర్వదేవతా స్తోత్ర నిధి	99-00
71.	శ్రీచక్ర నవవరణార్చన	63-00
72.	చండీ సప్తశతి పారాయణ క్రమం	99-00
73.	శ్రీదేవి స్తోత్ర రత్నావళి 32 దేవి స్తోత్రాలకు తాత్పర్యంతో	99-00
74.	వనదుర్గా మంత్రానుష్ఠాన క్రమమ్	63-00
75.	శ్రీ కాలభైరవ వ్రతము	63-00

3. శ్రీ సాయి దత్త గ్రంథములు

1.	శ్రీ సాయిబాబా సచ్చరిత్ర	120-00
2.	సంపూర్ణ శ్రీ గురు చరిత్ర	120-00
3.	శ్రీ సాయిఆరాధన-షిర్డివైభవం	120-00
4.	శ్రీ సాయిబాబా జీవిత చరిత్ర (క్రౌన్)	63-00
5.	శ్రీ గురుచరిత్ర (క్రౌన్)	63-00
6.	నవనాధ చరిత్ర	99-00
7.	శ్రీసాయిచరిత్ర (బైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
8.	శ్రీగురుచరిత్ర (బైండు) ప్రయాణపుపారాయణగ్రంథం	63-00
9.	సత్యదత్తవ్రతం దత్తాత్రేయపూజాకల్పం,సహస్రంతో	30-00
10.	అనఘాదేవీ వ్రతం	30-00
11.	భక్తుల ప్రశ్నలకు బాబా జవాబులు	30-00
12.	శ్రీ సాయిపూజాకల్పం (సహస్రంతో)	25-00
13.	శ్రీ సాయిభజనమాల	20-00
14.	శ్రీ సాయి భజన్స్	20-00
15.	శ్రీ సాయిభక్తి గీతాలు	20-00
16.	శిరిడిహారతులు (భావంతో)	20-00
17.	"శ్రీసాయి"కోటి	27-00
18.	"శ్రీసాయిరామ్"కోటి	20-00
19.	శ్రీ సాయినాథ స్తోత్రమంజరి	10-00
20.	శ్రీ సాయివేయినామాలు	8-00
21.	శ్రీ సాయి హారతులు (పాకెట్)	15-00
22.	శ్రీ సాయి స్తవనమంజరి	10-00
23.	హిందీ శ్రీ సాయి హారతులు	15-00

24.	శని సింగణాపూర్ క్షేత్రమాహాత్మ్యం	63-00
25.	ఇంగ్లీషు శ్రీ సాయిహారతులు	15-00
26.	షిరిడి దర్శనం-శ్రీసాయి వైభవం	99-00
27.	సాయిసత్యవ్రతం	30-00
28.	సాయి అనుగ్రహమ్	120-00
29.	నవగురువారాల వ్రతకల్పము	15-00
30.	శ్రీదత్తలీలామృతము	99-00
31.	హృదయంలో సాయి	15-00
32.	శ్రీషిరిడీసాయి లీలామృతం(శ్రీసచ్ఛరిత్ర)	120-00
33.	గజాననమహరాజ్ చరిత్ర	99-00

4. జ్యోతిషాలు

1.	'కాలచక్రం' గంటలపంచాంగం (గార్గేయ)	72-00
2.	గ్రహభూమి పంచాంగము (గార్గేయ)	108.00
3.	ఆనందసిద్ధి పంచాంగం (వై.వి.శాస్త్రి)	63.00
4.	ములుగు వారి రాశిఫలితాలు (12రాశులువారికి)	50.00
5.	ములుగు వారి రాశిఫలితాలు విడివిడిగాఒక్కొక్కటి	12.00
6.	కాలచక్రంజ్యోతిషక్యాలండర్	25.00
7.	గ్రహబలం క్యాలండర్ (శ్రీనివాసగార్గేయ-భక్తిటివి)	25.00
8.	శుభమస్తు (పిడపర్తి) క్యాలండర్	25.00
9.	సాదా క్యాలండర్	5.00
10.	పాకెట్ క్యాలండర్	15.00
11.	తాజకనీలకంఠీయమ్	100-00
12.	కేరళ జ్యోతిష రహస్యాలు	180-00
13.	జ్యోతిష బ్రహ్మ రహస్యాలు	180-00
14.	మానసాగరి జాతకపద్ధతి	180-00
15.	వరాహమిహిర జాతకపద్ధతి	180-00
16.	వధూవర వివాహమైత్రిద్వాదశకూటములు	99-00
17.	సింపుల్ రెమిడీస్	180-00
18.	శంభు హోరప్రకాశిక	250-00
19.	పూర్వ పరాశరి	100-00
20.	పరాశర జ్యోతిషవిజ్ఞాన సర్వస్వం	200-00
21.	ప్రశ్న సింధు	99-00
22.	నక్షత్ర విశేష ఫలితాలు	63-00
23.	సూర్యసిద్ధాంతపంచాంగగణితంచేయడంఎలా?	180-00
24.	దృక్సిద్ధాంతపంచాంగగణితం చేయడంఎలా?	180-00

25.	ఆయుర్దాయ నిర్ణయం	63-00
26.	జాతక గణిత ప్రవేశిక	63-00
27.	జ్యోతిషమర్మబోధిని	63-00
28.	జ్యోతిష ప్రశ్నోత్తరమాల	63-00
29.	ముహూర్తం నిర్ణయించడంఎలా?	63-00
30.	జాతక మకరందం	63-00
31.	జ్యోతిష సరస్వతి	63-00
32.	మీజననకాల విశేషాలు	63-00
33.	ముహూర్త విజ్ఞాన భాస్కరం	63-00
34.	జ్యోతిష స్వయంబోధిని	63-00
35.	శుభముహూర్త శిరోమణి	63-00
36.	నక్షత్ర ఫలమంజరి	36-00
37.	పంచాంగం చూసే విధానం	36-00
38.	సర్వార్థ జ్యోతిషం	36-00
39.	ప్రాథమిక జ్యోతిషం	36-00
40.	నవరత్నములు శుభయోగములు	36-00
41.	శుభశకునాలు	30-00
42.	హస్తరేఖాఫలితాలు	36-00
43.	సంఖ్యల్లో భవిష్యత్	36-00
44.	ముహూర్త దీపిక	99-00
45.	పుట్టుమచ్చలు ఫలితాలు	30-00
46.	కలలు ఫలితాలు	30-00
47.	జాతక చక్రం వేయడం ఎలా?	36-00
48.	మానసాగరి (ప్రాచీనజ్యోతిషగ్రంథం) -పుచ్చాశ్రీనివాసరావు	250-00
49.	జ్యోతిషశాస్త్ర చిట్కాలు	120-00
50.	గుప్తా శతాబ్ది పంచాంగం (1940-2050)	999-00
51.	ప్రశ్నచండేశ్వరమ్	63-00
52.	ద్వాదశభావ ఫలచంద్రిక	250-00
53.	జ్యోతిష శతయోగరత్నావళి (నూరుయోగాలఫలితాలు)	120-00
54.	అంగసాముద్రికం	36-00
55.	హస్త సాముద్రికం	63-00
56.	లాల్ కితాబ్	99-00
57.	శకునశాస్త్రం	63-00
58.	ఆధునికప్రశ్నశాస్త్రం	120-00
59.	పరాశరజ్యోతిష ప్రశ్నజ్యోతిషం	180-00

60.	అష్టకవర్గు (కొండపల్లి)	63-00
61.	బృహత్‌జాతకం (ప్రాచీనప్రతికిపునర్ముద్రణ)	250-00
62.	లగ్నరత్నాకరం	63-00
63.	షట్పంచాశిక	120-00
64.	40 రోజుల్లో జ్యోతిషంనేర్చుకొనండి	270-00
65.	40 రోజుల్లో సాముద్రికంనేర్చుకొనండి	180-00
66.	40 రోజుల్లో సంఖ్యాశాస్త్రం	180-00
67.	40 రోజుల్లో నక్షత్ర (నాడీ) ఫలితములు	270-00
68.	40 రోజుల్లో వైద్యజ్యోతిషం నేర్చుకోండి	250-00
69.	మీ పుట్టినతేదీ అద్భుతరహస్యాలు (సాయిగణపతిరెడ్డి)	270-00
70.	కె.పి.జ్యోతిషం (పరిచయం)	63-00
71.	ముహూర్తచింతామణి	99-00
72.	సూర్యచంద్ర గ్రహణములు	63-00
73.	ప్రసిద్ధవ్యక్తుల జాతకాలు (వేరేకొండప్ప)	180-00
74.	అదృష్టరెమెడీస్	144-00
75.	గ్రహసంచార ఫలనిర్ణయదీపిక	63-00
76.	జ్యోతిష రెమిడీస్	300-00
77.	జాతకమార్తాండం పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
78.	జ్యోతిషవిద్యాప్రకాశిక పాతప్రతికి యథాతథం (కొండపల్లి)	250-00
79.	నాడీజ్యోతిషం	63-00
80.	నక్షత్రపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
81.	లగ్నపారిజాతం (గోరసవీరభద్రాచార్య)	63-00
82.	గౌతమసంహిత	63-00
83.	హోరరత్నమాల	63-00
84.	జాతకఫల మణిమంజరి	200-00
85.	పుష్కర పంచాంగం (2013-14నుండి 2024-25)	560-00
86.	దశాభుక్తిఫల నిర్ణయం	250-00
87.	వింత జోష్యములు	63-00
88.	షోడశవర్గులు	200-00
89.	రవిగ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
90.	చంద్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
91.	కుజ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
92.	బుధ గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
93.	గురు గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
94.	శుక్ర గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00

95. శని గ్రహ సమస్త ప్రభావములు	99-00
96. రాహు & కేతు గ్రహముల సమస్త ప్రభావములు	99-00
97. ఆధునిక గ్రహములు-ఉపగ్రహములు సమస్త ప్రభావములు	99-00
98. ముహూర్తమార్తాండం	63-00
99. లఘుజాతకం	63-00
100. జాతకాలంకారము	63-00
101. మేషలగ్న ఫలితములు	99-00
102. వృషభ లగ్న ఫలితములు	99-00
103. మిధున లగ్న ఫలితములు	99-00
104. కర్కాటక లగ్న ఫలితములు	99-00
105. సింహలగ్న ఫలితములు	99-00
106. కన్యలగ్న ఫలితములు	99-00
107. తుల లగ్న ఫలితములు	99-00
108. వృశ్చిక లగ్న ఫలితములు	99-00
109. ధనుస్సు లగ్న ఫలితములు	99-00
110. మకర లగ్న ఫలితములు	99-00
111. కుంభ లగ్న ఫలితములు	99-00
112. మీన లగ్న ఫలితములు	99-00
113. నారద సంహిత	200-00
114. పంచాంగపీలికలేఖికాగణితం	250-00
115. తారాబలం - చంద్రబలం (వేరే కొండప్ప)	99-00
116. సులభలగ్న సాధన (చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	200-00
117. రాహు కేతువుల యోగము	99-00
118. ఛాయాగ్రహములు	99-00
119. జ్యోతిషవిజ్ఞాన దీపిక	63-00

బి.వి.రామన్ గారి గ్రంథములు

120. జ్యోతిష విద్యారంభం	50-00
121 గ్రహభావ బలములు	50-00
122. కాలచక్రదశ	50-00
123. అనుభవ ప్రశ్నాజ్యోతిషం	50-00
124. జ్యోతిషశాస్త్రంలో వాతావరణ భూకంపాలు	50-00
125. పురోగామి జాతకం	50-00
126. భావార్థరత్నాకరం	75-00
127. భారతీయజ్యోతిష సర్వస్వం	75-00
128. అష్టకవర్గ పద్ధతిః	75-00

129. జ్యోతిషశాస్త్రంలో సందేహాలు,సమాధానాలు	75-00
130. ప్రశ్నతంత్ర	75-00
131. ముహూర్తం	75-00
132. విశిష్ట జాతకములు	125-00
133. భారతీయఫలితజ్యోతిషం	125-00
134. 300 ముఖ్యమైన యోగములు	125-00
135. జాతకంపరిశీలించడంఎలా ?	300-00

రాష్ట్రపతి అవార్డుగ్రహీత, మహామహోపాధ్యాయ, వాచస్పతి
శ్రీ మధురకృష్ణమూర్తిగారి గ్రంథములు

136. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-1	200-00
137. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-2	200-00
138. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-3	200-00
139. బృహత్పరాశరహోరాశాస్త్రము-4	200-00
140. భావార్థరత్నాకరము	100-00
141. ముహూర్త చింతామణి	100-00
142. ముహుర్త చింతామణి-పార్టు2	200-00
143. స్వప్న శాస్త్రము	36-00
144. శతయోగమంజరి	50-00
145. వ్రతనిర్ణయకల్పవల్లి	250-00
146. దైవజ్ఞవల్లభం	75-00
147. వసంతరాజశకునమ్ (బృహత్శకునశాస్త్రం)	250-00
148. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-1	100-00
149. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-2	200-00
150. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-3	100-00
151. వాస్తుశాస్త్రవివేకము-4	200-00
152. అనుభవసులభవాస్తు - 1	50-00
153. అనుభవసులభవాస్తు - 2	100-00
154. పంచాంగ వివేకము	99-00
155. వశిష్ఠ సంహిత	360-00
156. పంచపక్షి శాస్త్రం (కేస్బైండ్)	200-00

5. వాస్తులు

1. 40 రోజుల్లో "వాస్తువిద్య" నేర్చుకొనండి	180-00
2. వాస్తుశాస్త్ర రహస్యములు	200-00
3. వాస్తునుబట్టి మీ ఇల్లు	63-00
4. మీరూ మీ వాస్తు	63-00

5.	గృహవాస్తు చిట్కాలు	63-00
6.	వాస్తు పూజ	63-00
7.	వాస్తు సూత్రములు	63-00
8.	వాస్తుశాస్త్ర రహస్యాలు	63-00
9.	గృహవాస్తు వర్గులు	99-00
10.	విశ్వకర్మవాస్తు శాస్త్రరీత్యా మీ ఇంటి ప్లానులు	63-00
11.	విశ్వకర్మ వాస్తుశాస్త్రరీత్యా మీఇండ్లఆయములు	99-00
12.	విశ్వకర్మ వాస్తు శాస్త్రం(చిత్రాలగురుమూర్తిగుప్తా)	180-00
13.	ఆధునిక గృహవాస్తు	99-00
14.	శుభవాస్తు	270-00
15.	వాస్తుయంత్ర రత్నావళి	120-00
16.	వాస్తుశాస్త్రం	120-00
17.	హౌస్ ప్లాన్స్	63-00
18.	గృహనిర్మాణ వాస్తు	63-00
19.	వాస్తు రెమెడీస్	63-00
20.	గృహవాస్తు దర్పణం	63-00
21.	జ్యోతిష-గృహవాస్తుచంద్రిక	200-00
22.	వాస్తురత్నాకరం (కొండపల్లి)	63-00
23.	వాస్తుశిరోమణి ,,	120-00
24.	వాస్తుసంగ్రహమ్ ,,	63-00
25.	పంచవాస్తు పారిజాతం ,,	120-00
26.	వాస్తుడిండిమమ్ ,,	63-00
27.	వాస్తుదుందిభి ,,	120-00
28.	విశ్వకర్మవాస్తుప్రకాశిక (కేస్‌బైండ్)	250-00
29.	కృష్ణవాస్తుశాస్త్రము	63-00
30.	జలవాస్తు,శల్యవాస్తు (దంతూరిపండరీనాథ్)	99-00
31.	మయవాస్తు (గోరసవీరభద్రాచార్య)	120-00
32.	వాస్తు జ్యోతి	63-00
33.	మన ఇల్లు-మనవాస్తు	99-00
34.	వాస్తవ వాస్తుపూజావిధానము	108-00
35.	వాస్తు దర్పణం	120-00

6. మంత్రశాస్త్రాలు

1.	మంత్రసాధన	63-00
2.	తంత్రజాలం	63-00
3.	మంత్రశక్తి	63-00

4.	దత్తాత్రేయ తంత్రవిద్య	63-00
5.	దత్తాత్రేయ మూలికాతంత్రమ్	63-00
6.	తాంత్రిక పంచాంగం	63-00
7.	యక్షిణీ తంత్రం	63-00
8.	మంత్రానుష్ఠాన చంద్రిక	63-00
9.	సర్వదేవతా మంత్రకవచములు	63-00
10.	మంత్రాక్షరాలరహస్యం (బీజాక్షరనిఘంటువు)	63-00
11.	సర్వదేవతా మంత్రరత్నావళి	63-00
12.	సదాచార దీపిక	63-00
13.	యోగినీ-వామకేశ్వరతంత్రం	63-00
14.	ప్రపంచసారతంత్రం	63-00
15.	బదనిక తంత్రమ్	63-00
16.	ఉచ్ఛిష్ట గణపతి తంత్రమ్	63-00
17.	గుప్త సాధన తంత్రం	63-00
18.	గంధర్వ తంత్రమ్	63-00
19.	సౌందర్యలహరి (మంత్రయంత్రరత్నావళి)	63-00
20.	యంత్ర మంత్ర తంత్ర	63-00
21.	పాశుపత తంత్రం	99-00
22.	పంచదశ మహాఖడ్గ తంత్రం	99-00
23.	రుద్రాష్టాధ్యాయః	99-00
24.	మంత్రసిద్ధి	120-00
25.	పరశురామతంత్రమ్	108-00
26.	శ్రీలలితావిలోమ పంచదశీ	108-00
27.	శ్రీ గురు తంత్రం	108-00
28.	గాయత్రీ తంత్రమ్	108-00
29.	మహాశక్తి మంత్ర తంత్ర రహస్యాలు	150-00
30.	శ్రీ దుర్గ తంత్రమ్	200-00
31.	మహామృత్యుంజయఅమృతపాశుపతమ్	200-00
32.	సర్ప (నాగ)తంత్రం	250-00
33.	హవన తంత్రం	250-00
34.	షోడశనిత్యతంత్రం	250-00
35.	శాక్తేయతంత్రం	250-00
36.	రుద్రయామళతంత్రం	250-00
37.	లక్ష్మీప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
38.	హిరణ్యశూలినీ తంత్రమ్	250-00

39.	మాయాప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
40.	శ్రీ విశ్వరూప ప్రత్యంగిరా తంత్రమ్	250-00
41.	స్వర్ణాకర్షణభైరవతంత్రం	250-00
42.	కాశీవిశాలాక్షి తంత్రం	250-00
43.	శాంతితంత్రమ్	250-00
44.	యంత్రసిద్ధి	360-00
45.	శ్రీ లక్ష్మీతంత్రమ్	360-00
46.	మంత్రమహోదధి (స్త్రీదేవతాఃకల్పమ్)	360-00
47.	మంత్రమహోదధి (పురుషదేవతాఃకల్పమ్)	360-00
48.	మంత్రశాస్త్రం (గ్రంథము)	360-00
49.	ప్రత్యంగిరాకృత్యాతంత్రం	360-00
50.	కామధేనువు తంత్రం	360-00
51.	శూలినీదుర్గాతంత్రం	360-00
52.	శ్రీవిద్య రహస్యం	290-00
53.	కులార్ణవ తంత్రమ్	150-00
54.	ఆచార్య సిద్ధ నాగార్జునతంత్రం (ఒరిజనల్)	390-00
55.	సిద్ధమూలిక రహస్యం (మంత్ర,యంత్రసహితం)	63-00

7. గ్రంథాలు - ఆరాధనలు

1.	భగవద్గీత శ్లోక తాత్పర్య సహితం	54-00
2.	భగవద్గీత (వచనం)	99-00
3.	భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యం-కేసుబైండింగ్	72-00
2.	గణేశ ఆరాధన 1	99-00
3.	గణేశోపాసన 2	99-00
4.	నవగ్రహవైభవం	99-00
5.	నవగ్రహ రెమెడీస్	99-00
6.	నవగ్రహ వేదం	99-00
7.	శనిగ్రహారాధన	99-00
8.	ఆదిత్యారాధన	99-00
9.	సుబ్రహ్మణ్యారాధన	99-00
10.	శ్రీ శివ ఆరాధన	99-00
11.	లక్ష్మీ ఆరాధన	99-00
12.	హనుమదారాధన	99-00
13.	లలితారాధన	99-00
14.	శ్రీ చక్రారాధన	99-00
15.	గాయత్రీ ఆరాధన	99-00

16.	వీరభద్రారాధన	99-00
17.	కుజగ్రహారాధన	99-00
18.	భైరవారాధన	99-00
19.	దైవారాధన	99-00
20.	గీతారాధన (భగవద్గీత శ్లోకతాత్పర్యసహిత)	99-00
21.	శ్రీవేంకటేశ్వరాధన	99-00
22.	హయగ్రీవారాధన	99-00
23.	లక్ష్మీనరసింహారాధన	99-00
24.	శ్రీ బాలాత్రిపురసుందరీ స్తోత్ర కదంబం	99-00
25.	దేవీ లీలామృతం	99-00
26.	పురాణపండ సుందరకాండ వచనం	99-00
27.	పురాణపండ రామాయణం	99-00
28.	పురాణపండ భారతం	99-00
29.	పురాణపండ భాగవతం	99-00
30.	(సూరి) వాల్మీకి రామాయణం	99-00
31.	కాలసర్ప యోగం	99-00
32.	నిత్య జీవితములో రుద్రాక్షలు	99-00
33.	నిత్య జీవితములో నవరత్నాలు	99-00
34.	వేదసూక్తములు	99-00
35.	వేమన పద్యసారామృతం	99-00
36.	పండగలు పర్వదినాలు	99-00
37.	సూక్తిరత్నాలు	99-00
38.	హనుమచ్చరిత్ర	99-00
39.	నవగ్రహ దర్శనమ్	99-00
40.	నిత్యజీవితంలో నవగ్రహాలు	99-00
41.	సాలగ్రామములు	99-00
42.	గురుశుక్ర ప్రభావము చంద్రకళానాడీ	99-00
43.	శనిగ్రహరెమిడీస్	99-00
44.	జాతకసుధాసారము-జాతకమోక్షప్రదాయిని	99-00
45.	వివాహజ్యోతిషమంజరి-మ్యారేజ్‌మ్యాచింగ్‌గైడ్ (సాయిగణపతిరెడ్డి)	99-00
46.	మీపుట్టినతేదీనిబట్టి మీజీవితరహస్యాలు (న్యూమరాలజీ లైఫ్‌గైడ్) ,,	99-00
47.	మీఅదృష్టానికి (పేరు) నేమ్‌కరక్షన్ ,,	99-00
48.	న్యూమరాలజీ రెమిడీస్	99-00
49.	మూకపంచశతీ	99-00
50.	శ్రీరామకర్ణామృతం	99-00

51.	రహస్యకుక్కుటశాస్త్రం	300-00
52.	ఉపాసన విధానం	99-00
53.	పంచమవేదం మహాభారతం	99-00
54.	దేవుళ్ళు డాట్ కామ్	99-00
55.	గణపతిభాష్యం	99-00
56.	యజుర్వేద ఉపనయనవివాహప్రయోగమంజరి	99-00
57.	నవయోగులు	99-00
58.	ఆంధ్రప్రదేశ్‌లోనిదర్శించవలసిన ప్రముఖదర్గాలు	99-00
59.	సకలదేవతాఅష్టోత్తరాలు(పెద్దది)-(180అష్టోత్తరశతనామావళులతో)	99-00
60.	సకలదేవతా అష్టోత్తరశతనామావళులు (కేస్‌బైండింగ్)	216-00
61.	సకలదేవతా సహస్రనామములు	99-00
62.	ఆధ్యాత్మిక సూక్తి నిధి	99-00
63.	బ్రాహ్మణులు గోత్రాలు,ప్రవరలు	99-00
64.	సర్వదేవతాస్వరూపుడు శ్రీ వేంకటేశ్వరుడు	99-00
65.	శ్రీ లక్ష్మీసన్నిధి	99-00
66.	శ్రీలక్ష్మీగణపతి హోమకల్పం	99-00
67.	మార్షల్‌ఆర్ట్ స (కరాటే,కుంగ్‌ఫూనేర్చుకోండి)	99-00
68.	మ్యాజిక్‌గైడ్	99-00
69.	చదరంగం	99-00
70.	పంచముఖ హనుమత్ వైభవం	63-00
71.	గరుడపురాణం	40-00
72.	మాఘపురాణం	36-00
73.	శివపురాణం	36-00
74.	వైశాఖపురాణం	36-00
75.	కార్తీక పురాణం	36-00
76.	కార్తీక పురాణం (చిన్నది)	25-00
77.	సర్వకార్యసిద్ధికి రామాయణపారాయణ	63-00
78.	పెద్దబాలశిక్ష	50-00
79.	గాయత్రీ మహిమ	36-00
80.	వృక్షదేవతలు	63-00
81.	యాజుష స్మార్త సంస్కార చంద్రిక	200-00
82.	సనాతనవైదిక బ్రాహ్మణస్మార్తాగమకల్పమ్	150-00
83.	చతుర్వేదములు	120-00
84.	నవగ్రహారాధన	120-00
85.	తాళపత్ర సమాహార గోపురం	120-00
86.	మనుధర్మ శాస్త్రం (వచనంలో...) (కేస్‌బైండు)	250-00

87.	మానవధర్మములు		120-00
88.	వేదమంత్ర సంహిత		120-00
89.	సహస్రలింగార్చన		120-00
90.	శ్రీ శివగీత		120-00
91.	ద్వాదశఉపనిషత్తులు		120-00
92.	పురాణపండవారి సౌందర్యలహరి	(కేస్‌బైండ్)	250-00
	(శ్లోకతాత్పర్యసహిత విపులవ్యాఖ్యతో)	సాదా	120-00
93.	బృహత్ శివ స్తోత్ర రత్నాకరము		200-00
94.	బృహత్ దేవీ స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
95.	బృహత్ విష్ణు స్తోత్రరత్నాకరము		200-00
96.	కేదారనాథ్ బదరీనాథ్ యాత్రాగైడు		63-00
97.	దక్షిణావృత శంఖములు		63-00
98.	108 దివ్యదేశాల విష్ణుక్షేత్రదర్శని		36-00
99.	ధర్మసింధువు(కేస్‌బైండింగ్)		270-00
100.	భారతీయ శైవక్షేత్రయాత్రాదర్శిని		99-00
101.	చిలుకూరి బాలాజీచరిత్ర		36-00
102.	భగవత్‌స్తుతి		63-00
103.	సూర్యోపాసన		36-00
104.	కాశీఖండం		250-00
105.	దేవీభాగవతం		360-00
106.	శ్రీ ఆంజనేయం		216-00
107.	ధర్మసందేహాలు		216-00
108.	ఆధ్యాత్మిక దైవిక వస్తువులు		250-00
109.	రామాయణం		600-00
110.	పోతన భాగవతం		900-00
111.	శివమంత్రములు		63-00

8. వైద్య గ్రంథాలు

1.	ఆహారం ఆరోగ్యం	36-00
2.	మూలికావైద్య చిట్కాలు	36-00
3.	ఆయుర్వేద వైద్య చిట్కాలు	30-00
4.	గృహవైద్య రహస్యాలు	36-00
5.	గృహవైద్యసారం	36-00
6.	హోమియోవైద్యం (ద్వాదశలవణచికిత్స)	63-00
7.	ప్రకృతివైద్యం	36-00
8.	ఆహారం-వైద్యం	99-00

9.	సంపూర్ణ ఆయుర్వేద-చిట్కా వైద్యం	99-00
10.	ఆయుర్వేదమ్	36-00
11.	ఆయుర్వేద మూలికావైద్యదీపిక	99-00
12.	దుంపకూరలు, ఆకుకూరలు, కాయగూరలు (వాడకం - ఉపయోగాలు)	99-00
13.	ఏకమూలికావైద్యం	99-00
14.	అష్టాంగ హృదయం (4భాగాలు)	1200-00
15.	రహస్యసిద్ధయోగవైద్యసారమ్	99-00
16.	ప్రాథమిక హోమియోవైద్యం	99-00
17.	ఒబెసిటి	99-00
18.	హెల్త్‌గైడ్	99-00
19.	ఆయుర్వేదం-జీవనవేదం	99-00
20.	ఫుడ్‌థెరపి	63-00
21.	న్యాచురల్‌థెరపి	99-00
22.	సంపూర్ణఆరోగ్యానికి 20ని॥	63-00
23.	కీళ్ళనొప్పులు మీ సమస్యలైతే...	99-00
24.	యోగామంత్ర	63-00
25.	యోగా మండే టు సండే	63-00
26.	హెర్బల్ మెడిసిన్-హెల్త్‌టుడే	99-00
27.	హెల్త్‌ఫైల్	108-00
28.	వస్తుగుణపాఠం	250-00
29.	రసాయన వాజీకరణ తంత్రం	150-00
30.	వస్తుగుణ మకరందం	400-00
31.	నాటువైద్యం -(కేస్‌బైండ్)	360-00
32.	నాటువైద్యం (చిన్నది)	99-00
33.	ప్రాణాయామము-యోగ	63-00

9. అయ్యప్ప - భవానీ రకాలు

1.	శ్రీ అయ్యప్ప లీలామృతం	30-00
2.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనపాటలు	63-00
3.	శ్రీ అయ్యప్ప పూజాకల్పం	20-00
4.	శ్రీ అయ్యప్ప భక్తి గీతాలు	20-00
5.	హారతిగైకొనుమా	40-00
6.	శ్రీ అయ్యప్ప దీక్ష F	10-00
7.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనమాల F	10-00
8.	శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యపూజ P	10-00

9.	శ్రీ అయ్యప్ప నిత్యనియమావళి P	10-00
10.	భవానీదీక్ష (శ్రీ భవానీ లీలామృతం)	36-00
11.	దేవీలీలామృతం	99-00
12.	శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	20-00
13.	దేవీ భక్తిగీతాలు	20-00
14.	భవానీదీక్ష P	10-00
15.	దేవీ భక్తిమాల F	10-00
16.	శ్రీ అయ్యప్ప భజనావళి	120-00
17.	అయ్యప్పపూజావిధి (జేసుదాసుసాంగ్స్‌తో)	24-00

10. భజనలు - కీర్తనలు

1.	అన్నమయ్య కీర్తనలు	20-00
2.	శ్రీరామదాసు కీర్తనలు	20-00
3.	సర్వదేవతా మంగళహారతులు	20-00
4.	వసుంధర మంగళ హారతులు	25-00
5.	సౌభాగ్య దేవతా మంగళహారతులు	36-00
6.	సర్వదేవతా భజనలు	36-00
7.	చిట్టి పొట్టి పాటలు	10-00
8.	జాతీయ గీతాలు	10-00
9.	దేశభక్తి గీతాలు	36-00
10.	పండుగలు-పుణ్యక్షేత్రాలు భక్తిగీతాలు	36-00
11.	గొబ్బిళ్ళపాటలు,లాలిపాటలు,కోలాటపాటలు	36-00
12.	అన్నమయ్య సంకీర్తనలు	99-00
13.	పెళ్ళిపాటలు-స్త్రీలపాటలు	36-00
14.	భక్తానంద భజనకీర్తనలు(ఓల్డ్‌సినీస్టైల్)	36-00
15.	సర్వదేవతాభక్తిమణిమాల	36-00
16.	బతుకమ్మ ఉయ్యాల పాటలు	36-00
17.	అన్నమయ్య సంకీర్తనానిధి(1000కీర్తనలు)	270-00

11. హిట్స్ సాంగ్స్

1.	ఘంటసాల భక్తిగీతాలు-భగవద్గీత	36-00
2.	ఎస్.పి.బాలు భక్తిగీతాలు	36-00
3.	ఘంటసాల సుమధురగీతాలు	99-00
4.	పి. సుశీల సుమధురగీతాలు	99-00

5.	ఎస్.పి. బాలు సుమధురగీతాలు	99-00
6.	ఎస్.జానకి సుమధురగీతాలు	99-00
7.	వేటూరి సుందరరామమూర్తిహిట్స్	99-00
8.	సర్వదేవతా సినీభక్తిగీతాలు	99-00

12. స్త్రీలకు ఉపయుక్త పుస్తకములు

1.	శ్రీకాంతామణి వంటలు (వెజ్)	63-00
2.	శ్రీకాంతామణి వంటలు (నాన్‌వెజ్)	63-00
3.	శాకాహార వంటలు	30-00
4.	మాంసాహారవంటలు	30-00
5.	చిట్టిచిట్కాలు	30-00
6.	అందానికి చిట్కాలు	30-00
7.	పిల్లల పేర్లు (పెద్దది)	30-00
8.	పిల్లల పేర్లు (చిన్నది)	10-00
9.	లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ శాలీబోర్డర్స్	36-00
10.	లేటెస్ట్ ఎంబ్రాయిడరీ డిజైన్స్	36-00
11.	చిన్నారులకు చిరుతిళ్ళు	30-00
12.	పసందైన ఫాస్ట్‌ఫుడ్ వంటలు	30-00
13.	పలావ్‌లు, ఫ్రైడ్ రైస్‌లు, వెరైటీరైస్‌లు	30-00
14.	వేపుళ్ళు-ఇగుర్లు	30-00
15.	బ్రేక్‌ఫాస్ట్ వంటలు	30-00
16.	పండుగలలో చేసుకొనే పిండివంటలు	30-00
17.	మైక్రోవోవెన్ వంటలు	99-00
18.	సర్వదేవతాభక్తిమాల	36-00
19.	పిల్లలపేర్లు (బాబు)	36-00
20.	పిల్లలపేర్లు (పాప)	36-00
21.	మోడ్రన్ మెహంది (గోరింటాకు డిజైన్స్)	36-00
22.	మోడ్రన్ పిల్లలపేర్లు	99-00
23.	నోరూరించే నాన్‌వెజ్‌వంటలు	99-00
24.	మోడ్రన్ టైలరింగ్ (లేడీస్ & జంట్స్)	99-00

వివిధ రకాలు

ఎందరోమహానుభావులు	270-00
యోగాసనాలు	36-00
సూర్యనమస్కారములు	36-00
పొడుపు కథలు (చిన్నవి)	10-00

హిందీ-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
ఇంగ్లీషు-తెలుగు-స్వబోధిని	20-00
జనరల్ నాలెడ్జ్	20-00
నూరు ఎక్కాలు	10-00
1-100 టేబుల్ బుక్	10-00
1-100 టేబుల్‌బుక్ (క్రౌన్‌సైజు)	4-50
శ్రీరామకోటి	27-00
శ్రీశివకోటి	27-00
మేజిక్	30-00
అంకెలతో గారడీ	30-00
హృదయస్పందన (కవితలు)	30-00
వాత్స్యయన కామసూత్రాలు	36-00
ఎ.పి.టూరిస్ట్ గైడు	36-00
ఇంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
మహేంద్రజాల రహస్యాలు	30-00
శరీరభాష (బాడీ లాంగ్వేజ్)	99-00
క్రియాయోగం	36-00
ఆనందంగా జీవిద్దాం	99-00
హరిశ్చంద్ర నాటకం	50-00
వాత్సాయనకామసూత్రాలు	99-00
పంచసాయకం	99-00
రతిరహస్యాలు	99-00
అనంగరంగం (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
శృంగారకేళి (కంభంపాటి స్వయంప్రకాష్)	99-00
గాయత్రీవిజ్ఞాన్	99-00
చింతామణి (నాటకం)	50-00
బాలనాగమ్మ	50-00
కాళహస్తి స్త్రీల వ్రతకథలు	36-00
కాళహస్తి రామాంజనేయ యుద్ధం(బదిరెడ్డి)	50-00
కాళహస్తి గోవింద నామాల భగవద్గీత	36-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు చింతామణి	99-00
కాళహస్తి గృహవాస్తు మర్మాలు (బైండు)	63-00
రామరాయవాస్తుశాస్త్రం(ముద్రగడరామారావు)	90-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.హనుమాన్‌చాలీసా	10-00
ఎం.ఎస్.ఆర్.సుందరకాండ	80-00
బ్రహ్మంగారిజీవితచరిత్ర (జవంగుల)	125-00
శ్రీ ఆదిశంకరాచార్య దివ్యచరితామృతం	40-00

కాశీరామేశ్వర మజిలీ కథలు	63-00
శ్రీలలితాసహస్రనామము(భాస్కరభాష్యం)	600-00
ప్రకృతిసిద్ధాంతములు-వేదవిజ్ఞానము-ఫలితజాతక సూత్రములు	595-00

ముదుండి విశ్వనాథరాజుగారి గ్రంథములు

విశ్వకర్మ ప్రకాశము		80-00
ప్రాచీనవాస్తుశాస్త్రాలు-ఆధునికవాస్తుపరిశీలన	,,	250-00
నారద సంహిత	,,	150-00
వాస్తురాజవల్లభము-మూలానువాదము	,,	60-00
మయమతము - వచనము	,,	80-00
బృహత్సంహిత - వచనము	,,	160-00
వాస్తువిజ్ఞానజ్యోతి		......
పురోహిత దర్శని (గోరసవీరభద్రాచార్య)		....
విశ్వకర్మవాస్తువిద్యారహస్యములు	,,	....
వాస్తు విజ్ఞాన చంద్రిక	,,	....
మహాదశా పారిజాతం	,,	....
వాస్తు నారాయణీయం	,,	120-00
యోగావళీఖండం	,,	120-00
ముహూర్తసింధువు		150-00
సర్వార్థచంద్రిక (4భాగాలు)		1208-00
మీరే న్యూమరాలజిస్ట్ (దావూద్)		370-00
నిర్ణయసింధు (2భాగాలు)		590-00
సాయి...	,,	45-00
శ్రీ దుర్గానందలహరి	,,	200-00
ఆరతిసాయిబాబా	,,	11-00
ప్రతిష్ఠకల్పః(సాగి నరసింహమూర్తి)		500-00
తాజుద్దీన్‌బాబా సచ్చరిత్ర		100-00

సుమారు 100 సం॥రాలునాటి ప్రాచీన ప్రతులు తిరిగి
ఈ క్రింది గ్రంథములు ప్రచురించబడినవి.

శ్రీరామ మంత్రానుష్ఠానము	300-00
శ్రీరామనవరాత్రోత్సవకల్పః	300-00
సీతారామ కథా సుధ అయోధ్యకాండ	200-00
సీతారామ కథా సుధ బాలకాండ	150-00
అరణ్యకాండ	100-00
శ్రాద్ధము ఎందుకు పెట్టాలి ? షోడశ సంస్కారములు	200-00
స్మార్త కాపర్ది కారికలు	200-00
నపుంసక సంజీవనము, వైద్య శిరోమణి	200-00
విషవైద్య చింతామణి	200-00

హేమాద్రి సూరిణా ప్రాయశ్చిత్తాధ్యాయః	300-00
సర్వమూలికా గుణరత్నాకరం	300-00
ఆపస్థంబీయ ధర్మసూత్రాలు	300-00
సర్వశాంతి దర్పణం - అపర ప్రయోగ దర్పణం	200-00
గణకరంజని	200-00
సంతాన దీపిక	200-00
తిథినిర్ణయ కాణ్డః	250-00
ముహూర్త దర్పణం	200-00
జ్యోతిష శాస్త్ర రత్నము (శ్రీపతిజాతక పద్ధతి)	250-00
లఘుతాచకము	200-00
శ్రీ వైఖనస పైతృమేధిక ప్రయోగః	300-00
స్మృతి రత్నాకరము (ధర్మశాస్త్రం)	400-00
జాతకామృతతసారం	300-00
జాతక బోధిని	300-00
సంగీత విద్యాదర్పణం	300-00
సంగీత సర్వార్థసారసంగ్రహం	300-00
ముహూర్త మార్తాండం(టీకతాత్పర్యం)	450-00
జాతకరహస్యం	200-00
రాజమార్తాండం	200-00
ఆయుర్దాయదీపిక	200-00
వైద్యామృతం	200-00
అనుపానమంజరీ	200-00
నవగ్రహశాంతి విధానం-ఉదకశాంతి విధిః	200-00
చికిత్సరత్నము	200-00
స్వరచింతామణి	200-00
ద్వాదశలోహ భస్మవిధానం	200-00
దైవజ్ఞయశో విభూషణం	200-00
అనుపాన రత్నకరము	200-00
కాలామృతము	250-00
దైవజ్ఞకర్ణామృతము	300-00
రసేంద్ర చింతామణి	300-00
రసరత్న సముచ్చయం	300-00
వస్తుగుణరత్నాకరము	300-00
హోరానుభవదర్పణము	360-00
విశ్వకర్మ ప్రకాశిక వాస్తుశాస్త్రము	250-00
స్త్రీజన కల్పవల్లి	450-00
సంగీత సర్వార్థ సంగ్రహం	300-00
సంగీత సుధాసంగ్రహము	250-00
అర్క ప్రకాశము	200-00
సంగీత మార్తాండము	200-00
సంగీత ప్రథమబోధిని	200-00

వైద్యకల్పతరువు	200-00
రసప్రదీపిక	250-00
గణకానందము	250-00
శ్రీ లలితాసహస్రనామావళిః-వివరణాత్మక భావంతో	200-00
నవచండీ వేదోక్త శ్రీ దేవీ పూజాకల్పం	200-00
శ్రీ గాయత్రీ అనుష్ఠాన తత్త్వప్రకాశిక	360-00
సంగీతమార్తాండము	250-00
సారావళి	360-00
భేషజకల్పము	200-00
గురుశిష్య ఆయుర్వేద వైద్యచింతామణి	360-00
జాతకమణి	200-00
సర్పశకున ప్రకాశిక	200-00
యాజుష ప్రయోగ చంద్రిక	250-00
శిక్షావల్లీ-ఆనందవల్లీ-భృగువల్లీ	300-00
వసంతరాజ శకునము	250-00
తొట్టి వైద్యం	450-00
జ్యోతిష సిద్ధాంత సంగ్రహము (పంచాంగ గణితం)	300-00
సహస్ర యోగప్రకాశిక	300-00
శ్రీవిద్యారహస్యం	290-00
మహర్షుల చరిత్ర 1,3 300+300	
వేంకట సోమయాజీయం అను ధర్మశాస్త్రకాండము	250-00
శ్రీఆంజనేయం	216-00
రాశితుల్యవత్సర ఫలితం	200-00
నాడి జ్యోతిష విశ్లేషణ	400-00
రహస్యకుక్కుటశస్త్రం	300-00
స్త్రీ ధర్మరత్న బాండాగారము	200-00
శైవోత్సవరత్నాకరం	300-00
యాజుషప్రయోగ చిన్తామణి	300-00
సుస్వర ఋగ్వేద ప్రయోగదర్శిని	300-00
ఆయుర్వేద వైద్య సంగ్రహం	300-00
వశిష్ఠ సంహిత	360-00
హోమియోపతి గృహవైద్యం	200-00
వ్రతచూడామణి	300-00
వైశ్యధర్మప్రకాశిక	300-00
ఆలయ నిత్యార్చన పద్ధతి	200-00
స్మృతిముక్తాఫలం	300-00
ఆపస్థంబయల్లాజీయమ్	300-00
జ్యోతిషశాస్త్రసంగ్రహము	200-00
కర్మవిపాకాఖ్యయం	360-00
ముహుర్త రత్నావళి	250-00
సుదివిలోచనం	300-00
ఉత్తర కాలామృతం	200-00
సర్వవిషయ సర్వస్వసంగ్రహం	200-00